MIJO KORADE

HRVATSKI ISUSOVCI MISIONARI

HRVATSKI ISUSOVCI – MISIONARI

MIJO KORADE

HRVATSKI ISUSOVCI – MISIONARI

Zagreb, 1991.

Glasnikova biblioteka

Izdaje: Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Palmotićeva 31, Zagreb
Odgovara: Valentin Miklobušec, Palmotićeva 31, Zagreb
Tisak: »Plamen«, Slavonski Brod

Predgovor

U našoj široj javnosti, pogotovo izvan crkvenih krugova, pojam »misionar« nejasan je i nedovoljno poznat, a ima čak i negativan prizvuk. »Misionari« su najčešće bili prikazivani kao nekakve reakcionarne i fanatizirane skupine ljudi iz krila Katoličke crkve koje su, u ime Crkve, zatupljivale neuki narod, odnosno koje su kao crkveni »osvajači« u prekooceanskim zemljama radile za interes kolonijalnih vlasti.

Izraz »misija« (latinski »missio«) ima u crkvenoj terminologiji specifično značenje, a u isusovačkim Konstitucijama vuče korijen iz »misije« (poslanja) što ju je Sin Božji primio od Oca: navijestiti radost spasenja. U tom smislu se ona rabi i u isusovačkim Konstitucijama, tako su je shvaćali prvi isusovci u svojoj djelatnosti naviješćivanja Evanđelja, bilo među katolicima radi obnove njihovog duhovnog života, bilo među nekršćanskim narodima kojima se prviput naviješćuje Krist. Zbog te razlike »publike« razlikuju se takozvani prekomorski misionari koji su išli u daleke zemlje Azije i novootkrivene Amerike, i pučki misionari koji su odlazili među kršćanski puk u Europi. Mnogi od tih misionara, kako u prekomorskim zemljama tako i u Europi, nisu bili samo vjerovjesnici što im je prvotna dužnost, nego su bili također istraživači, učenjaci, pisci i prosvjetitelji, a sve to opet radi one svoje prvotne svrhe, a to je naviješćivanje Evanđelja. To ćemo vidjeti i na primjerima hrvatskih isusovaca – misionara.

U našoj literaturi, popularnoj i znanstvenoj, ne postoji sustavan i cjelovit prikaz hrvatskih isusovaca – misionara, nedostaju njihove biografije. Gotovo su nepoznati mnogi zaslužni hrvatski isusovci. Tu prazninu želi donekle popuniti ova knjiga. Ona ipak ne obuhvaća sve isusovačke velikane koji su potekli iz našeg naroda, ili druge koji su djelovali u našem narodu, već samo one koji su djelovali baš kao misionari i u tom su se radu na neki način isticali.

Premda malena, hrvatska skupina prekomorskih misionara uspješno se uključila u znamenit misionarski pothvat Družbe Isusove koji je u 17. i 18. stoljeću bio vrlo poznat i pružio je izvanredne vjerske i civilizacijske rezultate. Među hrvatskim misionarima bilo je strpljivih i tihih radnika koji su čitav svoj život posvetili obraćenju urođenika (N. Ratkaj,

I. Marchesetti, N. Sušić) u čemu su izgradili i svoj svetački lik, a Ivan Ratkaj jedini je Hrvat iz tog razdoblja koji je podnio i mučeničku smrt kao misionar Indijanaca. Neki od njih istakli su se i kao zaslužni istraživači, učenjaci, kartografi i putopisci. Oni su imali zapaženu ulogu u istraživanju i upoznavanju naroda i zemlje gdje su djelovali, i gdje su i danas poznatiji i priznatiji negoli u zemlji iz koje su potekli (Konšćak i Szentmartony).

U ovoj su knjizi obrađeni životi trinaestorice vanjskih misionara. Među njima je zapravo svih deset hrvatskih isusovaca poslanih u prekomorske misije tijekom 17. i 18. stoljeća, a njima smo pridodali i dvojicu misionara u Carigradu (Temparica i Balač), te Fiorovića koji je kao misionar radio u Libanonu i to u 19. stoljeću.

Budući da je u prošlim vjekovima mnogo pučkih misionara djelovalo u našim krajevima, izabrali smo za ovaj prikaz jedanaestoricu iz prvog razdoblja isusovačke djelatnosti (16 – 18 st.) od kojih su neki u nas poznati i po svom kulturnom i književnom radu, dok su drugi, iako značajni, do sada bili posve nepoznati. Tako su u knjizi prikazani oni koji su djelovali u krajevima pod Turcima kao Kašić i Ranzi, među hrvatskim iseljenicima u susjedne zemlje poput Pitačića i Lovinića, zatim su tu najpoznatiji misionari Dalmacije i Primorja Della Bella i Zuzorić, u dubrovačkom kraju Matijašević, a u sjevernoj Hrvatskoj Mulih, Geiler i Milunović. Njihov je misionarski rad imao različite oblike i metode od jednostavnog obilaska sela i gradova do pokorničkih misija o. Segnerija i katehetskih misija po uzoru na Sv. Franju Regisa.

U knjizi se nastoji naglasiti i prosvjetiteljski i književni rad onih koji su inače po tome bili u nas poznatiji nego po svom misionarskom djelovanju.

Biografije misionara objavljene su u ovoj knjizi onako kako su već prije toga bile objavljivane u »Glasniku Srca Isusova i Marijina« tijekom 1989. i 1990. godine. Premda je specifičnost lista značila i ograničenje obzirom na broj životopisa i raspoloživost stranica, nastojali smo ipak pružiti cjelovit život misionara s točnim podacima utemeljenima na izvorima i na literaturi. Nastojali smo donijeti i što više zanimljivih zgoda i pojedinosti iz njihova plodnog djelovanja. Namjeravali smo time pokazati jedinstvo misionarovih nastojanja na vjerskom, kulturnom i prosvjetiteljskom izgrađivanju naroda. Jedini cilj svega djelovanja tih misionara bio je: poslužiti bližnjemu u njegovim temeljnim duhovnim i duševnim potrebama. Nadamo se da će i takvi kratki, ali povijesno utemeljeni, životopisi čitateljima biti zanimljivi, poticajni i poučni.

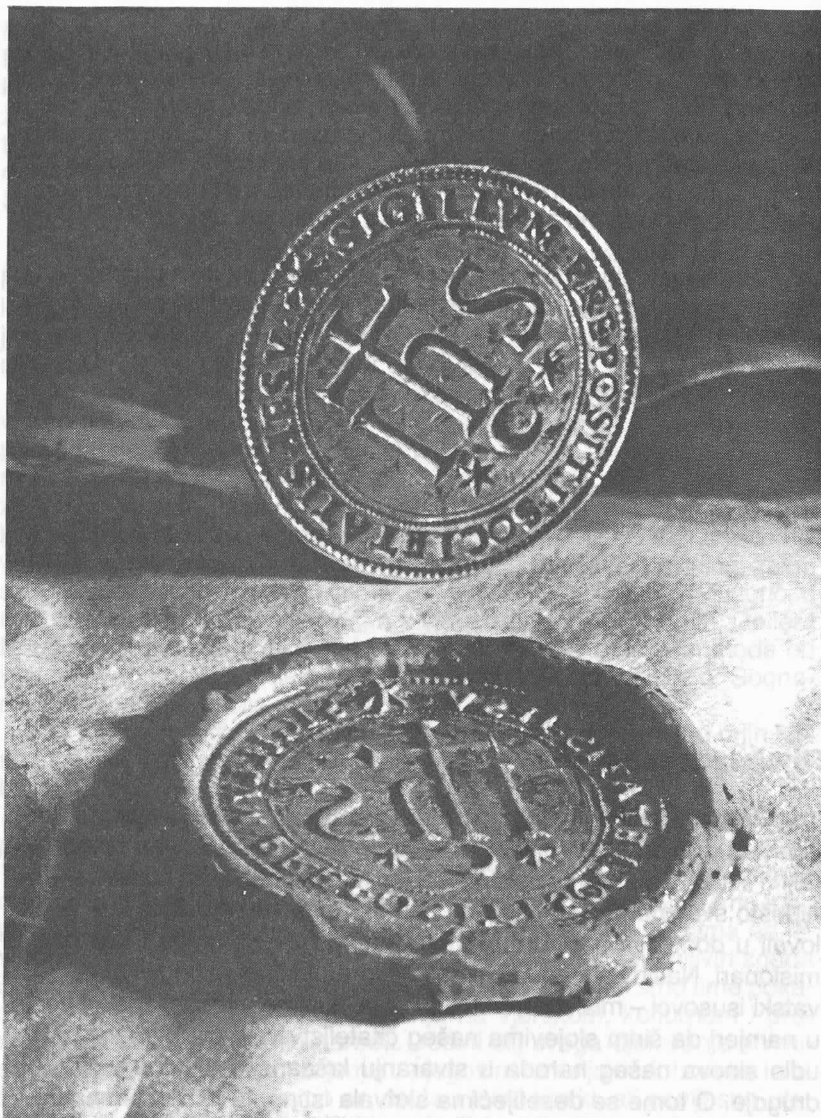
Da se upotpuni slika o našim misionarima, u trećem smo dijelu knjige nadodali opširne tekstove iz izvora i literature o devetorici od opisanih misionara. Tu su nekrolozi, pisma i izvještaji iz misija, suvremeni prikazi o životu i radu misionara te izvatci iz djela samih misionara. Veći dio tih priloga po prvi put se pojavljuje na hrvatskom jeziku. Oni su dragocjen i zanimljiv dokument o revnom apostolskom radu, o herojskom i svetačkom životu nekih naših misionara, o njihovoj prosvjetiteljskoj i istraživačkoj djelatnosti te o životu i prilikama naših ljudi u to doba. O. Josip Kukuljan je za ovo izdanje preveo s latinskog tri izvorna teksta, pa mu srdačno zahvaljujemo na plemenitoj usluzi.

Na koncu knjige nalazi se i najvažnija literatura koja može zainteresiranim čitaocima poslužiti za svestranije upoznavanje hrvatskih isusovaca – misionara.

AUTOR

Riječ izdavača

Potpuni naslov ove knjige morao bi glasiti ovako: »Neki hrvatski isusovci prekomorski misionari, istraživači, pučki misionari i prosvjetitelji«. Tako bi moralo biti zbog toga što knjiga obuhvaća samo neke ali nipošto sve znamenite isusovce. Knjiga ne govori o onima koji su djelovali u domovini u prvom redu kao znanstvenici, ali ne i kao izraziti misionari. Naslov je skraćen iz tehničko-praktičnih razloga i glasi: »Hrvatski isusovci – misionari«. Knjigu objavljujemo u Ignacijanskoj godini u namjeri da širim slojevima našeg čitateljstva svratimo pozornost na udio sinova našeg naroda u stvaranju kršćanske uljudbe u Europi i drugdje. O tome se desetljećima skrivala istina, te je mlađim naraštajima uglavnom nepoznata. To je nepravda kako prema onima zaslužnima, tako i prema današnjoj mladosti kojoj su potrebni uzori kojima se mogu s pravom ponositi, ali koje mogu i nasljedovati.

PEČAT SV. IGNACIJA LOYOLE, OSNIVAČA DRUŽBE ISUSOVE. ISPOD ZNAKA IHS (KOJI ZNAČI: ISUS KRIST SPASITELJ) SU DVIJE ZVIJEZDE I POLUMJESEC KOJI VJEROJATNO PODSJEĆAJU NA IGNACIJEVU PRVOTNU ŽELJU DA KAO MISIONAR DJELUJE U PALESTINI

I

HRVATSKI ISUSOVCI MISIONARI I ISTRAŽIVAČI U PREKOMORSKIM ZEMLJAMA

Ivan Vreman, misionar u Kini

Nikola Ratkaj, misionar u zapadnoj Indiji

Ivan Ratkaj, misionar u Meksiku

Ferdinand Konšćak, misionar u Kaliforniji

Ivan Marchesetti, u Paragvajskim redukcijama

Nikola Plantić, misionar u Paragvaju

Ignacije Szentmartony, misionar u Brazilu

Nikola Sušić – Riječanin, misionar u Peruu

Nikola Bakranin i Franjo Haller, na putu u Južnu Ameriku

Marin Temparica i Vinko Balač, među sužnjevima u Carigradu

Ivan Fiorović, misionar u Bejrutu

Ivan Vreman, misionar u Kini

U isto vrijeme kad su glasoviti isusovački misionari i astronomi Matteo Ricci, Adam Schall i drugi postizavali velike uspjehe u Kini, onamo je bio poslan i hrvatski isusovac Ivan Vreman (ili Ureman, kineski Jo-Wang Tchang-Yu), ali je umro 1620, tek što je ušao u »Carstvo Sunca«. Po sudu subraće bio je »izvanredan talent, veliki matematičar, i što više odgovara njegovu zvanju, čovjek apostolskog duha i vrlo zauzet za vlastiti duhovni napredak«.

IZ SPLITA U RIM, NA DUHOVNE I ZNANSTVENE VISINE

Kad je mladi Ivan s nepunih 17 godina došao 1. veljače 1600. u isusovački novicijat u Rimu, donio je sa sobom, osim nešto odijela, samo hrvatsku knjižicu kršćanskog nauka. Rodio se, naime, u Splitu 6. lipnja 1583. i završio tek četiri niža gimnazijska ili gramatička razreda. Zato nakon dvije godine isusovačke formacije u novicijatu nastavlja srednjoškolski studij klasične literature i govorništva. U isto vrijeme poučava gramatiku i odgajatelj je pitomaca u Rimskom sjemeništu. Od 1605. studira filozofiju u Rimskom kolegiju, najpoznatijem isusovačkom učilištu tog doba. Tu Vreman otkriva vlastitu sklonost i talent za matematiku i astronomiju, koje uči u sklopu filozofskog studija, i upoznaje glasovite učenjake i profesore Kristofora Clavija, zvanog »Euklid modernog doba«, Kristofora Grienbergera i Otta van Maelcota, koji mu i predaje matematiku.

Mladi student je toliko napredovao u znanosti da sam obavlja astronomska promatranja i surađuje sa svojim profesorima i drugim talijanskim znanstvenicima. Tako 31. siječnja 1609. piše astronomu Antoniju Maginiju u Bolognu o rezultatima vlastitih promatranja i proračuna pomrčine Mjeseca kojima prisustvuju i spomenuti profesori. Na taj način Vreman se uključuje u istraživanje sustava i gibanje planeta. Tim pitanjem tada su se bavili najvrsniji znanstvenici i postizavali pionirska otkrića. Ivan se želio što više usavršiti u znanosti da se što bolje osposobi za misionara.

SLUTNJA SKORE SMRTI I ČEŽNJA ZA KINOM

Ivan kao da je osjećao da će i njega ubrzo zadesiti teška stradanja i prerana smrt pa prijatelja Maginija tješi zbog smrti maloljetnog mu sina: »Vi sigurno znate da su to plodovi našega bijednog života u kojemu što više živimo to češće susrećemo žalost i nesreće, i na neki način u zamjenu za jedan život moramo podnositi tisuću smrti. No najveća nam je utjeha što Bog pravedne i nedužne poslije ovoga života nagrađuje vječnim blaženstvom.«

Ivanova vruća želja da postane misionar u Kini sve više ga je poticala da se usavrši u znanostima, jer se tada u Evropi već znalo kako je pater Ricci 1601. zahvaljujući upravo svojoj vještini u matematici i astronomiji uspio doprijeti na carev dvor u Pekingu, stekao veliki ugled znanstvenim radovima i obratio na kršćanstvo mnogo uglednih Kineza. Zato Ivan često moli poglavare da ga pošalju u misije. Tadašnji prokurator (upravitelj) kineskih misija Nikola Trigault zatražio je od generala isusovačkog reda da mu pošalje tog darovitog mladića.

DUG PUT PREMA »CARSTVU SUNCA«

Ipak se njegova želja ostvarila i najesen 1609, nakon druge godine studija teologije, otputovao je u Portugal gdje se trebao ukrcati na lađu. Tu, međutim, novi misionari moraju čekati preko pet godina jer je u Kini, nakon Riccijeve smrti 1610, buknuo progon misionara. Čekalo se na dolazak prokuratora Trigaulta u Rim da izvijesti o prilikama u Carstvu Sunca. Kroz sve to vrijeme Vreman u Portugalu i u Španjolskoj predaje matematiku i završava studij teologije.

Nakon što je Trigault 1614. stigao u Evropu, mladi misionari krenuše 5. travnja 1615. lađom za Kinu. Tek u ožujku iduće godine stižu u Gou u Indiji, a potkraj ljeta doplovili su na odredište u Macao, malu portugalsku koloniju na južnoj obali Kine. Na putu i u Macaou Vreman se opet bavi znanstvenim radom: promatra pomrčine Mjeseca, proučava magnetske deklinacije (otklon magnetske igle) i pomoću tih istraživanja određuje razlike između evropskog i azijskog vremena, te koordinate (položaje) mjestâ od Goe do Macaoa. Te rezultate šalje 20. listopada 1616. prijatelju Grienbergeru, a tridesetak godina kasnije objavio ih je jedan od najsvestranijih i najvećih učenjaka 17. st. o. Atanazije Kircher.

U prosincu iste godine Ivan piše opširan izvještaj o stanju Crkve u Japanu. Premda nije bio tamo, on na temelju pisama i pričanja prognanika, na 90 tiskanih stranica podrobno prikazuje političke prilike, život i stradanja misionara i japanskih kršćana. Opisuje ono razdoblje o kojemu smo mi posljednjih godina čuli mnoštvo izmišljenih priča i

祖傳天主十誡
要誠心奉敬一位天主不可祭拜別等神像
二毋呼請天主名字而虛發誓願
三當禮拜之日禁止工夫謁寺誦經禮拜天主
四當孝親敬長
五莫乱法殺人
六莫行邪淫等事
七戒偷盜諸情
八戒讒謗是非
九戒戀慕他人妻子
十莫冒貪非義財物
右誡十條係古時天主親書降令
普世遵守順者則魂升天堂受福
逆者則墮地獄加刑

PRVI PRIJEVOD DESET ZAPOVIJEDI NA KINESKI JEZIK IZ GODINE 1583-1584.

iskrivljenih podataka u romanu »Shogun«, prema kojem je sazdana i istoimena TV serija.

Zbog učestalih progona u Kini on ostaje u Macaou četiri godine. Za to vrijeme predaje matematiku i ispovjednik je mladim isusovcima, a uz pomoć prognanih misionara proučava kinesku astronomiju da se tako što bolje pripremi za budući rad.

SA DNA LAĐE U VISINE NEBA

Promjena zraka i hrane štetno djeluje na njega i sve više pobolijeva na želucu. Poglavari su tražili prvu priliku da ga pošalju na kontinent u nadi da će se tamo oporaviti. Konačno u prosincu 1619. otplovi Ivan s još jednim patrom u Kinu. Kad su stigli u luku Chuanchow on se morao sakriti ispod tovara, na dno lađe, jer su kineski špijuni strogo nadzirali portugalska plovila. Tu osta s nogama u vodi, u smradu i vlazi puna tri dana. Tek treće noći uspije se tajno prebaciti na čamac kojim dospije na kopno. Ona vlaga potpuno ga skrši, tako da je jedva stigao u grad Nanchang. Tu u misijskoj postaji ostade u postelji nekoliko mjeseci, trpeći teške bolove u crijevima. Časni brat Kinez, koji ga je njegovao, pripovijeda da je bio samo kost i koža; tako slab da se sam nije mogao pokrenuti. Stiskao je raspelo na prsima i s tolikim žarom razgovarao s Isusom da su bratu navirale suze na oči. Često je molio brata da mu čita živote svetaca i recitira pokorničke psalme. Na uskrsnu srijedu, 22. travnja 1620. reče bratu da je došao čas toliko željenog susreta s dragim Isusom. Ponavljao je da se ne boji smrti, samo mu je žao što neće moći raditi u Kini kao što je oduvijek želio. Dao je napokon spaliti sveščić svojih duhovnih spisa (nije htio da ih drugi vide) i oko jednog sata poslije podne tri puta je izgovorio »Isuse i Marijo« te blaženo izdahnuo. Onaj brat stavi drugi dan njegovo tijelo u sanduk, odveze ga u Nanking i pokopa izvan gradskih zidina pod brežuljkom zvanim Yuhoa-tai.

Nakon dvije godine stiže u Kinu Ivanov drug sa studija, Adam Schall koji je kasnije reformirao kineski kalendar, postigao u Pekingu čast mandarina, bio predsjednik Društva matematičara carevine i isposlovao da se kršćanstvo moglo širiti u cijeloj zemlji. Da naš Vreman nije prerano umro bio bi jedan učenjak i misionar više uz svoju veliku subraću. Ali ga je Gospodin pozvao k sebi jer ga je našao spremna da licem u lice gleda Onoga o kojem i najveće znanosti imaju tek blijede slutnje.

(Vidi prilog, str. 105-107)

Nikola Ratkaj, misionar u zapadnoj Indiji

Isusovac Nikola Ratkaj iz Velikog Tabora u Hrvatskom zagorju već se kao mladić tako odlikovao kreposnim životom da mu se divio i njegov redovnički subrat iz studentskih dana u Rimu, sv. Ivan Berchmans. Njegov krepostan život sigurno je plod odgoja u roditeljskom domu, a kasnije i u isusovačkom kolegiju u Zagrebu. Majka mu je bila uistinu kršćanska duša, što se vidi iz njezinih pisama i pamti po dobrim djelima. Nikola je oko 35 godina djelovao kao misionar u zapadnoj Indiji.

CVIJET VELIKOG TABORA

Nikolini roditelji bili su barun Juraj Ratkaj i žena mu Eufrozina rođena grofica Pallfy. Na samu Novu godinu 1601. rodilo im se muško dijete kojemu su na krštenju dali ime Nikola.

Nikolin otac barun Juraj Ratkaj umro je godine 1616. kad je sinu bilo već šesnaestak godina. Grofica Eufrozina nije se preudavala. Poznata je bila po svom dubokom kršćanskom životu i po djelima ljubavi. Na srcu joj je bilo svako dobro, a osobito kulturno i vjersko uzdizanje naroda, pa je mnogo novaca i stvari poklonila isusovačkom kolegiju u Zagrebu kao školskoj ustanovi. Posebno je pomagala gradnju isusovačke crkve sv. Katarine na Griču, tako da je njezino ime upisano među dobrotvore i stavljeno u kamen-temeljac crkve. Obnovila je i franjevački samostan u Zagrebu te mnogo pomagala siromašne i potrebne.

NA STAZI PREMA ZRELOM ŽIVOTU

Već od svoje desete godine Nikola pohađa gimnaziju u isusovačkom kolegiju u Zagrebu. U tom je kolegiju tada djelovao i njegov stric, također isusovac Stjepan Ratkaj, kao profesor i katehet. Iz pisama što ih je Nikola kasnije pisao iz Indije vidi se da je tog svog strica veoma volio i poštivao, pa se može reći da ga je i stričev primjer privlačio u isusovački red.

U isusovački novicijat stupio je Nikola 3. svibnja 1616, u Moravskoj. Dvije godine prošle su brzo, a tada mladi redovnik odlazi na studij filozofije u Graz. Ujesen 1620. već počinje studij teologije u Rimu.

U Rimskom kolegiju bilo je tada više mladih isusovaca oduševljenih za svet život, a među njima se isticao sv. Ivan Berchmans. Nikola i Berchmans postadoše istinski prijatelji. Kad je Ivan 13. kolovoza 1621. umirao htio je da Nikola bude posljednji s kojim će se oprostiti jer poslije njega nema više nikoga kome bi htio nešto reći. Neki kažu da se Ivan oduševljavao za misionara po vojnim taborima, pa je uz Nikolu učio hrvatski jer je hrvatskih vojnika bilo po svim taborima austrijskog carstva.

ZRCALO MAJČINE DUŠE

Nije nam poznato kada se u Nikolinu srcu rodila želja za prekomorskim misijama. Moglo je to biti u bilo koje doba njegove redovničke formacije. Rad za Kraljevstvo Božje u misijama bio je veoma privlačan jer su ga isusovci, prožeti ignacijanskom karizmom, snažno propovijedali i ostvarivali. O svojoj želji Nikola je morao često govoriti sa svojim poglavarima, da bi u suradnji s njima pouzdanije razabrao da li je taj poticaj autentično Kristov. U proljeće 1622. dobio je obavijest da je određen za misije u Indiji. Sav sretan obavještava o tome svoju majku. Dva mjeseca kasnije, neposredno prije polaska na put, piše majci pismo kojim se oprašta od nje.

Kako je majka primila sinovljevu odluku, govore nam dva njezina pisma (22. IV. i 24. VI. 1622. godine) koja su se srećom sačuvala. Ta pisma spadaju u red najljepših pisama starije hrvatske literature koja govori o kršćanskoj kreposti i ljubavi, i pravo su zrcalo materine duše. Evo nekoliko odlomaka iz tih predivnih pisama Nikoline majke Eufrozine:

»Znam, premili Nikola, da se dogodilo mimo očekivanja sviju nas to što si stupio u ovaj sveti red. To pak što si u njemu do sada ustrajao, naucima se posvetio i u svakom dobru napredovao, sklon bio kreposti i za njom težio, sve je to bio i jest dar Božji. Ja vidim, ti hoćeš biti u milosti dragoga Boga. Želiš ići njegovom stazom kojom nam on i zapovijeda hoditi. Neka je stoga daleko od mene i sama pomisao da bih se protivila volji Božjoj. I premda mi je teško izreći, ipak ću ti kazati: Više me raduje tvoja želja da odeš u one strašne krajeve i države negoli kad bi želio da se vratiš u ovu našu domovinu gdje bi te gledale naše oči, ali bi te barem vidjele... Odazovi se draga srca svojem pozivu, i nemoj biti kukavica i nevrijedan takva poziva...

Sada čuj, moj slatki i premili sine: Ne štedi tijela u napornom radu, ne boj se proliti krv za preslavno Ime Isusovo. A znaj, sinko, da se ja nimalo ne žalostim zbog tvog odlaska u one daleke krajeve, već se

radujem iz dna duše što te je dobri Isus odabrao da naviještaš njegovo Ime neznabošcima...

Sretnim te držim što si odabrao bolji dio, a i sebe držim sretnom, sinko, što je u mojem vrtu niknuo ljiljan – cvijet koji će širiti miomiris među neznabošcima i naviještati ime Gospodina Isusa Krista. Jer, bez sumnje, ne bih uživala tu utjehu niti bi što vrijedilo da si ostao u ovim našim krajevima. Od sada će mi, eto, sav život biti jedna radost, pa ću, kad se Bogu svidi, radosna i umrijeti, što te vidim od Boga za to izabrana i pozvana. A ti se, premili sine, raduj i veselo pođi kamo te Bog vodi...«

Ta su majčina pisma pravo zrcalo njezine plemenite duše. Nije ona neka grofica bez srca, nego majka koja svoje dostojanstvo crpi iz predanja u volju Božju. Ta plemenita duša prešla je s Velikog Tabora u Božje ruke početkom veljače 1623. dok joj je sin još bio u Portugalu, ali je on to saznao tek 1625. u Indiji jer je pošta u ono vrijeme sporo putovala, osobito preko oceana.

NA PROSTRANIM BOŽJIM NJIVAMA

Mladi je barun bezbroj puta s Velikog Tabora promatrao prekrasne zagorske brežuljke i dolinu Sutle, ali mu pogled nikad nije dosegao kraj. Tako nije bilo kraja ni Božjoj njivi na koju je pošao raditi iz ljubavi prema Isusu i dušama.

Put ga je vodio najprije iz Rima u Portugal gdje se 24. ožujka 1623. ukrcao u lađu za Indiju. Time je počeo njegov križni put kojim će vjerno ići punih 35 godina. Uzor mu je bio veliki misionar Indije sv. Franjo Ksaverski.

Naporno putovanje ipak mu je narušilo zdravlje, i Nikola u gradu Goi, svom prvom odredištu na zapadnoj obali Indije, boravi gotovo dvije godine teško bolestan. Ipak je smogao snage da u tamošnjem isusovačkom kolegiju nastavi studij teologije. Za svećenika ga je zaredio naslovni etiopski patrijarh Alfonso Medina 26. rujna 1624. Prvu misu služio je u isusovačkoj crkvi sv. Pavla, na grobu sv. Franje Ksaverskoga, koji je također u Goi započeo svoj misijski rad.

Portugalski isusovac Antonio de Andrade bio je prvi Evropljanin u novom vijeku koji se 1624. preko Himalaje popeo na Tibet, »krov svijeta«, i ondje počeo navješćivati da je Krist još više, na nebeskom prijestolju. Za tu misiju bio je određen i o. Nikola Ratkaj. Međutim, nikada nije dospio u Tibet, ali u pismima rektorima Zagrebačkog kolegija oduševljeno piše o uspjesima tamošnjih misionara te o običajima ljudi i prilikama u Tibetu. Već nakon nekoliko godina među tibetanskim je knezovima planuo rat i onemogućio svaki daljnji misionarski rad.

PROMIJENIO JE PREZIME, ALI NE I SRCE

Zapadna Indija postala je Nikoli druga domovina. Više od 35 godina djeluje po selima i na školama toga prostranog kraja, a najviše u okolici današnjeg velegrada Bombaya (Diu, Thana, Bandra, Bassein...).

Godine 1650. imenovan je zamjenikom rektora isusovačkog kolegija u Damanu, a zatim je rektor kolegija u Chaulu. Neko vrijeme obavlja dužnost vizitatora svih misijskih postaja i kolegija na području sjeverozapadne obale Indije. Pred kraj života opet je župnik među urođenicima u Bandri i Thani.

U Indiji je o. Nikola promijenio prezime Ratkaj u Jorge ili Georgi. Zašto je to učinio? Biló je to, prije svega, iz političkih razloga, naime zbog interesa i zahtjeva portugalskih kolonijalnih vlasti kojima su pripadale one zemlje. Budući da je, po sudu svih koji su ga poznavali, umro na glasu svetosti, može se pretpostaviti da je i tom promjenom Nikola htio »postati svima sve«, da što više ljudi predobije za Krista.

Daleko od toga da bi promjena prezimena značila promjenu srca ili zatajenje svoje domovine. Hrvatskim banovima, pa i samom caru u Beč, pisao je više pisama i uspio isposlovati da dio njegove baštine pripadne Zagrebačkom kolegiju. Od bogate tetke Barbare Pallfy nastojao je dobiti novčanu pomoć za svoje misije i urođenike među kojima je radio.

Iscrpivši se napornim radom, preminuo je u Thani 25. veljače 1662. Stvarno je bio »ljiljan – cvijet koji je širio miris među neznabošcima«, kako je njegova pobožna majka željela i predviđala, a svojom molitvom za života, a još više nakon svoje smrti, u tome mu pomagala.

(Vidi prilog, str. 108-114)

Ivan Ratkaj, misionar u Meksiku

Iz poznate hrvatske plemićke obitelji Ratkaj, u Hrvatskom zagorju, potječu četiri zaslužna svećenika od kojih su trojica isusovci. Stjepan (1576-1631) cijeli život djeluje kao profesor i kateheta u Zagrebu; Nikola (1601-1662) je misionar u Indiji; Juraj (1613-1666) je još kao student izašao iz isusovačkog reda i postao svjetovni svećenik. Kao zagrebački kanonik sudjelovao je u ratovima protiv Turaka i pisao o hrvatskoj povijesti.

Ivan je najmlađi (1647-1683). On je kratko ali plodno djelovao među Indijancima u Meksiku. Bilo mu je tek 36 godina kad je umro mučeničkom smrću (otrovali su ga Indijanci za koje je radio). Bio je uzorna života, neumorni misionar i izvrstan putopisac.

ANĐEO U TIJELU

Ivan Ratkaj, sin grofa Petra Ratkaja i grofice Konstancije rođene Herberstein, rodio se 22. svibnja 1647. u Ptuju u Štajerskoj. Još kao dječak postao je paž kralja Leopolda I na bečkom dvoru. Ta služba mogla je biti uvod u buduću blistavu karijeru. Na dvoru se isticao tolikom krepošću i pobožnošću da su ga nazivali »anđelom u tijelu«. Ivan je u Beču završio i gimnaziju te započeo studij prava. Uskoro je odlučio da se odrekne svjetovne slave i stupi u Družbu Isusovu. Kralj je blagonaklono prihvatio njegovu odluku i na oproštajnoj audijenciji mu rekao: »Da imam sina, drage volje bih mu dopustio poći u samostan, ako bi za to osjećao poziv.«

BLISTAVA KARIJERA? DA, ALI NA KRISTOVU PUTU!

Daroviti sedamnaestogodišnji mladić Ivan Ratkaj stupa u isusovački novicijat u Beču, 11. studenoga 1664. Osim materinjeg, hrvatskog jezika, već je tada govorio njemački, latinski, talijanski i francuski. Nakon dvije godine novicijata tri godine studira filozofiju u Grazu. Na kraju studija, kao najizvrsniji student, javno brani teze iz trogodišnjeg gradiva.

Godine 1670/71. gimnazijski je profesor u Gorici, a 1672. u istom svojstvu je u Zagrebu. Iz Zagreba se ponovno vraća u Graz na četirigodišnji studij teologije. Za svećenika je bio zaređen 4. travnja 1676. Studij je završio takozvanim »velikim aktom«, što znači javnom raspra-

vom o cijeloj teologiji. Zbog velikog uspjeha u javnoj raspravi mnogi su mu proricali blistavu profesorsku karijeru na najodličnijim sveučilištima. I zaista, odmah nakon treće probacije ujesen 1667, poslan je u Linz za profesora etike.

Mladom isusovcu Ratkaju ipak nije cilj profesorska slava nego suobličenje svome Vođi i Kralju, Isusu Kristu. Početkom iduće godine, kad je general reda zatražio nove isusovce za misijski rad u Americi, Ivan se odmah prijavio svome provincijalu. Molba mu je bila uslišana i već u ožujku je poslan u Beč da se pripravi za put. Iz Beča pismeno zahvaljuje generalu reda na uslišanju molbe, a general mu isto tako pismeno odgovara, čestita na spremnosti i šalje svoj blagoslov sokoleći ga za budući apostolski rad.

Pred odlazak iz Beča oprostio se Ivan od kralja koji se obradovao što njegov bivši paž odlazi za misionara u Ameriku. Tom prigodom darovao mu je sliku na koju je napisao: »Leopold moli Gospodina da patru Ivanu podari sretan put u Indije (tako su u ono vrijeme nazivali obje Amerike) i bogatu žetvu duša, a kao nagradu za sve što će pretrpjeti za Krista obilat Božji blagoslov, te mu preporučuje da se u svojim molitvama i apostolskim naporima sjeti njega, njegove obitelji i njegovih država.«

BURA JE SKRIVILA ZAKAŠNJENJE

Koncem travnja 1678. krene o. Ratkaj s još petoricom austrijskih isusovaca u Genovu gdje se s raznih strana skupljahu isusovački kandidati za misije. Tu su bili i Nijemci: Eusebije Kino, otkrivač Kalifornije i njezin geograf; Josip Neumann, mučenik na Marijanskim otocima, Karlo Boranga iz Beča, i drugi. Dvadesetorica njih ukrcaše se 11. lipnja 1678. na lađu za Španjolsku, ali ih već na početku zadesi nezgoda. Zbog jake bure zakasnili su u Cádiz odakle su lađe španjolske mornarice kretale preko oceana. Zbog toga su morali pune dvije godine čekati u Sevilli drugu priliku za plovidbu preko oceana. Vrijeme su koristili u pripravi za budući rad vježbajući se u matematici, astronomiji i raznim zanatima. Izrađivali su kompase, sunčane satove i razne predmete od metala i stakla.

OČE, KRIST JE UMRO I ZA MEKSIKANCE!

Nova prilika za put pružila im se tek uljeto 1680. kad je velika ekspedicija kretala brodovima u Ameriku i na Filipine. Misionari se na brzinu spremiše na put i dođoše u Cádiz. Tri dana gladni su čekali u luci na ukrcavanje. Konvoj napokon krenu 11. srpnja ali, gle opet nesreće!

Lađa, na kojoj je bio o. Ratkaj, pri samom izlasku iz luke nasukala se na greben. Putnici su se morali vratiti na kopno, ali su izgubili sav svoj prtljag.

Slijedećeg dana prokurator misija koji je također putovao na Filipine, a organizirao je putovanje svih misionara, s puno je poteškoća nastojao ukrcati brodolomce. Kad je naš Ratkaj vidio da prokurator

daje prednost ocima koji su određeni za Filipine, pobojao se da će ostati, pa je prekorio prokuratora: »Oče, Krist je umro i za Meksikance, a ne samo za Filipince!« To je djelovalo na prokuratora te on Ivana toplo preporuči kapetanu lađe, koja je trebala ploviti za Ameriku, i biskupu koji se već nalazio na toj lađi. Ivan kasnije o tom piše: »Od veselja nisam znao kako da zahvalim ovoj dvojici gospode i ocu prokuratoru. Ja sam molio makar posljednji kut uvjeravajući ih da ću u svemu biti zadovoljan onim što je najgore.«

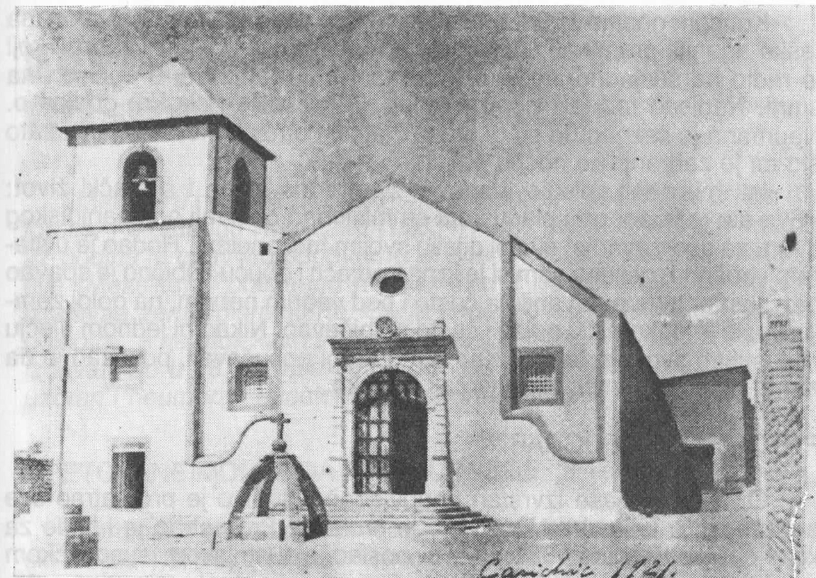
Sredinom kolovoza zadesi ih na moru strašna bura pa su veliki dio stvari morali s lađe pobacati u more da je olakšaju. Jedan dječak se ipak utopio. Ivan nije imao prtljage koju bi morao baciti. U meksičku luku Vera Cruz prispjeli su 15. rujna, a odatle su nastavili kopnom do glavnog grada.

Nakon kratkog odmora misionari su bili raspoređeni u razne krajeve. Ivan je molio poglavare da ga pošalju u najteže misije. Tako se i dogodilo. Bio je poslan u pokrajinu Tarahumaru koju su nastavali Indijanci tog istog imena. Ta brdovita pokrajina nalazi se na sjeveru Meksika (današnja država Chihuahua). O. Ratkaj i o. Neumann krenuše zajedno iz grada Meksika 17. studenog. Put je trajao sedamdeset dana. Povremeno su sami slijedili indijanske vodiče i samo kroz opasnije krajeve pratila ih je četica španjolskih vojnika.

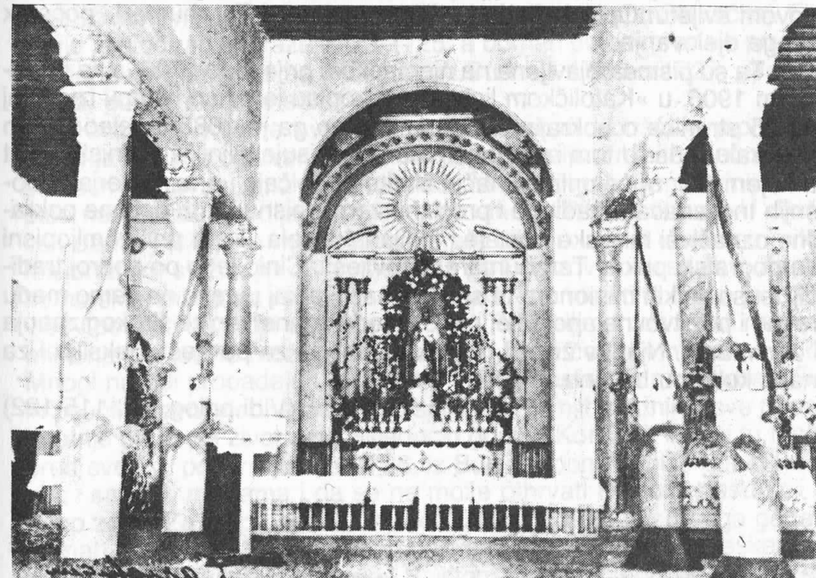
O. IVAN RATKAJ UMRO ZA MEKSIKANCE

Stigavši u Tarahumaru, Ivan je ostao najprije u misiji Ypomeran da nauči urođenički jezik. Budući da je bio osobito nadaren za učenje jezika, već je za mjesec dana toliko uznapredovao da su ga poglavari smatrali sposobnim za nastup među urođenicima. Poslat će ga u siromašnu gorsku misiju Tutuaca. Tu je za mjesec dana pokrstio preko četrdeset Indijanaca, ali je ubrzo jako oslabio i obolio. Stanovao je u bijednoj kolibi izložen nevremenu, a hranio se uglavnom pečenim kukuruzom, glavnim jelom siromašnih urođenika. Poglavari ga pozvaše u misiju San Javier (Sv. Ksaver) da se oporavi. Premda teško bolestan, Ivan prevali put od nekih 30 milja.

Nakon oporavka poslaše ga na lakšu misiju Carichi, osnovanu prije šest godina i tada već dobro organiziranu. Imala je 120 obitelji. Za javni red, poslove i život u selu brinuo se upravitelj s 24 pomoćnika. Sve su to bili Indijanci. Oni su pomagali i misionarima. Za nepune tri godine o. Ratkaj je obratio nekoliko stotina Indijanaca, a misiji pridružio još tri sela. Često je obilazio okolna sela, krijepio bolesnike i brinuo se za duhovno i tjelesno dobro urođenika. Nastojao je ukloniti njihovu najveću manu, a to je bilo noćno opijanje i orgije koje bi potom uslijedile.

CRKVA (FASADA I UNUTRAŠNJOST) MISIJE JESUS CARICHIC U TARAHUMARI, U KOJOJ JE IVAN RATKAJ DJELOVAO I UMRO

Koncem godine 1683. o. Ratkaju naglo pozli. Nakon desetak dana teške agonije preminuo je 26. prosinca. Njegov redovnički subrat, koji je radio na susjednoj misiji o. Neumann, bio je uza nj u bolesti i na smrti. Napisao mu je i lijep nekrolog. Tek poslije nekoliko godina o. Neumann je saznao da su o. Ivana Ratkaja otrovali neki Indijanci zato što im je zabranjivao noćno opijanje i orgije.

Isti misionar opisuje Ivanove izvanredne vrline i svetački život: »Sve što je imao, pa i plaću koju su misionari dobivali od španjolskog dvora za uzdržavanje, sve bi dijelio svojim Indijancima. Hodao je u starom i trošnom odijelu, sam si je krpao odjeću i obuću. Obično je spavao bez plahte, a na putovanjima često i pod vedrim nebom, na goloj zemlji. Nosio je pokornički pojas i često se bičevao. Nikad ni jednom riječju nije isticao svoj visoki rod. Kad su to drugi pokušavali, pokazao je da mu to nije drago, nego mu je čak i mrsko.

PUTOPISAC I GEOGRAF

O. Ratkaj bijaše izvrstan pripovjedač. Pažljivo je promatrao sve pojedinosti u krajevima kroz koje je prolazio. Promatrao je i ljude za koje je radio. Godine 1680. i 1681. poslao je austrijskom isusovačkom provincijalu dva opširna pisma u kojima iznosi potankosti svoga putovanja iz Španjolske preko oceana u Meksiko te pojedinosti o životu u novom svijetu. Opisuje ljude i prilike u pokrajini Tarahumari i početak svoga djelovanja.

Ta su pisma objavljena na njemačkom prijevodu 1726, a na hrvatskom 1906. u »Katoličkom listu«. U rukopisu je ostao Ivanov izvještaj na 25 stranica o pokrajini Tarahumari, što ga je 1683. poslao u Rim generalu reda. U tom izvještaju potanko opisuje biljni i životinjski svijet u kojem živi, opće prilike i način života te običaje i praznovjerja tamošnjih Indijanaca. Izradio je i preciznu zemljopisnu kartu dotične pokrajine označivši misijske postaje i indijanska sela. To je prvi zemljopisni i etnografski prikaz Tarahumare u povijesti. Činio je to po dobroj tradiciji isusovačkih misionara te se tako naš Ratkaj uvrstio ne samo među revne i požrtvovne apostole, nego i među znanstvenike širokog znanja i zanimanja. Njegov život i rad značajan je i za povijest Meksika i za našu kulturnu baštinu.

(Vidi prilog, str. 115-122)

Ferdinand Konšćak, misionar Kalifornije

Malo se u nas zna o glasovitom misionaru i istraživaču Donje Kalifornije, Ferdinandu Konšćaku (1703-1759). Taj isusovac iz Varaždina 27 godina je obavljao odgovorne službe u misijama poluotoka Kalifornije (Meksiko). Poduzimao je znanstvena istraživanja onih krajeva i izrađivao zemljopisne karte. On je konačno i utvrdio da je Kalifornija poluotok, a ne otok kako se do tada mislilo. Njegovi putopisi s kartama izdavani su u 18. st. više puta i na više jezika. Ali je on nadasve bio uzoran i neumoran apostol kojeg su Indijanci veoma voljeli i cijenili.

OPETOVANE MOLBE DA POĐE U MISIJE

Ferdinand se rodio 2. prosinca 1703. u Varaždinu. Otac mu je po službi bio viši vojni časnik. Osnovnu školu i gimnaziju Ferdinand je pohađao kod isusovaca. Promatrajući njihov život i sam se oduševljava za redovničko i misionarsko zvanje pa nakon završene škole ulazi u isusovački novicijat 21. listopada 1719. u Trenčinu u Slovačkoj. Filozofiju je studirao u Grazu 1723-1725, a odmah potom predaje po godinu dana na gimnazijama u Zagrebu i Budimu. Ujesen 1727. opet je u Grazu gdje započinje studij teologije.

Kroz sve vrijeme svoga školovanja mladi Konšćak neprestano upravlja svojim poglavarima molbe da ga pošalju u misije. Sačuvala su se četiri njegova pisma generalu reda Michelangelu Tamburiniju. Prvo piše na početku studija filozofije u prosincu 1722. iz Graza. U njemu veli da na koljenima moli oca generala da mu udijeli uzvišenu milost misionarske službe jer živo osjeća da ga Bog zove u tu službu. Za prekomorskim misijama veli da je čeznuo još kao mladić te da ga je to najviše i potaklo da stupi u isusovački red. Prijatelji ga već u šali nazivaju misionarom jer ne može izdržati a da o tome često s njima ne priča. Mnogi narodi propadaju u neznanju i zbog nestašice misionara koji bi ih poučili pravoj vjeri, a on je evo spreman za njih podnijeti sve napore i patnje pa i svoj život dati. Slijedećih godina Konšćak iznosi tu molbu pred svog o. provincijala, a 1726. iz Budima ponovo piše generalu da već i sanja o misijama i da se ne može othrvati Božjem glasu koji ga tamo zove. Za njega bi bila najveća radost u životu kad bi ga general odmah poslao i zato je spreman do cilja kopnom putovati pješke, a na lađi obavljati najniže poslove. S istom molbom ponovo se obraća

generalu iz Graza na početku studija teologije u prosincu 1727, i opet ujesen 1728. Tolike molbe vrhovni poglavar reda nije mogao odbiti pa mu napokon naređuje da sljedećom ekspedicijom krene u Ameriku.

UGLEDNI MISIONAR U REDUKCIJAMA

Ujesen 1729, tek što je završio drugu godinu teologije, odlazi Konšćak u španjolsku luku Cádiz. Čekajući na polazak lađe u Ameriku, nastavlja studij teologije i biva zaređen za svećenika. Koncem 1730. otplovi iz Cádiza, a 19. travnja iduće godine prispijeva u meksičku luku Vera Cruz. Ondje dovršava teologiju i 1731. biva poslan u Donju Kaliforniju (Baja California) u Meksiku, gdje su isusovci u južnom dijelu poluotoka osnovali 15 redukcija. Bila su to organizirana naselja u kojima su pokršteni Indijanci živjeli civiliziranim životom pod vodstvom misionara, privikavajući se radinosti i kršćanstvu.

Sjedište Konšćakova djelovanja bila je redukcija San Ignacio, najsjevernija u lancu isusovačkih misija. Kao misionar djelovao je i po drugim naseljima, a od 1750. pa sve do smrti bio je poglavar redukcije San Ignacio. U dva navrata, 1748. i 1758. bio je vizitator (nadzornik) svih kalifornijskih misija. Kao revni apostol, Ferdinand je poučavao Indijance u kršćanskoj vjeri, raznim zanatima i praktičnim umijećima.

Koliko god ga je misionarski rad zaokupljao, našao je vremena i za istraživanje. Poduzimao je česta putovanja u sjeverni dio poluotoka koji je do tada još bio neistražen. Probio se na stotine milja kroz neprohodne planine i beskrajne pustinje u potrazi za pogodnim predjelima gdje bi sagradio nove misije. Posebno je tražio izvore vode bez koje je bilo nemoguće osnovati misije u onim pustim krajevima. Usput je obratio mnogo urođenika. Za nekoliko godina pokrstio je preko 540 pripadnika plemena Cochimies, a oko 1751, još 448 drugih Indijanaca. U civiliziranju divljih krajeva imao je značajnih uspjeha: godine 1748. osnovao je rudarsko naselje San Antonio Real, a 1752. novu redukciju Santa Gertrudis i u nju uselio oko 600 Indijanaca koje je sam obratio i pokrstio. Mnogo obraćenih urođenika doveo je sa sjevera u misiju San Ignacio i udario temelje misiji San Francisco Borja, koju su drugi dovršili tri godine nakon njegove smrti. Iscrpljen neprestanim putovanjima i napornim radom preminuo je 10. rujna 1759. u 56. godini života. Sahranjen je u crkvi misije San Ignacio.

ISTRAŽIVAČ I GEOGRAF KALIFORNIJE

Konšćak je još za života postao glasovit u svijetu zbog svojih znanstvenih istraživanja. Godine 1746. organizira i vodi ekspediciju

kroz Kalifornijski zaljev na sjever do ušća rijeke Colorado (uz istočnu obalu poluotoka), da bi dokazao da je Donja Kalifornija poluotok. To su već i prije njega dokazali poznati misionari Kino i Ugarte, ali im neki nisu vjerovali tvrdeći i dalje da je Kalifornija otok.

Konšćakov je zadatak bio veoma važan jer je trebalo pronaći nove plodne krajeve za naseljavanje kao i za opskrbu postojećih misija. Trebalo je također pokazati da je Kalifornija kopnenim putem spojena s ostalim meksičkim pokrajinama. Na temelju njegovih detaljnih opisa krajeva i izrađenih zemljopisnih karata španjolska vlada službeno proglašava da je Kalifornija poluotok.

ZEMLJOPISNA KARTA KALIFORNIJSKOG ZALJEVA FERDINANDA KONŠĆAKA IZ 1746.

Godine 1751. Konšćak poduzima drugo znanstveno putovanje u zapadnim dijelovima poluotoka i uz obalu Tihog oceana, a 1753. prodire na stotine milja prema sjeveru kroz unutrašnjost Kalifornije. Na svojim putovanjima marljivo bilježi podatke o urođenicima, o prirodnim bogatstvima pojedinih krajeva, o biljkama i životinjama. Njegovi dnevnici s prva dva putovanja tiskani su još za njegova života, a kasnije su doživjeli na desetke izdanja na raznim jezicima. On je prvi sustavno istraživao te krajeve i izradio prve precizne zemljopisne karte Kalifornije. Bio je izvrstan matematičar, astronom, prirodoslovac, geolog, graditelj puteva i nasipa, a 1748. napisao je životopis češkog misionara Antuna Tempisa koji je umro u Kaliforniji.

Prema sudu povjesničara, Konšćak je jedan od najvećih pionira Kalifornije i najviše je pridonio za kasnije osvajanje cijele pokrajine. Američki povjesničar Dunne piše: »Njegova hrvatska energija nije mu nikad dala da miruje ili da zastane u svom napornom radu.« Jedan otočić na sjeveru Kalifornijskog zaljeva nosi danas njegovo ime: Consag Rocks (Konšćakove stijene). U Americi su, naime, njegovo ime pisali Consag, a on se tome nije protivio.

APOSTOL KOJEG ŠTUJU INDIJANCI

Konšćakova želja iz mladosti da obraća daleke narode u potpunosti mu s ispunila. Različita indijanska narječja tako je dobro govorio kao da je urođenik. Pokrstio je oko tisuću Indijanaca, a svojom blagošću, mudrošću i ljubavlju znao je pridobiti i najsurovije urođenike. Nije stoga čudo što su ga Indijanci štovali kao oca i žalili za njim nakon njegove smrti. O tome svjedoči njegov poglavar i životopisac Zevallos: »Njegova smrt duboko se dojmila Indijanaca. Hrpimice su dolazili, glasno jecali i plakali, a nisu se dali odvratiti od toga da grle i cjelivaju pokojnika te da ga suzama zalijevaju. U velikoj žurbi i bez ikakve opreme nagrnuše sa svih strana, čak iz udaljenosti od 20 milja, da bi imali bar tu utjehu što su vidjeli njegovo mrtvo tijelo, i da mu iskažu odanost, poštovanje i ljubav te da posljednji put pokažu koliko cijene njegova brojna dobročinstva... Još nakon mnogo mjeseci, kad bi pribivali sv. Misi dolazili bi odrasli i djeca da pozdrave grob mrtvog misionara. Licem bi se okrenuli prema sobi u kojoj je umro, oči bi netremice upirali u nju i bez ijedne riječi proplakali. Neku olakšicu u boli nalazili su u tom da se isplaču na njegovu grobu, izmole tamo krunicu i druge molitve...« Ferdinand Konšćak upisao se u velike misionare i ostavio primjer vrijedan udivljenja.

(Vidi prilog, str. 123-127)

Ivan Marchesetti, u Paragvajskim redukcijama

Ivan Marchesetti iz Rijeke jedini je hrvatski isusovac koji djeluje kao misionar u Paragvajskim redukcijama ili »isusovačkoj državi«, kako su ih još nazivali. Obuhvaćale su 30 naselja Indijanaca Guarani na današnjem pograničnom području Paragvaja, Argentine i Brazila. Osnovali su ih i vodili od 1609. do 1768. isusovci da bi Indijance priveli kršćanstvu i civiliziranom životu (od toga dolazi i ime: reducere = privesti), a ujedno ih oslobodili od izrabljivanja kolonijalista i osigurali im samostalan teritorij. Bilo je to kršćansko društvo s najrazvijenijom vjerskom praksom, najpismenije u tadašnje doba i jedino u kojem nije postojala smrtna kazna. Osim toga Paragvajske redukcije su po izvanrednoj organizaciji, ekonomskoj snazi i samostalnosti najzanimljivije ostvarenje u povijesti pravednog društva i jedinstvene kulture među, do tada, divljim urođenicima. O njima je u nas prije dvije godine bio prikazivan lijep film »Misija«. Marchesetti djeluje punih 30 godina u šest različitih redukcija i puno je učinio za njihov vjerski i ekonomski napredak.

OD RIJEKE DO CÓRDOBE

Članovi riječke plemićke obitelji Marchesetti (ili Marchisetti) bili su u 17. st. senatori i gradski suci. Obitelj je bila podrijetlom iz Italije i s vremenom se pohrvatila. Ivan, rođen 10. prosinca 1704, dobro je govorio hrvatski, a njegov rođak ili brat Josip, također isusovac (r. 1709) čitavog je života hrvatski propovjednik u našim krajevima. Ivan odlazi u isusovački novicijat 27. listopada 1720. u Beču, gdje studira i filozofiju, zatim po dvije godine predaje na gimnazijama u Gorici i Trstu. Teologiju je studirao u Grazu i 1733. bio zaređen za svećenika. Od rane mladosti je gajio želju za misionarskim radom, a isticao se posebnim govorničkim darom pa su ga poglavari odmah nakon studija poslali u prekomorske misije. Već ujesen 1733. odlazi u Španjolsku. Početkom iduće godine otplovio je iz Cádiza za Južnu Ameriku. S tridesetak drugih misionara prispio je 25. ožujka 1734. u Buenos Aires. Ivan najprije u Córdobi obavlja treću probaciju. Zatim je tri godine pastoralni radnik

i uči urođeničke jezike na isusovačkom imanju izvan grada. Nakon te priprave odlazi u područje redukcija i u središnjoj misiji Candelaria 2. veljače 1738. polaže zadnje zavjete, te započinje misionarski rad.

ŽIVOT U REDUKCIJAMA

Indijanske redukcije bile su zapravo pravi gradovi sa zidanim stambenim zgradama, trgovima, crkvom, bolnicom, radionicama i tvornicama, te uređenim vodovodom i kanalizacijom. Imale su obično od tri do sedam tisuća stanovnika. Indijanci koji su prihvatili da žive u tim naseljima imali su razvijen kulturni i vjerski život. Svi bi pohađali školu, redovito dolazili na Misu i vjersku pouku, često primali sakramente i svečano, uz glazbu i pjesme, proslavljali crkvene blagdane. Bavili su se raznim zanatima i malom industrijom (tekstilna, drvna, šećerane itd.). Obrađivali su velike plantaže pamuka, šećerne trske, duhana, paragvajskog čaja (yerba mate), kukuruza itd. Držali su farme konja, goveda, ovaca i sl. Njihovi proizvodi bili su poznati na cijelom kontinentu i sav bi prihod od trgovine služio za zajedničke potrebe i dijelio se na jednake dijelove među Indijancima. Oni su radili šest sati na dan, a ostalo vrijeme su posvećivali izobrazbi, kulturnim djelatnostima i razonodi. Kad bi se dvoje mladih vjenčalo, dobili su stan, komad zemlje i sve potrebno da mogu osnovati obitelj. Sami su Indijanci birali među sobom guvernera i razne službenike koji su rukovodili životom i radom u naselju. U svakoj redukciji bila su dva ili tri misionara, od kojih je jedan bio poglavar i župnik. Oni su bili duhovni pastiri, moralni autoritet i nadzirali su sav društveni i ekonomski život naselja.

Marchesetti započinje svoj rad kao pomoćnik poglavara u redukciji S. Borja (sv. Franjo Borgija) na rijeci Uruguay, gdje se danas nalazi istoimeni brazilski grad. Već nakon godinu dana imenovan je drugim misionarom u redukciji Cospus Christi (Tijelo Kristovo) na istočnoj obali rijeke Paranà, u današnjoj argentinskoj pokrajini Misiones. Ona je tada imala oko 4000 stanovnika i velike plantaže čaja mate, pamuka i riže.

IZMEĐU BOLESTI I RATOVA

Od 1742. Ivan djeluje nekoliko godina u misiji S. Juan Bautista (sv. Ivan Krstitelj), najisturenijoj na istoku redukcijskog područja, danas u brazilskoj državi Rio Grande do Sul. Bilo je to teško razdoblje za misionara i njegove Indijance jer su harale kužne bolesti od kojih su mnogi umirali tako da se za nekoliko godina stanovništvo naselja prepolovilo. Inače se Marchesetti, kao župnikov pomoćnik bavio uglavnom pastoralnim radom, katehizacijom, vođenjem škola, te brigom za bolesne i nemoćne, a pomagao je i u drugim poslovima i u upravi redukcije.

Već kao iskusni misionar Marchesetti 1745. postaje poglavar i župnik redukcije Apostoles San Pedro y San Pablo (Apostoli sv. Petar i Pavao) koju vodi deset godina. Ona se nalazila između rijeka Paranà i Uruguay i zbog haranja bolesti tada je imala svega oko 2000 Indijanaca. Tih je godina zadesila redukcije još jedna velika nesreća, guara-

BIVŠA ISUSOVAČKA CRKVA SV. VIDA U RIJECI (NACRT ISUSOVCA JAKOVA BRIANIJA), DANAS RIJEČKA KATEDRALA

nijski rat (1752-1756). Nastao je zbog toga što je sporazumom između Španjolske i Portugala iz 1750. o kolonijama španjolski teritorij istočno od rijeke Uruguay pripao Portugalu. Sedam redukcija iz tog područja trebalo se preseliti na zapadnu stranu rijeke. Samo su tri kolonije to mirno učinile, a iz ostalih četiriju, među njima i S. Juan, Indijanci su se pobunili protiv kolonijalista i samih misionara i odlučili braniti svoja naselja. Konačno. 1756. zajednička vojska Španjolaca i Portugalaca slomila je otpor, zauzela i uništila te četiri redukcije.

Marchesetti je kroz sve te godine u svojoj misiji Apostoles pomagao izbjeglice iz tih redukcija, davao im potrebno da si organiziraju život i uzdržavao za njih farme. No, uništenje tih redukcija i posebno S. Juana teško ga je pogodilo. Tako deprimiran i skršen nije bio više u stanju voditi svoju misiju. Stoga ga poglavari 1757. šalju u redukciju S. Ignacio Guazù (sv. Ignacije Veliki) da se oporavi i odmori.

ZA OBRANU I NAPREDAK GUARANIJA

Nakon više od godinu dana Ivan odlazi za superiora i župnika svoje posljednje misije Santa Maria de la Fe (Sv. Marija od Vjere), između rijeka Paranà i Paraguay (danas u Paragvaju). Bila je to bogata i velika redukcija s oko 4500 stanovnika. Posjedovala je u Ivanovo vrijeme oko 22 tisuće cijepljene stoke, oko deset tisuća konja i preko 81 tisuću ovaca. Imala je tri obrađene plantaže čaja mate, tri rasadnika pamuka, dvije plantaže šećerne trske i jednu pšenice, te na obližnjoj rijeci tri broda.

Često je Ivanovu redukciju napadalo divlje pleme Abipona i zato je on nabavio mnogo pušaka, a oko naselja dao je iskopati jame ili rovove iz kojih su se njegovi Indijanci branili. Ipak su ih Abiponi znali iznenaditi iz zasjede na njihovim plantažama i tako su jednom poubijali skoro 80 ljudi.

Misionar je prvi u redukcijama uveo plansko uzgajanje košenila, tj. bobica iz kojih se pravi grimizna boja za bojenje tkanine, i priređuju razni lijekovi. Njih izlučuju insekti (štitaste uši) na sjemenkama opuncija ili indijske smokve (jedna vrst kaktusa). Inače su Indijanci brali košenil i prije po šumi, ali je Ivan dao zasaditi opuncije u vrtu, a zatim su Indijanci po njima razdijelili insekte. Ubirali su tako dobar košenil da su ga nastojali kupiti i svi iz drugih naselja. Kasnije je pater opuncijama okružio čitavo naselje i imao ne samo obilno košenila već i dobru zaštitnu ogradu koja ih je branila od nasrtaja Abipona.

Marchesetti završava plodni apostolski rad u ljetu 1766. kada je teško obolio i bio odveden u bolnicu redukcije Candelaria. Tu je i preminuo 5. veljače 1767, nepuna dva mjeseca prije nego što je Karlo III izdao dekret o izgonu isusovaca iz Španjolske i njezinih kolonija.

Nikola Plantić, misionar u Paragvaju

Nitko od hrvatskih misionara nije doživio tako neobičnu sudbinu kao zagrebački isusovac o. Nikola Plantić (1720-1777). Nakon završenih studija preko 15 godina djeluje kao profesor i poglavar u tadašnjoj Paragvajskoj provinciji. To područje danas pripada Argentini.

Kada je 1767. španjolski kralj protjerao isusovce iz misija, o. Plantić vratio se u domovinu te djelovao u Zagrebu i Varaždinu. Nakon njegove smrti proširila se u Habsburškoj monarhiji priča da su ga Indijanci u Paragvajskim redukcijama, u kojima inače nije nikad radio, proglasili za kralja Nikol I, i u našoj se literaturi ta priča prenosila sve do naših dana.

ŽIVOTNI PUT MISIONARA

Nikola potječe iz zagrebačke obrtničke obitelji. Otac mu je bio čizmar. Nikola je bio kršten 2. prosinca 1720. u crkvi sv. Marka. Od trećeg razreda bio je pitomac konvikta sv. Josipa, a kod isusovaca u Zagrebu završio je gimnaziju i prvu godinu filozofije. U isusovački novicijat u Beču odlazi 28. listopada 1736. Nakon studija filozofije u Grazu predaje po godinu dana na gimnazijama u Zagrebu, Varaždinu i Požegi. Ujesen 1744. započinje studij teologije u Trnavi, a 1747. zaređen je za svećenika. Poglavari ga određuju za prekomorske misije. Već iste godine odlazi u Španjolsku. Iduće godine otplovi iz Cádiza s 55 drugih misionara, u ekspediciji paragvajskog prokuratora, madžarskog isusovca o. Ladislava Orosza, za Buenos Aires, kamo sretno stiže na Novu godinu 1749.

Plantić je sigurno, kao i ostali poslani u misije, želio raditi među urođenicima, ali je raspored poslova ovisio o poglavarima. Oni su prispjelim misionarima određivali službe prema njihovim sposobnostima. Tako je Nikola određen za profesorski i odgajateljski rad u kolegijima daleko od redukcijskog područja i ostalih misija među Indijancima. Nakon završene formacije najprije je u Córdobi od 1751. dvije godine kućni minister zadužen za odvijanje svakodnevnog života. Potom tri godine profesor filozofije, četiri godine profesor teologije i napokon dvije godine profesor humanističkih nauka. Možda se u tom poslu osjećao

slično kao spomenuti o. Orosz koji je također bio profesor filozofije, a 1730. piše iz Córdobe prijatelju, riječkom isusovcu Ivanu Urbaniju: »Toliko se stidim da nosim časni naslov misionara, dok ustvari nisam nikakav apostol već glumim filozofa«.

Od 1762. Plantić je u Buenos Airesu prefekt škole i zatim rektor kolegija, a 1766. postaje superior u Montevideu (danas u Urugvaju). Tu ga zatekne izgon isusovaca te u srpnju 1767. bude otpremljen u Buenos Aires, a odande se, u siječnju iduće godine, vraća u Evropu.

PONOVNO U DOMOVINI

Vrativši se u rodni grad, Nikola je u zagrebačkom kolegiju prefekt škole, a zatim profesor Sv. Pisma. Od 2. ožujka 1771. je rektor kolegija u Varaždinu. U Varaždinu je dočekao i ukinuće isusovačkog reda. On i nakon toga ostaje u gradu kao hrvatski propovjednik, upravitelj crkve koja je ukinućem reda isusovcima bila oduzeta te ispovjednik sestara uršulinki. Preminuo je 15. lipnja 1777. Pokopan je u kripti župne crkve sv. Nikole.

Nikola se bavio i književnim radom pa je objavio svoje propovijedi pod naslovom: »Pobožna i kratka za vsaki dan meseca premišljanja« (Varaždin 1775), a na zahtjev hrvatske vlade preveo je na hrvatski jezik latinsku gramatiku koja je, međutim, ostala u rukopisu. U novije vrijeme pronađen je u Argentini rukopis predavanja iz filozofije koja je 1752. u Córdobi održao Nikola, a zabilježio ih je jedan njegov učenik.

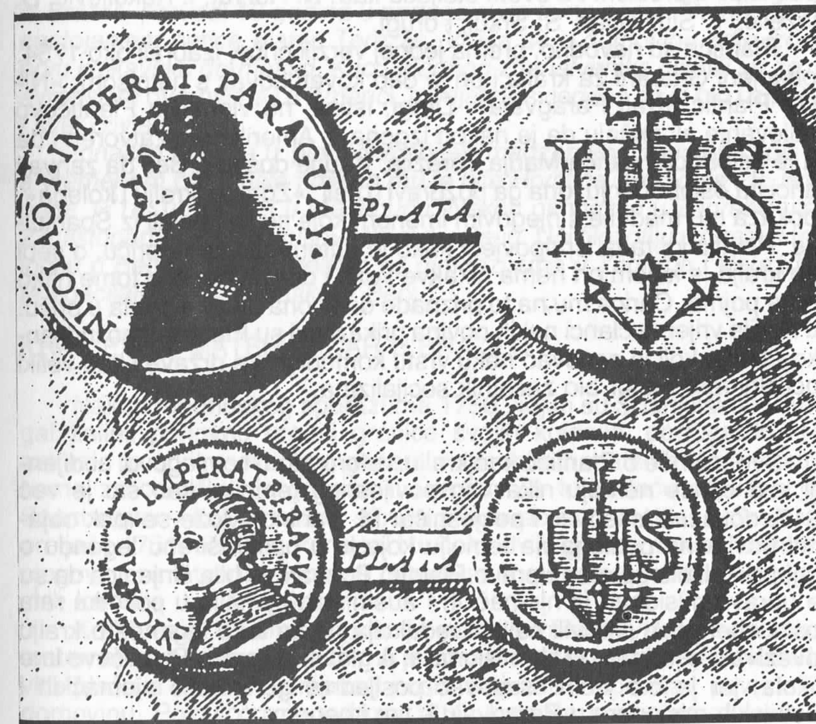
Plantićeva subraća misionari svjedoče o njemu da je bio »čovjek otmjen, učen i visoko cijenjen«. Bio je izvrstan profesor, čak i inženjer (vjerojatno je vodio izgradnju isusovačkih kuća), a djelovao je i među Charruas Indijancima koji su živjeli u blizini gradova u kojima je Nikola radio.

IZMIŠLJENA PRIČA O KRALJU NIKOLI

U to vrijeme plodni misionarski rad isusovaca među Indijancima u Južnoj Americi sve je više izazivao zavist i neprijateljstvo u evropskim liberalnim krugovima koji su širili razne izmišljotine na njihov račun. Najviše kleveta nastaje u vrijeme guaranijskog rata 1752-1756. Taj rat je izazvan promjenom granica između španjolskih i portugalskih kolonija na području Paragvajskih redukcija. Sedam naselja se trebalo preseliti i onda su se Guarani Indijanci oružjem oduprli takvoj odluci. Tada je nastala i priča o paragvajskom kralju Nikoli I, kojom se misionare željelo prikazati kao vođe pobune i neprijatelje kolonijalnih vlasti.

Prema raznim knjigama i člancima, koji su se pojavljivali u Evropi, Indijanci su u redukcijama izabrali jednog misionara, po imenu Nikola I, za kralja. On je organizirao samostalnu državu i poveo rat protiv kolonijalne vlasti.

Drugi su pričali da su sami misionari proglasili kraljem jednoga među sobom, treći opet da je kralj bio neki indijanski poglavica itd. U potvrdu toga klevetnici su izradili i širili kovani novac ili medalje s likom kralja-isusovca i natpisom: »Nikola I Imperator Paragvaja«.

NOVAC NAVODNOG KRALJA NIKOLE I, CRTEŽ IZ JEDNOG RUKOPISA U KRALJEVSKOJ KNJIŽNICI U BRUXELLESU (BELGIJA)

Istina je međutim bila da misionari nisu bili začetnici indijanske pobune već su činili sve da je spriječe i smire. A posebna komisija španjolskog dvora utvrdila je nakon rata da isusovci uopće nisu bili krivi za pobunu i rat. Ipak su se bajke o izmišljenom kralju prepričavale širom Evrope još desetljećima.

PLANTIĆ, NAVODNI PARAGVAJSKI KRALJ

Tek negdje koncem 18. ili početkom 19. stoljeća počela se u Habsburškoj monarhiji legenda o kralju Nikoli primjenjivati na našeg Plantića. Tako je u raznim oblicima prenose i neki naši ugledni povjesničari i publicisti u prošlom i u ovom stoljeću kao: N. Horvat, I. Kukuljević, Đ. Deželić, T. Simičiklas, S. Srkulj i drugi.

Plantića su navodno, prema jednoj verziji priče, izabrali oko 1754. pobunjeni Guarani za kralja i on je dao kovati novac s natpisom: »Nikola Plantić, Kralj Paragvaja«. Drugi, istina, ne vjeruju u Plantićevo kraljevanje ali pričaju da je nakon izgona iz Amerike bio zatvoren i da ga je oslobodila carica Marija Terezija. Kad je došao u Beč da zahvali carici na oslobođenju, ona ga pozdravi u šali: »Zdravo, kralju i kolega«, i pokaza mu medalje s njegovim imenom koje su joj poslali iz Španjolske. Plantić joj tada ispripovjedi kako je putem čuo za tu priču, o sebi kao kralju, s kojom on nema nikakve veze i da u Americi o tome nitko nema pojma. Carica mu na to priznade da ni ona nije vjerovala u priču. I u novije vrijeme članci nekih novina prikazivali su Plantića kao indijanskog kralja koji je osnovao neku vrstu komunističke države i kao veliki socijalni reformator bio začetnik socijalizma.

Sve te priče o Plantiću kao kralju, reformatoru i o njegovoj audijenciji kod carice nemaju nikakvog povijesnog temelja, kao što je već 1917. dokazao isusovac i povjesničar M. Vanino. Može se ipak objasniti povijesna podloga na temelju koje je u općeraširenu legendu o kralju Nikoli bio upleten upravo Plantić. Poznata je bila činjenica da su se upravo misionari iz njemačkih i austrijskih zemalja u početku rata dosta energično protivili selidbi redukcija pa se tako legenda o kralju povezivala s jednim od tih misionara. A glavni je razlog Plantićevo ime Nikola, jer je bio jedini isusovac posljednje generacije njemačkih i austrijskih misionara u Paragvaju s tim imenom.

Plantić je bio cijenjen misionar i zaslužan hrvatski pisac, a priča o njemu kao kralju pokazuje koliko su odjeka u nas imala nedobronamjerna tumačenja uspješnog apostolskog i civilizatorskog djelovanja isusovačkih misionara u Paragvaju.

Ignacije Szentmartony, misionar u Brazilu

Buran i mukotrpan bio je život velikog hrvatskog misionara, znanstvenika i jezikoslovca Ignacija Szentmartonya (1718-1793). Osam godina djelovao je na Amazoni kao matematičar i astronom portugalskog kralja i kao misionar. Nakon što je s ostalim isusovcima prognan iz Brazila, provodi 18 godina u portugalskim tamnicama. Oslobođen je nastojanjem carice Marije Terezije. Vraća se u domovinu gdje izdaje prvu kajkavsku gramatiku. Kao uglednog znanstvenika cijenili su ga na evropskim dvorovima i u Americi, a prijatelji svjedoče da je bio izuzetan i svet čovjek.

Ignacije potječe iz plemićke obitelji madžarskog podrijetla koja se s vremenom pohrvatila i majka mu je bila Hrvatica. Rodio se 28. listopada 1718. u Kotoribi u Međimurju. Nakon gimnazije u Zagrebu ulazi 27. listopada 1735. u isusovački red u Beču. Uči filozofiju u Grazu i teologiju u Beču, a uz to predaje na gimnazijama u Zagrebu i Varaždinu te specijalizira matematiku u Beču.

KRALJEVSKI MATEMATIČAR U BRAZILU

Nakon Madridskog sporazuma 1750. kojim su Španjolska i Portugal željeli ponovno urediti granice svojih kolonija, portugalski kralj zatražio je od isusovačkog generala sposobnih matematičara i astronoma za određivanje granica u Brazilu. Za tu zadaću određen je i Szentmartony koji je nakon studija predavao matematiku u Grazu. U proljeće 1751. odlazi u Portugal i tu čeka dvije godine dok se formirala njegova znanstvena ekipa za određivanje sjeverne granice portugalskih kolonija u Južnoj Americi.

Kralj Josip I odlikuje Ignacija naslovom kraljevskog i dvorskog matematičara i astronoma te mu je posebnim dekretom zajamčio redovitu plaću a nakon završenog posla nagradu i slobodan povratak u domovinu. Polovicom je svibnja 1753. Ignacije s ekipom otplovio za luku Pará (Belem do Pará) na ušću rijeke Amazone. Tu se s ostalima trebao pridružiti ekspediciji koju je vodio guverner pokrajine Maranhão, Franjo de Mendonca Furtado, brat portugalskog prvog ministra Pombala. U međuvremenu Ignacije obavlja astronomska promatranja i

mjerenja radi određivanja geografskih položaja mjesta i rijeka uz Amazonu i u cijeloj pokrajini.

Početkom listopada 1754. pod vodstvom guvernera Furtada kreće iz Pará velika ekspedicija inženjera i matematičara tokovima rijeke Amazone i zatim Rio Negra, a pratilo ju je oko tisuću vojnika i Indijanaca. Koncem godine prispjeli su do tvrđave Mariuá na Rio Negru, gdje su dvije godine uzalud čekali na sličnu španjolsku ekspediciju kako bi zajedno odredili granice kolonija. Kroz sve vrijeme naš matematičar određuje geografske položaje mjesta, a inženjeri su po njegovim proračunima izradili više zemljopisnih karata onih krajeva i rijeka. Zahvaljujući Ignacijevom istraživanju bile su to do tada najbolje i najpreciznije karte kojima su se kasnije služili mnogi istraživači.

MISIONAR I PRIJATELJ NEVOLJNIH

Furtadova ekspedicija doživjela je neuspjeh. Španjolci nisu došli jer su ih na sjeveru uz Rio Orinoco zadržali Indijanci. Osim toga guverner Furtado je okrutno i bezobzirno postupao s vojnicima i Indijancima pa su se mnogi još za vrijeme putovanja razbježali. U proljeće 1757. vojnici su u Mariuáu, ostavši bez hrane i plaće, digli otvorenu bunu.

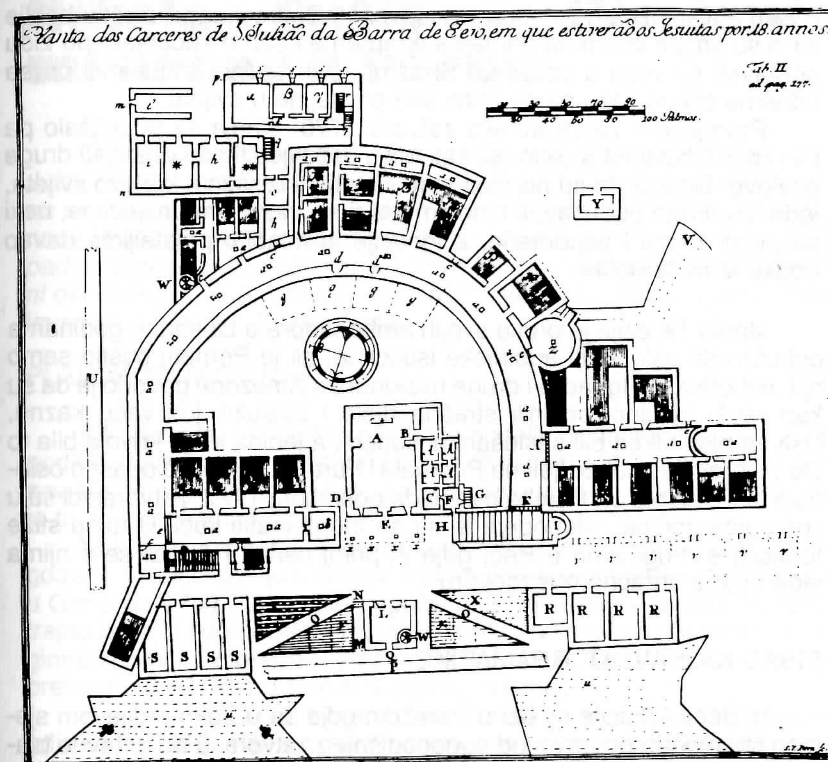
Zato su se Ignacije i drugi matematičar u ekspediciji, svećenik Ivan Angelo Brunelli, često zauzimali za vojnike i urođenike. U znak prosvjeda u Mariuáu nisu htjeli jesti zajedno s guvernerom zbog njegovog ponašanja i obilnih ručkova koje je priređivao za sebe i svoje najbliže, dok mu je posada imala jedva što jesti. Ignacije bi guvernera i otvoreno opominjao da je u savjesti dužan pomoći tim siromašnim ljudima na kraljev trošak. Znao se zadržati i po nekoliko mjeseci u nekom selu kad bi izbila epidemija te se brinuo i njegovao bolesne i umiruće.

Zbog njegove zauzetosti za urođenike Furtado ga je optuživao kod svog brata Pombala da se iskvario, urotio protiv njega i da buni vojnike. Tim je klevetama želio opravdati svoje postupke. Zbog neslaganja s guvernerom, i zbog stalnih putovanja rijekama i nezdravim krajem, Ignacije je u kolovozu 1756. obolio. Napušta ekspediciju i vraća se u Pará. U obližnjoj misiji Ibyrajuba ostaje četiri godine na oporavku i ujedno s ostalim misionarima djeluje među Indijancima.

U PORTUGALSKIM TAMNICAMA

Već je 1756. guverner Furtado protjerao nekoliko isusovaca iz pokrajine dok je njegov brat Pombal u Portugalu pokrenuo veliku propagandu protiv njih, ograničavao im djelovanje i konačno 1760. naredio izgon isusovaca iz Portugala i svih portugalskih kolonija. Iste godine svi su misionari na Amazoni uhapšeni i odvedeni u luku Pará. Ignaciju je oduzeta plaća koju je primao od kralja i zaplijenjeni su mu svi instrumenti i matematički spisi s njegovog istraživanja.

U rujnu iste godine otplove za Portugal. Stigavši početkom prosinca u Lisabon, Szentmartony je bio zatvoren u tamošnjoj tvrđavi San Julian. Strpan je u podzemnu ćeliju koja je izgledala kao grob, bez

TLOCRT TVRĐAVE SAN JULIAN IZ 18. ST. STRELICA POKAZUJE ĆELIJU BR. 8 U KOJOJ JE BIO ZATVOREN SZENTMARTONY

svjetla, puna vlage, gamadi i smrada. Tu je proboravio pet mjeseci. Budući da je Marija Terezija tražila njegovo oslobođenje, Pombal ga u tajnosti otpremi u zatvor Azeitão pa godinama u Austriji i u Portugalu nitko nije znao ni gdje je ni da li je uopće živ. Dvorac u Azeitãou, pretvoren u zatvor, bio je kao zatvorsko prebivalište ipak povoljniji od San Juliana, ali su zatvorenici dobivali premalo hrane, a bili su stisnuti u sobama sa zatvorenim prozorima.

Nakon osam godina tamnovanja, Ignacije je 1769. opet odveden u San Julian. Tu su zatvoreni isusovci molili brevijar pri svjetlu baklje jer nisu smjeli izlaziti ni primati sakramente i samo kucanjem po zidu održavali su vezu s ostalima. Stražari su ih stalno nagovarali da se odreknu svoga reda pa će imati sve privilegije u svijetu.

Promjenom zapovjednika zatvora 1770. stanje se poboljšalo pa su mogli izlaziti na svjetlo, slušati Misu, ispovjediti se i obavljati druge poslove. Budući da su bili misionari skupljeni iz raznih krajeva svijeta, jedni su druge podučavali u novim jezicima, različitim umijećima, neki su pisali knjige i uspomene, a Ignacije je mlađim prijateljima davao pouke iz matematike.

Marija Terezija je preko svojih ambasadora u Lisabonu godinama pokušavala osloboditi austrijske isusovce, ali je Pombal pustio samo njih nekoliko. Za Ignacija i druge misionare s Amazone govorio je da su kao veliki zločinci počinili strašna djela i zaslužili još veću kaznu. Ustvari nisu nikad bili saslušani ni suđeni, a jedina im je krivnja bila to što su previše znali o djelima Pombala i Furtada pa je bilo opasno osloboditi ih. Tek nakon Pombalova pada početkom 1777. zatvorenici su u lipnju iste godine oslobođeni te su se mogli vratiti kući. U rujnu stiže Ignacije s drugovima u Beč, gdje ih primi carica i zadrži se s njima jedan sat u srdačnom razgovoru.

PISAC KAJKAVSKE GRAMATIKE

Iz Beča Ignacije odlazi u Varaždin gdje se u Zakmardijevom sjemeništu mogao oporaviti od dugogodišnjeg zatvora, a od državne blagajne dobivao je godišnju mirovinu. Tu je 1783. napisao i izdao kajkavsku gramatiku na njemačkom jeziku da bi se njome mogli služiti Nijemci koji žele učiti hrvatski. Prvi je solidno izradio gramatička pravila kajkavskog jezika i djelo je postalo veoma traženo. Tim djelom je potakao i mnoge druge na pisanje sličnih gramatika.

Posljednje godine života Ignacije provodi kod nekog rođaka župnika u Međimurju i tu je, u Čakovcu ili Belici, preminuo 15. travnja 1793.

Nikola Sušić – Riječanin misionar u Peruu

Osim općenito poznatih Paragvajskih redukcija, isusovci su u Južnoj Americi osnovali i vodili još nekoliko takvih organiziranih skupina urođeničkih naselja ili misija. Poznate su bile i redukcije kod Indijanaca Mojos (Mohoš) u Mojoskoj dolini. U ono vrijeme to je područje pripadalo tadašnjoj španjolskoj potkraljevini Peru, dok je to danas sjeverni dio Bolivije. Tu je, u misiji Santa Magdalena, 17 godina djelovao naš isusovac iz Rijeke, Nikola Sušić.

PLAVOKOSI MISIONAR

Nikola potječe iz riječke plemićke obitelji. Rodio se 20. rujna 1716. godine. Gimnaziju je pohađao kod isusovaca u Zagrebu. Nakon završenog šestog razreda stupio je u Beču u isusovački novicijat. Bilo je to 27. listopada 1736.

Nakon osnovne dvogodišnje redovničke formacije započeo je trogodišnji studij filozofije u Grazu. Potom predaje gramatiku na gimnaziji u Gorici do 1744. Te godine započinje studij teologije, opet u Grazu, a trajao je četiri godine. Nakon završena školovanja šalju ga poglavari za gimnazijskog profesora u Pečuh, ali Nikola bude uskoro izabran za prekomorske misije u Peruu u Južnoj Americi.

Sredinom siječnja 1749. odlazi Nikola iz Pečuha u Španjolsku gdje se trebao sastati s ostalim isusovcima koji su bili određeni za misije u Južnoj Americi. U jednom popisu novih misionara iz prosinca iste godine, koji su u Cádizu čekali na polazak lađe, ovako je opisan naš Sušić: »Svećenik iz Rijeke, iz Pulske biskupije u Istri. Ima 33 godine, bijele je puti, narasle brade, plavih očiju i plave kose.«

Nikola se s dvadesetak drugih misionara ukrcao na lađu »Nuestra Señora del Rosario« tek 12. listopada 1750. Lađa je plovila za Cartagenu, grad u današnjoj Kolumbiji. U srpnju iduće godine stigli su u Peru. Nikola je odmah bio poslan među Mojos Indijance.

MOHOŠKE REDUKCIJE

Indijanci Mojos (Mohoš!) živjeli su u današnjoj sjeveroistočnoj Boliviji uz tokove rijeke Beni, Mamoré i Guaporé. Isusovci su na tom području osnivali redukcije potkraj 17. i u prvoj polovini 18. stoljeća. Godine 1748. postojalo je već 21 takvo naselje s preko 33 tisuće Indijanaca. Budući da su živjeli u veoma plodnoj ravnici, misionari su ih naučili obrađivati zemlju i gajiti stoku. Uz to su ih poučavali u raznim zanatima kao što je tkanje, obrada metala, zidarstvo, stolarstvo, rezbarstvo i slično. Ti su Indijanci proizvodili i odjevne i ukrasne predmete koje su prodavali u Santa Cruzu i ostalim gradovima. Sva naselja posjedovala su plantaže pamuka, kukuruza, šećerne trske i riže. Osim toga uzgajali su razne vrste južnog voća i povrća. Držali su stočne farme, bavili se lovom i ribolovom. Redukcije su bile uređene po uzoru na one u Paragvaju, s istim načinom života, podjelom rada i dobara. Upravu su vodili sami urođenici, a misionari su sve nadzirali. Isusovci su se trudili da svi urođenici nauče jezik mojo (moho) kako bi se svi međusobno lakše sporazumijevali u svim poslovima. Inače su govorili veoma različitim narječjima.

U MISIJI SANTA MAGDALENA

Cijelo vrijeme svog misionarskog djelovanja Sušić je proveo u redukciji Santa Magdalena, najvećoj i najbogatijoj zajednici Mohoške doline. Ta je zajednica osnovana 1720. U vrijeme Sušićeva dolaska imala je oko 3000 Indijanaca koji su pripadali plemenu Itonama. Sami urođenici sagradili su jednu od najljepših crkvi u cijelom kraju. Imala je tri lađe odijeljene prekrasnim stupovima od neke vrste gipsa. Iznutra su je svu oslikali prizorima iz života njihove zaštitnice sv. Magdalene. Osim raznih zanata kojima su se bavili, imali su velike plantaže, farme za uzgoj konja i druge stoke. Misijom je duhovno upravljao i u vremenitim je stvarima nadzirao o. Josip Reitter iz Ugarske, a pomagali su mu Sušić i još jedan misionar.

Misionari su se brinuli u prvom redu za duhovno dobro vjernika, ali su nadzirali i vremenite poslove. Svakog jutra i svake večeri posvetili bi po jedan sat obilasku bolesnika, a preko dana nadgledali bi rad u radionicama, na plantažama i po farmama. Morali su imati osnovno poznavanje medicine i u njoj poučiti sposobnije urođenike. Sami su pripređivali lijekove. Dvaput na dan držali su vjeronauk djeci, a odraslima subotama i blagdanima. Triput tjedno bile su svečane pjevane Mise pod kojima bi djeca svirala na raznim instrumentima. Patri su redovito propovijedali nedjeljama i blagdanima, a u korizmi čak svaki dan. Kao i u našim krajevima, vodili su Marijine kongregacije, te Bratovštinu muke i smrti Isusove. S članovima tih pobožnih društava održavali su sastanke svakog tjedna. Ti pobožni i radini urođenici nakon svakodnevnog napornog rada navečer bi na trgu pred velikim križem molili Gospinu krunicu, a subotom uvečer priređivali bi lijep program Gospi u čast, molitvom, pjesmom i glazbom.

MOJO INDIJANAC SVIRA NA TRADICIONALNOM INSTRUMENTU. CRTEŽ IZ 18. ST.

Misija je u svom životu imala i teških trenutaka. Godine 1753. i 1754. harala je u onom kraju kuga od koje je poumiralo puno ljudi, osobito djece. Kada su 1762. Portugalci napali susjedne redukcije, i pokraj Sv. Magdalene bila je kroz dulje vrijeme utaborena vojska u kojoj su morali služiti i muškarci iz te misije, a popriličan ih je broj poginuo u ratnim okršajima. Osim toga, misija je imala i dosta neprilika s vojskom. Morala ju je uzdržavati, a tih su godina o. Reitter i o. Sušić ostali sami, bez trećeg misionara, a i njih su dvojica ozbiljno pobolijevali. Bilo je to tek potkraj njihova boravka u misiji kad su im poglavari poslali upomoć nekoliko misionara.

KROZ PROGONSTVO U VJEČNU LUKU MIRA

Odredba španjolskog kralja Karla III od 2. travnja 1767. o izgonu isusovaca iz kraljevstva i njegovih kolonija, počela se primjenjivati u mohoškim misijama tek početkom iduće godine. Tako su u siječnju 1768. oci Sušić i Reitter dobili nalog da napuste misiju Santa Magdalena. Premda su obojica pobolijevali, a Reitter je čak morao biti u krevetu, obojica su morali krenuti na naporan put prema Europi. Prvih tjedana vojnička im je pratnja pravila razne neprilike, a kasnije ih je čak zlostavljala, jer nisu mogli napredovati na putu kako se od njih zahtijevalo.

Svi mohoški misionari bili su dovedeni u misiju Loreto, a odatle su krenuli na dalek put preko gorskog vijenca Anda do obale Tihog Oceana. U Arici (luka u današnjem Čileu) ukrcali su se na lađu da bi morskim putem obišli kontinent s njegove sjeverne strane i tada nastavili put za Španjolsku. Bilo je to teško putovanje kroz olujna mora i na svakakvim lađama. Ponekad su bili smješteni u tijesno kao stoka, tako da bi se samo u lukama mogli odmoriti po koji dan.

Između Paname i Cartagene doživjeli su brodolom i jedva su spasili živote. U Havani na Kubi nisu smjeli silaziti s lađe dva tjedna. Nakon toga ih ukrcaše na teretnu lađu »Sueca« kojom su preplovili Atlantik i 24. kolovoza 1769. stigoše u luku Santa Maria kod Cádiza u Španjolskoj. Tu su španjolski misionari čekali da budu otpremljeni u Italiju, a stranci da budu vraćeni u njihove zemlje.

Naš Sušić nije dočekao povratak u svoju domovinu. Toliko je iznemogao od naporna puta na koji je morao čak bolestan, da je smrt bila brža. Umro je kao najzapušteniji siromah u nekom svratištu u luci Santa Maria 25. veljače 1770. Svoj nesebični život i rad za Indijance okrunio je nekrvnim mučeništvom zapuštenosti poput njegova Vođe na Kalvariji.

Luka Bakranin i Franjo Haller

Ova dva hrvatska isusovca možemo također pribrojiti prekomorskim misionarima, premda ustvari nisu radili u misijama. Umrli su, naime, dok su još bili na putu za redukcije u Južnoj Americi. Obadvojica su se isticala velikim sposobnostima i vrlinama, a veoma je zanimljiv i buran njihov životni put prema neostvarenom cilju.

Bakranin je više puta molio da bude poslan u misije no tek je jedan nemio događaj u Zagrebu, što ga je kao profesor filozofije izazvao svojim naprednim idejama, bio povod da mu molba za misijama bude uslišana. Međutim, umro je u Španjolskoj dok je čekao na polazak lađe za Ameriku.

Haller je najprije određen za matematičara portugalskog dvora i da u tom svojstvu sudjeluje u određivanju granica kolonija u Brazilu. Tako stiže u Lisabon, no odande odlazi u Španjolsku i s jednom tamošnjom ekspedicijom za Peru, ali je umro na putu na otoku Trinidad.

LUKA – NAPREDNI PROFESOR FILOZOFIJE

Kao dijete slobodnjaka Wolfganga Sigismunda Bakranina i Katarine rođene Skočić, Luka je svjetlo dana ugledao 2. listopada 1692. u Oštarijama kod Ogulina. Nakon gimnazije u Varaždinu ulazi 26. listopada 1712. u isusovački novicijat u Beču. Završivši novicijat, predaje godinu dana na gimnaziji u Varaždinu. Nakon toga studira filozofiju u Grazu, nastavlja je studirati u Beču gdje završi filozofiju i čitavu teologiju. Ujesen 1723. postaje profesor filozofije u Zagrebu. Za vrijeme studija dvaput je pisao generalu reda da ga pošalje u misije, a ponovio je to i kad je došao u Zagreb, ali nije bio uslišan.

Međutim, Luka Bakranin se pokazao ne samo kao izvrstan profesor već i pristaša u ono vrijeme naprednih ideja u filozofiji. Svojim je, naime, studentima izlagao i neke postavke francuskog filozofa Descartesa koje još nisu bile posve prihvaćene na isusovačkim učilištima. Takvu nauku uvrstio je i u teze koje su 1726. njegovi studenti u javnoj raspravi izložili i branili. No njegov kolega, profesor Antun Terzi, uvrštava za istu raspravu suprotne teze kojima želi Bakraninove ne samo pobiti nego ih je nazvao i »heretičnima ili blizu herezi«.

U javnoj raspravi studenata nastao je škandal i neugodna situacija pred brojnom publikom zbog razlaženja u nauci dvojice profesora na istoj školi.

Tada profesori Terzi i Josip Novoselić izvijeste o svemu generala reda, pitajući ga kako da se postave u nastalom sporu. Ovaj najprije upozorava provincijala da bolje odredi građu za predavanje kako ubuduće ne bi došlo do sličnih sukoba, a zatim prekorava Terzija što je nepromišljeno napao kolegu u javnoj raspravi, dok Bakranina poziva da mu pošalje sporne teze. Kad ih je dobio i pregledao, general mu je odgovorio da neke od tih postavki mogu imati pogibeljan smisao, a neke se ne mogu odobriti. On ga, međutim, ne osuđuje jer se uvjerio u njegovu dobru volju i da u svemu pokazuje pravi redovnički duh. Čak ga nagrađuje zbog njegove poniznosti i poslušnosti, pa mu uslišava više puta izraženu želju za prekomorskim misijama, u koje može krenuti s prvom ekspedicijom za Paragvaj. Generalovo mudro rješenje slučaja sva su subraća u kolegiju shvatila kao čast iskazanu Bakraninu a ne kao kaznu. Naime, isusovci su zaista poziv u misije smatrali najvećom čašću, a malo ih je za tu čast moglo biti i izabrano. Tako i sam Novoselić zapisuje u kućnoj kronici da je među tolikim natjecateljima za paragvajske misije general prvog odabrao Bakranina i time odao priznanje njegovoj kreposti i njegovom znanju, koje su kolege napali i optužili.

NESUĐENI PARAGVAJSKI MISIONAR

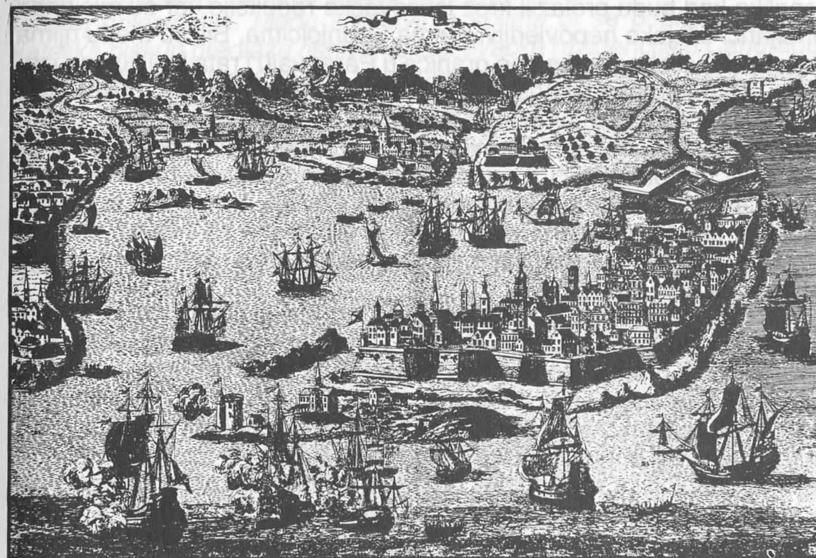
Odmah u ljeto 1726. Luka je zajedno s četvoricom novih misionara krenuo iz austrijske provincije preko Genove u Španjolsku. Međutim, u Španjolskoj je kojiput trebalo čekati i po nekoliko godina na pogodnu lađu za Ameriku. Tako je čekao i Bakranin. Učio je španjolski i spremao se za misijski rad. Uskoro je obolio. Bolove je podnosio zadivljujućom strpljivošću. Svladan teškom bolešću, preminuo je 4. srpnja 1727. u Cádizu. Nekoliko dana kasnije jedan od novih misionara, Ladislav Orosz iz Ugarske, piše austrijskom provincijalu o Lukinoj smrti koja je veoma ražalostila poglavare misija i španjolske isusovce jer su ga svi voljeli zbog njegova uzornog života i cijenili zbog njegova znanja. Kad je jednom u Sevilli bio pozvan na javnu raspravu iz teologije, on je s toliko umješnosti i uspjeha branio svoje mišljenje da su španjolski profesori ostali zadivljeni. Govorili su da je Luka ispravio njihovu veliku zabludu u kojoj su do tada smatrali da se visoke nauke ne cijene i ne uče ozbiljno izvan Španjolske.

Tako je Bakranin kojemu se nije ispunila životna želja za misijama, svojom učenošću i kreposnim životom pružio Španjolskoj lijepo svjedočanstvo o svojoj domovini Hrvatskoj.

FRANJO HALLER – MATEMATIČAR NA PORTUGALSKOM DVORU

Franjo Haller je Varaždinac. Rođen je 22. prosinca 1716. i u rodnom je gradu polazio osnovnu školu i gimnaziju. U bečki isusovački novicijat ulazi 3. studenoga 1733. U izobrazbi na isusovačkim školama proveo je gotovo 20 godina, ali ne zbog toga što je bio slab učenik, nego jer je zbog svojih sposobnosti rano bio određen za profesorski i znanstveni rad. Tako već nakon novicijata godinu dana predaje na zagrebačkoj gimnaziji. Od 1737-1740. studira filozofiju u Grazu, pa opet predaje jednu godinu u Zagrebu i jednu u Varaždinu. Zatim je dvije godine na specijalnom studiju matematike u Grazu i Beču, a od 1744. uči teologiju u Trnavi u Slovačkoj. Odmah nakon završenih studija 1748, postaje profesorom matematike u Ljubljani.

Kada je, na molbu portugalskog kralja, isusovački general tražio među svojim članovima u Austriji sposobne matematičare za određiva-

LUKA CÁDIZ U ŠPANJOLSKOJ IZ KOJE SU MISIONARI PLOVILI U AMERIKU. CRTEŽ IZ 17. ST.

nje granica između španjolskih i portugalskih kolonija u Južnoj Americi, određeni su 1750. za taj posao naši sunarodnjaci Haller i Ignacije Szentmartony. Međutim, ujesen iste godine samo Haller odlazi u Lisabon, dok Ignacije dolazi za njim tek iduće godine. Haller je zajedno s ostalim prispjelim isusovcima 1751. imenovan od kralja za dvorskog matematičara i astronoma. No, nije nam poznato zašto nije dočekao polazak ekspedicije, nego već oko 1752. odlazi u Španjolsku gdje je određen za misije Mojos u Peruu (danas u Boliviji), u kojima je već boravio Riječanin Sušić. Vjerojatno je na dvoru promijenjen plan ekspedicije jer od isusovaca samo Szentmartony odlazi s Portugalcima u Brazil.

HALLER NA TAJNOM ZADATKU

Dok je tako Franjo u prosincu 1753. u luci Santa Maria čekao na polazak lađe, u istoj luci spremala se i španjolska ekspedicija za određivanje granice, koja se uz rijeku Orinoco imala spustiti do Rio Negra i tamo sastati s portugalskom grupom u kojoj je bio i Szentmartony.

Komesari ekspedicije bojali su se da će na Rio Orinocu imati neprilika kad budu prolazili kroz isusovačke redukcije, jer su misionari i Indijanci bili jako nepovjerljivi prema Španjolcima. Bili su među njima napeti odnosi zbog promjene granica u Paragvaju i rata koji su one izazvale. Zato komesari isposluju da Haller pođe s njima kao posrednik i ambasador mira kod tamošnjih misionara, te da ih nagovori na suradnju s ekspedicijom i spriječi eventualne sukobe. Osim toga, Haller će tako veći dio puta proći s grupom na kraljev trošak, a onda će dalje nastaviti sam do Perua. Sretni su bili i istraživači, a posebno botaničar Leofling, što će u Halleru imati izvrsnog suradnika za vrijeme putovanja, jer se on dobro razumio ne samo u matematiku i astronomiju nego i u botaniku.

Tako ekspedicija 14. veljače 1754. otplovi iz Cádiza i 11. travnja dospije u luku Cumaná (Venezuela). Tu Haller ostane godinu dana, a onda produži prema Rio Orinocu. Stigavši na ušće rijeke, spopade ga neka teška bolest, i on preminu na otoku Trinidad 24. lipnja 1755. Bio je to veliki gubitak za Španjolce jer bi Hallerov utjecaj i posredovanje kasnije sigurno spriječili teške razmirice i sukobe s Indijancima zbog kojih je španjolska ekspedicija doživjela potpuni neuspjeh. Budući da je zbog ekonomskog i političkog programa ekspedicije Hallerov zadatak bio tajan, u Austriji sve do 1760. nisu znali gdje se nalazi ni da li je živ. No za vrijeme putovanja istraživači su postigli lijepe rezultate u proučavanju i otkrivanju prirodnih bogatstava onih krajeva, a lijep dio zasluga za te rezultate pripada i Halleru, našem Varaždincu.

Marin Temparica i Vinko Balač, među sužnjevima u Carigradu

Dva dubrovačka isusovca, Marin Temparica i Vinko Balač, po nekoliko godina su djelovali kao misionari za kršćanske sužnjeve i robove u Carigradu. Obojica su inače zaslužni i poznati po svojem vjerskom i kulturnom radu u domovini i u Italiji. Na mnoge molbe za pomoć katolicima u Turskoj papa Grgur XIII šalje često vizitatore u te krajeve da izvide prilike i pronađu načina kako bi se katolicima pomoglo. Tako 1580. šalje kao vizitatora u Carigrad ninskog biskupa Petra Cedulina, koji posredstvom Dubrovačke Republike dobije tursku propusnicu za slobodan ulazak u zemlju. U svom poznatom izvještaju Sv. Stolici Cedulin prikazuje žalosno stanje katolika, klera i katoličkih crkava u turskoj prijestolnici. Među sredstvima kojima bi se popravio položaj katolika biskup predlaže osnivanje isusovačke rezidencije u Carigradu. Papa je taj prijedlog prihvatio i njegovom pomoći isusovci 1583. dolaze u grad na Bosporu i tamo osnivaju misiju. Među njima je i naš Temparica. U otvaranju isusovačke rezidencije u Carigradu upravo Hrvati imaju značajnu ulogu.

BIVŠI TRGOVAC POSTAJE ISUSOVAC

Marin Temparica, rođen u prosincu 1534, bavi se trgovinom kao i mnogi drugi Dubrovčani onog vremena i trguje po turskim krajevima na Balkanu. God. 1575. upoznaje u rodnom gradu isusovce, koji tamo djeluju, poznate talijanske misionare Julija Mancinellija i Emerija de Bonisa. Sluša njihove propovijedi i pouke a Mancinelli mu je i kasnije ostao duhovnikom. Vjerojatno je tada odlučio promijeniti život. Ostavlja trgovačko zvanje, studira teologiju i bude zaređen za svećenika. U isusovački novicijat u Rimu Marin ulazi 15. listopada 1582. Imao je 48 godina. Prije nego je postao isusovac, na poticaj duhovnika Mancinellija, piše generalu reda Klaudiju Acquavivi opširan referat o potrebama katolika na Balkanu. U njemu pokreće pitanje zajedničkog jezika južnih Slavena i predlaže sastavljanje gramatike i rječnika. Zalaže se i za osnivanje sjemeništa.

U novicijatu Marin nije ostao niti godinu dana jer je već u ljetu 1583. određen za novu misiju u Carigradu zajedno s Mancinellijem, francuskim patrom Honoratom Casa i dva brata pomoćnika. Mancinelli je želio još 1576. otići s tamošnjim diplomatima iz Dubrovnika u Carigrad, ali mu se želja tek sada ispunila. Temparica je bio pogodan za takvu misiju zbog bogatog iskustva, poznavanja turskih krajeva i turskog jezika. Oni prolaze kroz Dubrovnik gdje Marin 30. kolovoza pred Mancinellijem polaže prve redovničke zavjete, a 17. rujna piše oporuku kojom svoja dobra ostavlja Redu.

»DOBRI LJUDI KOJI NE UZIMAJU NOVCA«

Misionari su stigli u Carigrad početkom studenog. U predgrađu Galata dobili su kuću i crkvu sv. Benedikta. Da se smjeste, snađu i da budu dobro primljeni kod turske vlasti, najviše im pomažu francuski i mletački poslanici. Francuski poslanik Jakov Germigny odveo ih je na početku velikom veziru. Predstavio ih je veziru kao redovnike koji se mole Bogu za sultana i vezira, a ovamo su došli da bez plaće služe bližnjemu i poučavaju djecu. Vezir je na to ljubazno odgovorio: »Mora da su to dobri ljudi kad ne uzimaju novaca«.

Misionari su lijepo uredili rezidenciju i crkvu i svakodnevno marljivo poučavali djecu i odrasle katolike koji su tamo živjeli. Dolazili bi u crkvu i mornari i trgovci s dubrovačkih, mletačkih i francuskih lađa koje su često pristajale u gradu. Na svečane dane dolazili bi Armenci, Grci i Turci da vide lijepo urešenu crkvu. No najviše vremena patri posvećuju sužnjevima i robovima što im je papa i posebno preporučio. Zatvorenici bi preko dana radili u raznim dijelovima grada, a preko noći bi ih po 200 do 400 strpali u tamnice tako nečiste i smradne da se to ne da opisati. Patri su dolazili k njima po noći i do zore bi ih ispovijedali, služili im Misu i pričešćivali ih. Taj rad sa sužnjevima znao je biti i opasan jer kad bi netko pobjegao iz tamnice Turci bi posumnjali da su im misionari pomogli, a bilo je i takvih koji su ih klevetali. Tako je jednom pobjegao neki poturčeni kršćanin. Kad su ga uhvatili, on optuži misionare da su papinski špijuni. Izdan je nalog da ih se uhapsi. Srećom zaštitio ih je sam veliki vezir koji ih je dobro poznavao.

Neki bi sužnjevi, vjerojatno bogatiji i iz redova plemstva, platili stražara pa bi u njegovoj pratnji dolazili u crkvu da se ispovjede i pomole. U ljeto 1584. izbila je u gradu kuga i misionari su se brinuli za bolesne i umiruće. Mnoge su smjestili u svoje dvorište, a jedan brat je umro zaražen epidemijom. Često su im dolazili pravoslavni i približavali se Katoličkoj crkvi, a franjevci i dominikanci koji su također djelovali u gradu navraćali bi se da se posavjetuju s njima o apostolskom radu.

Temparica je koncem 1584. obolio te je pozvan da se vrati u Rim. Putovao je preko Slavonije i u Požegi ga zamole da im bude biskup. Pisali su i njegovim poglavarima, ali im je odgovoreno da to nije moguće. Marin u Rimu studira dvije godine teologiju, zatim djeluje u Loretu i u Vječnom gradu. Potkraj 1590. poslan je na Siciliju, ali umire 29. travnja 1591. u gradu Reggio Calabria.

CRKVA SV. IGNACIJA U DUBROVNIKU, IZGRAĐENA PREMA NACRTU POZNATOG ISUSOVAČKOG ARHITEKTA I SLIKARA ANDRIJE POZZA

VINKO BALAČ – APOSTOL I PISAC

Preci Vinka Balača potječu s otoka Lopuda, a on se rodio u Dubrovniku 14. veljače 1628. Kad je 15 svibnja 1649. u Rimu stupio u isusovački red već je bio navršio 20 godina. Nakon novicijata po godinu dana predaje na gimnazijama u Sansepolcru i Viterbu, i nakon završene filozofije u Rimu, opet dvije godine u Sansepolcru. Kada je završio studij teologije, oko 1662, bio je poslan za misionara u Carigrad gdje 15. kolovoza 1666. polaže svečane zavjete. Nakon katastrofalnog potresa u Dubrovniku 1667, u kojem je grad skoro posve srušen, general reda šalje Vinka u rodni grad da pomogne subraći i narodu u onim teškim prilikama. Više od šest godina on pastoralno djeluje među svim staležima i profesor je na gimnaziji. Svi su ga veoma voljeli zbog njegove požrtvovnosti i ljubavi, i što je bio velika duhovna i moralna potpora unesrećenim sugrađanima. G. 1674. pozvan je u Rim za hrvatskog ispovjednika u bazilici sv. Petra, ali već iduće godine teško oboli i tada ga poglavari vraćaju u domovinu kako bi se na rodnom zraku oporavio. Nedugo zatim preminuo je u dubrovačkom kolegiju 29. travnja 1676.

Balač je napisao nekoliko knjižica vjerskog sadržaja. Poznata nam je neka vrsta katekizma na talijanskom i dva kratka spisa na hrvatskom, sačuvani u rukopisu: *Vježbanje za lijepo pričestit se* i *Tumač vjerovanja.*

MISIONARI NA BOSPORU

U carigradskoj misiji, kad je Balač tamo stigao, djelovali su samo francuski isusovci: tri patra i dva časna brata. Prvih mjeseci nastrada misionarima kuća u jednom požaru pa su dugo vremena jedva imali gdje spavati. I tada Balač s ostalim patrima redovito posjećuje sužnjeve u tamnicama. Jednom se i zarazio dvoreći bolesne u onim strašnim mjestima, ali je ipak ozdravio. U to je vrijeme samo u sultanovim kupkama bilo preko 2000 kršćanskih robova kojima su misionari svake nedjelje dolazili da ih ispovjede i duhovno okrijepe. Brinu se također za katoličke plemiće, oficire i vitezove iz Malte koji su bili u plemićkom zatvoru.

Misionari su držali školu za katoličku i pravoslavnu djecu, redovito su u crkvi ispovijedali, poučavali u katekizmu, obavljali različite pobožnosti, a vodili su i zbor s orkestrom koji je uveličavao crkvene svečanosti. Naš je Vinko imao pune ruke posla s djecom i s odraslima iz Italije i naših krajeva, kojih je tada u Carigradu bio veliki broj: trgovaca, mornara, robova i zatvorenika iz svih staleža.

Ivan Fiorović, misionar u Bejrutu

Nakon ponovne uspostave isusovačkog reda 1814. godine, prvi u našim krajevima djeluju talijanski isusovci i to kao župnici u istočnoj Hercegovini. Godine 1852. Sicilijanci o. Basile i o. Ayala započeše držati misije po Dalmaciji. Iste godine Konavljanin Ivan Fiorović, nakon burne i pustolovne mladosti, ulazi u Francuskoj u isusovački novicijat. On je 40 godina djelovao kao misionar u Bejrutu, današnjem glavnom gradu Libanona, među radništvom i u najsiromašnijem sloju ljudi. Posebice se pročuo kao osnivač i voditelj Marijine kongregacije radnika.

BURNA MLADOST

Ivan Fiorović rodio se 30. prosinca 1819. u Vodovađi župa Pločice, u Konavlima. Bio je iz brojne siromašne obitelji pa je vrlo rano otišao od kuće da zasluži kruh za sebe i za svoje. Kao sedmogodišnjak je počeo služiti kod nekog dubrovačkog plemića kod kojeg je naučio čitati i pisati. U četrnaestoj godini plovi kao mornar po Sredozemlju, no već nakon godinu dana postaje u Aleksandriji (Egipat) sluga francuskog konzula Nastasija. Ubrzo se istakne u službi i konzul ga postavi za nadzornika svoje služinčadi. Nakon nekoliko godina ocrne ga pred gospodarom te bude otpušten. Vraća se plovidbi. Ostavši bez novaca, sav poderan i bos, mjesecima se potuca po ulicama Trsta. Zatim se zaposli na turskom parobrodu i tri godine plovi između Carigrada i Aleksandrije. Tada otvori u Carigradu trgovinu živežnih namirnica. Posao mu je lijepo uspijevao dok mu jedne noći provalnici sve ne pokradoše.

Ostavši bez ičega ponovo se vraća na neku tursku lađu. Neko vrijeme se zatim bavi trgovinom na otoku Malti. Stekavši nešto novca dolazi kući, no ne ostaje zadugo. Već za godinu dana otvara u Carigradu raskošan hotel u koji su navraćali paše i veziri. Kako se nigdje nije mogao smiriti, nakon tri godine vraća se opet u rodni dom. Neko je vrijeme ličilac tkanine, ali i tada najviše putuje. Odlazi po nekom poslu na Gibraltar, boravi u Trstu, Španjolskoj ili služi kao mornar na raznim lađama.

Putujući kroz mnoge zemlje naučio je više jezika, ali kako inače nije bio naobražen, miješao bi u govoru sve jezike koje je poznavao.

Bio je visoka stasa, odlučna izraza lica, ponosna pogleda i vrlo snažan. Jednom ga u blizini Carigrada napadne razbojnik s nožem. Ivan se izmaknu udarcu, a potom uhvati desnicom napadača tako snažno da se više nije mogao ni maknuti. Kad se napadač smirio, pustio ga je da ode. Kasnije je govorio: »Nikad nisam, hvala Bogu, prolio ljudske krvi.« Bio je plemenita i dobra srca, ali kroz tolike godine lutanja i borbe za goli život vjera je u njemu skoro utrnula, dok ga jedan događaj nije sasvim promijenio.

REDOVNIČKO ZVANJE

Kad je 1850. Fiorović plovio na jednom trgovačkom jedrenjaku, velika bura zahvati lađu i razbije ju na stijeni blizu obale Male Azije. Ivan sretno dopliva na kopno te se sav mokar i umoran dovuče do obližnjeg samostana redovnika lazarista. Pobožni brat vratar lijepo ga primi, da mu odijela i hrane i smjesti ga u samostan da se odmori. Te noći Ivan ostade potresen onim što je doživio. Razmišljao je o prolaznosti života koji jedan val može progutati te o ljubaznom i čednom bratu koji ga je primio. Uspoređivao je sreću i mir tih skromnih redovnika i svoje dugogodišnje lutanje i nemiran život. Sutradan ostavi samostan, ali mu se događaj duboko usadi u srce i on odluči postati redovnik.

Ipak su prošle dvije godine dok konačno ne izvrši svoju odluku, jer nije znao u koji red da stupi i gdje. Čitajući jednu pobožnu knjigu upozna da ga Bog zove u Družbu Isusovu i u toj odluci učvrsti ga jedan franjevac kojega je pitao za savjet. U Rimu obavi duhovne vježbe pod vodstvom jednog isusovca. Za Ivana se zanimao i sam isusovački general Roothaan, jer je imao već 33 godine a nikakve škole.

Odlazi u Francusku i 4. svibnja 1852. ulazi u Avignonu u novicijat za časnoga brata. Tu poglavari ubrzo upoznaše Ivanovu prirodnu nadarenost, veliko životno iskustvo, poznavanje jezika i istočnih zemalja te odrede da bude svećenik i misionar u Siriji. Tako nakon novicijata studira filozofiju i teologiju.

APOSTOL PROLETARIJATA U BEJRUTU

U rujnu 1858. Fiorović otplovi u Siriju. Najprije u Ghaziru dovrši studije, a 1860. u Bejrutu je bio zaređen za svećenika. Nakon velikog pokolja koji su izvršili islamski druzi nad kršćanima maronitima u Libanonu, isusovci osnivaju u Bejrutu sirotište za preživjelu djecu i upravu povjeravaju Fioroviću. Tih su godina Francuzi zauzeli Siriju. Bejrut je brzo prerastao u veliku luku i trgovački centar. Vidjevši Ivan težak život, materijalno i duhovno siromaštvo radnika kojih je u tom cvatućem gradu bilo svaki dan sve više, odluči za njih osnovati Marijinu kongregaciju u kojoj će ih poučiti u vjeri, a i oni sami, tako združeni, moći će si međusobno pomagati. Neumorno obilazi trgovine, tržnice i luku pozivajući zanatlije, mornare i trgovce u rezidenciju gdje im priređuje tombole i dijeli pobožne predmete. Prvi put su došla četvorica, zatim

IVAN FIOROVIĆ (1819-1898), APOSTOL RADNIKA U BEJRUTU (LIBANON)

sedmorica, a onda je broj svaki tjedan rastao. Nakon dvije godine dolazilo je oko tisuću muževa i mladića s kojima 1865. osniva glasovitu Kongregaciju Bl. Djevice od sedam žalosti. Kongregacija je, s obzirom na pojedine struke radnika, imala razne grupe: zanatlije, nadničare, mornare, nosače... U posebnim grupama bili su mladi radnici, šegrti, mali čistači cipela i drugi.

Kroz sve godine Fiorović djeluje među siromašnima i zapuštenima u gradu. Brine se i pohađa bolesne, prosjake i zatvorenike u tamnicama. Postaje svima sve, osobito za vrijeme kolere koja je vladala u gradu 1865. i 1875. Tada je sve dane provodio među bolesnima. Ne liječi im samo dušu već i tijelo pa je mnogima spasio život. Izdao je i brošuru o liječenju zaraženih. Kao priznanje za njegovu požrtvovnost francuska vlada mu dodijeli zlatnu medalju koju je prodao da bi nabavio potrebno za svoje najsiromašnije.

FIOROVIĆEVA KONGREGACIJA RADNIKA

Fiorovićeva Kongregacija radnika bila je poznata u cijeloj Europi. Imala je stalno oko 2000 članova, a za njegova života upisalo se u nju oko 14 tisuća ljudi. Na nedjeljne sastanke redovito bi dolazilo oko 600 radnika i oko 300 članova omladinskog odsjeka. Kongregacija je bila dobro organizirana pod Ivanovim vodstvom. Pripravnici i mladi članovi bili su redovito poučeni u vjerskim istinama i svi su provodili uzoran kršćanski život. Dvaput godišnje Ivan bi im davao duhovne vježbe. Imao je 50 savjetnika razdijeljenih po raznim dijelovima grada. Oni su mu pomagali u organizaciji i djelovanju Kongregacije. Svi su članovi imali zadatak da se međusobno pomažu. Stariji su se brinuli za šegrte, drugi su vodili brigu za bolesnike. Kongregacija je imala vlastitu glazbu koja je nastupala na svim svečanostima.

Fiorović je prvi u onim krajevima uveo hodočašće u Jeruzalem sa svojim kongreganistima o kojima se često pisalo u raznim zemljama pa i u nas. Iz cijele Europe je dobivao materijalnu pomoć za svoje radnike. Premda je govorio iskrivljenim narječjem, njegovi su radnici isticali: »Mi ga razumijemo jer nas voli«. Uza sav apostolski rad čitave bi sate provodio pred Presvetim u molitvi.

Kad je obolio, subraća ga odvedoše u planinsko mjesto Bikfaya da se oporavi na svježem zraku, ali smrt je bila blizu. Zadnjim silama opominjao je subraću na vjernost Bogu i revnost u spasavanju duša. Izlazeći iz sobe njegov rektor reče: »Takvi ljudi, kao što je o. Fiorović, ne bi smjeli nikada umrijeti.« Preminuo je na prvi petak 4. rujna 1898. Srce Isusovo slatka mu je nagrada za sve dobro što je učinio siromasima Bejruta.

II

HRVATSKI ISUSOVCI PUČKI MISIONARI PROSVJETITELJI NAŠEG NARODA

Marko Pitačić

Bartol Kašić

Antun Ranzi

Juraj Geiler

Ardelio Della Bella

Bernard Zuzorić

Juraj Mulih

Josip Milunović

Ivo Marija Matijašević

Leopold Locatelli

Mijo Lovinić

Marko Pitačić

Pučkim misionarima zovu se oni svećenici koji rade kao propovjednici na obnovi vjerskog života među katolicima. Premda je takvih propovjednika bilo kroz čitavu povijest Crkve, ipak su isusovci u tome bili najpoznatiji. Oni u 16. st. promiču takve organizirane misije od župe do župe, a kasnije najviše pridonose njihovu razvoju i širenju. Ti misionari stalno putuju od župe do župe, od grada do grada i zadržavaju se dok ne postignu dobre rezultate. Propovijedanjem, katehezom, ispovijedanjem i raznim duhovnim pobožnostima duhovno obnavljaju vjernike.

U hrvatskim krajevima isusovci drže pučke misije počevši od 16. stoljeća pa sve do naših dana. Posebice su bile raširene u 17. i 18. st. Mnogo je takvih misionara obilazilo gradove, sela, vojne tabore, katolike pod turskom vlašću i izbjeglice u susjednim zemljama. Među tim isusovcima pučkim misionarima bilo je i plodnih pisaca i kulturnih radnika. Prikazat ćemo niz najznačajnijih pučkih misionara iz 17. i 18. st. među Hrvatima.

STUDENT I MISIONAR

U novi red Družbe Isusove dolazi nekoliko mladića iz sjeverne Hrvatske još za života njenog utemeljitelja sv. Ignacija (+1556), ili u godinama neposredno nakon njegove smrti. Oni ulaze u novcijat u Beču ili Pragu, no neki od njih ubrzo napuštaju red, a neki rano umiru. Oni koji su ustrajali djeluju u Austriji, Ugarskoj i drugim zemljama, jer na hrvatskom tlu isusovci još nisu imali stalnog boravišta.

Marko Pitačić bio je deseti po redu hrvatski isusovac.

Rodio se oko 1548. u Sisku, od siromašnih roditelja. Majka je ostala udovica i podigla je djecu radom svojih ruku. Marko je vjerojatno u Beču polazio niže gimnazijske razrede, jer ne znamo kako bi inače bio 10. kolovoza 1566. tu primljen u isusovački red i poslan u novcijat u Prag. Prije polaska u novcijat razdijelio je siromasima sve što je imao. Nakon dvije godine novcijata predaje 1568. u Beču gramatiku, iako još nije bio završio gimnaziju, a zatim u Olomoucu u Moravskoj pet godina vrši službu prefekta pitomaca i napokon službu predavača u sjemeništu. Od 1575. studira u Beču dvije godine filozofiju i tri godine

teologiju, bivajući ujedno prefektom u tamošnjem konviktu. Za svećenika je zaređen 2. srpnja 1579. u Beču.

Istog ljeta Marko započinje apostolski rad u Szombatelyju u zapadnoj Ugarskoj na poziv grofa Jurja Draškovića, biskupa iz Györa. Drašković, bivši zagrebački biskup i hrvatski ban, sudjelovao je nekad na Tridentskom saboru. U Hrvatskoj je puno učinio za preporod katolika. Kao györski biskup, odrekavši se 1578. banske časti, poziva propovjednike da obnove njegovu biskupiju. Sa slovenskim isusovcem Antonom Štefančičem Marko dolazi u Szombatthe i tu djeluje oko dvije godine. Veoma uspješno propovjeda, poučava djecu i mladež, dijeli sakramente i obraća mnoge protestante. Štefančiču, koji još nije bio zaređen, biskup je povjerio rad u pučkoj školi dok se ne nađe katolički učitelj. Marko je ujesen 1579. na biskupskoj sinodi u Györu održao podulji govor o svećeničkim dužnostima i celibatu, koji je iste godine i tiskan u Pragu.

Zbog malenog broja isusovaca u tim krajevima, a velikih pastoralnih potreba, mnogi su često prekidali studije. Tako je i Marko tek 1581. u Beču završavao studij teologije gdje je ujedno prefekt u konviktu i madžarski ispovjednik. Od 1583. profesor je filozofije u Pragu.

DJELOVANJE U TRANSILVANIJI

Za boravka u Szombatelyju Pitačić je došao na glas kao izvrstan misionar tako da ga već od 1580. poljski provincijal i isusovci u Transilvaniji (Erdelj) traže da dođe k njima. Austrijski provincijal protivio se da ide u kraj koji pripada poljskoj provinciji jer ni sam nije imao dovoljno ljudi. A Marko je k tomu bio vrlo sposoban i revan u svakoj prilici. U Pragu je brzo naučio češki te je uz profesuru mogao propovijedati. Tek kad je sâm general reda nekoliko puta odlučno posredovao, pustio je provincijal Marka ujesen 1585. u Erdelj. Tu najprije u gradu Alba Julia godinu dana zamjenjuje poznatog madžarskog isusovca Janosa Leleszija, koji je bio obolio, a djelovao je kao učitelj i odgojitelj transilvanijskog princa Sigismunda Báthoryja, sina poljskog kralja Stjepana. Ujesen iduće godine izbila je u gradu kuga. Marko se brinuo za okužene i umiruće i uz to propovijedao u crkvi.

God. 1587. postaje u Velikom Varadinu (Oradea) pučki misionar, a na brizi mu je i uprava isusovačkim imanjem. Godine 1588. postaje superior (kućni starješina) rezidencije. Njegov neumorni rad ne obuhvaća samo Erdelj u kojem se već uvelike bio proširio protestantizam,

već i jugoistočnu Ugarsku koja je tada bila pod turskom vlašću. Tako sredinom 1588, na poziv katolika iz Gyule, nekoliko mjeseci obilazi čitav kraj uz rijeke Körös i Maros. Temišvarski paša izdao mu je dozvolu da može slobodno obavljati svećeničke dužnosti. Ostaci madžarskih i hrvatskih katolika u tom kraju godinama nisu imali svećenika. Slabo su poznavali vjerske istine, stalno su bili izloženi turskim progonima i raskolničkoj propagandi arijevaca i kalvina. Revni misionar hrabri i podučava katolike od sela do sela i po cijele noći ispovijeda. Na njegove propovijedi dolazili bi i inovjerci pa bi čak i odobravali nauku i izjavljivali da tako što nikad nisu čuli. I u gradu Makòu preporodio je malobrojne katolike koji su zaželjeli da se isusovci zastalno kod njih nasele i otvore školu.

MONOGRAM DRUŽBE ISUSOVE U TIPIČNOM BAROKNOM UKRASU, KAKAV SE ČESTO POJAVLJUJE U ISUSOVAČKIM KNJIGAMA 17. I 18. ST. TRI ČAVLA ISPOD ZNAKA IHS OZNAČUJU REDOVNIČKE ZAVJETE SIROMAŠTVA, POSLUŠNOSTI I ČISTOĆE

Međutim, Pitačić nije dugo ostao u Transilvaniji. Već u siječnju 1589, pod pritiskom kalvinskih plemića, isusovci su protjerani iz zemlje, a imovina im je oduzeta. Tako Marko s ostalima, po najvećoj zimi i snijegu, ostavlja Veliki Varadin. Zaustavlja se u utvrdi Kővár pokraj Satu Mare i tu nekoliko mjeseci djeluje među vojnicima i ostalim svijetom. Na opetovano traženje austrijskog provincijala vraća se u Ugarsku.

MISIONAR OD SLOVAČKE DO SLAVONIJE

Vrativši se iz Transilvanije Pitačić preko deset godina boravi u Slovačkoj propovijedajući od Martin Klaštora pod Znievom na sjeveru od Šal'a nad Vahom na jugu, pokraj Bratislave. Kao pučki misionar djeluje među Slovacima, Madžarima, doseljenim Hrvatima i pravoslavcima koji su zajedno s Hrvatima u 16. stoljeću u velikom broju pobjegli iz krajeva koje su osvojili Turci i naselili se najviše oko Bratislave. Još je 1585. preko deset tisuća obitelji Bugara, Srba i Hrvata stiglo u Erdelj. Neki su tamo ostali, a većina je nastavila put prema Češkoj. Marko propovijeda po gradovima i selima, često pod otvorenim nebom na trgovima i raskršćima. Premda su mu inovjerci i neuki katolici često zadavali neprilike, on je znao svladati sve poteškoće. Mnoge je poučio u vjeri, ispravljao zle običaje, pomirivao zavađene i obraćao krivovjerce.

S njim je djelovao i Ljudevit Lukarić rodom iz Splita. On je 1587. došao iz Rima s poznatim isusovcem Antonijem Possevinom. Djeluje prvo u Erdelju, a od 1590. u Slovačkoj. Njih dvojica poduzimaju apostolska putovanja i u krajeve pod turskom vlašću te tako dopiru sve do Slavonije. Tamo ih je narod, kako svjedoče suvremenici, oduševljeno prihvatio kao prijatelje koje dugo nisu vidjeli. Ljudi su dolazili sa svih strana da ih čuju, a oni su dane i noći poučavali i ispovijedali. Mnoge su u vjeri učvrstili, zalutale i otpadnike obratili.

Pitačiću su nakon tolikih putovanja i naporna misionarskog rada oslabile snage pa je određen za lakšu službu. God. 1601. i 1602. je ispovjednik i duhovnik u Cluju, a iduće tri godine u Šal'i. Godine 1606. imenovan je za prefekta škole u Češkom Krumlovu, a nakon toga za ispovjednika u Eberndorfu kraj Klagenfurta. Tu je 13. siječnja 1608. preminuo. Bio je prvi hrvatski isusovac, pučki misionar koji je u mnogim krajevima učvrstio katoličku vjeru i donio mir dušama.

Bartol Kašić

U nas je Bartol Kašić poznat kao vrlo plodan katolički pisac, a ponajviše kao pisac prve hrvatske gramatike. U novije vrijeme o njemu je pisano u domaćem tisku jer je otkriven rukopis njegovog hrvatsko-talijanskog rječnika koji je ponovno tiskan. U gramatici i ostalim djelima, premda čakavac, Kašić piše na štokavskom narječju i preporučuje ga za zajednički hrvatski jezik. Donio je osnovna gramatička načela i zalagao se, već tada (XVI. st.), za fonetski pravopis i time postavio temelje hrvatskog književnog jezika.

No Kašić uz književni i prosvjetiteljski rad cjeli život djeluje i kao pastoralni radnik, pučki misionar za Hrvate. U tom svojstvu dvaput obilazi katolike pod turskom vlašću u Slavoniji, Srijemu i Banatu sve do Temišvara. Više od 15 godina djeluje u Dubrovniku i okolici. Mnogo je godina bio hrvatski ispovjednik u Loretu i u Rimu.

PROSVJETITELJ I MISIONAR

Bartolov otac Ivan Petar Kašić, iz Praga, služio je u mletačkoj mornarici i 1571. sudjelovao u glasovitoj bici kod Lepanta u kojoj je kršćanska vojska pobijedila Turke. Vrativši se kući oženio se s Ivanicom Bogdančić koja je rodila dva sina: Bartola, 15. kolovoza 1575, a Ivana Petra uskoro nakon prerane očeve smrti 1577. Bartola je odgajala majka i ujak svećenik, pa se Bartol iz zahvalnosti prema njima često kasnije potpisivao sa Kašić Bogdančić, a majci je 1617. posvetio svoj prijevod psalama »Piesni duhovne«. Temelje gramatike uči kod ujaka u Zadru, a 1590. odlazi u Ilirski kolegij za spremanje svećenika iz balkanskih zemalja, u Loretu, koji vode isusovci. Kolegij je 1593. premješten u Rim, i Kašić je nastavio školovanje u Rimu.

Završivši gimnaziju ulazi 14. kolovoza 1595. u isusovački red. Nakon novicijata uči retoriku i dvije godine predaje gramatiku u Rimskom kolegiju. Tada isusovački general Klaudije Acquaviva osniva u kolegiju Ilirsku akademiju u kojoj su mladi isusovci učili hrvatski da bi kao misionari mogli djelovati u našim krajevima. Kašić, koji tada studira filozofiju, prvi je učitelj hrvatskog svojim kolegama. Po nalogu generala reda sastavlja gramatiku, a vjerojatno i rječnik koji je ostao u rukopisu i tek nedavno otkriven. Godine 1604. bio je u prvoj godini teologije. Te iste godine izlaze mu »Osnove ilirskog jezika«, prva gramatika hrvatskog jezika.

Nakon završenog studija dvije godine je ispovjednik (penitencijar) u Bazilici sv. Petra u Rimu za hrvatske hodočasnike. God. 1609. odlazi u Dubrovnik gdje propovijeda i podučava mladež. God. 1612. poglavari ga šalju u turske krajeve: u Beogradu osniva misiju i latinsku školu te obilazi katolike u Srijemu i Slavoniji. Iduće godine vraća se u Rim podnoseći Sv. Stolici izvješća o žalosnom stanju kršćana koje je pohodio. Potom je četiri godine hrvatski ispovjednik u Marijinskom svetištu u Loretu, a 1618. i 1619. opet boravi kao misionar u Beogradu i u Slavoniji. Od 1620. do 1633. djeluje u Dubrovniku. Kao hrvatski ispovjednik u Loretu djeluje ponovno od 1633, a u Rimu od 1635. Preminuo je 28. prosinca 1650. u Rimskom kolegiju. Pokopan je u crkvi sv. Ignacija.

Napisao je tridesetak djela na hrvatskom od kojih nam je do sada poznato više od 20. Većinom su to prijevodi i preradbe vjersko-poučnih i liturgijskih djela koja su bila najpotrebnija za vjersku izobrazbu i potrebe vjernika. To su katekizmi, razmatranja, životi svetaca, prijevodi psalama i misnih čitanja, a najznačajniji je hrvatski »Ritual Rimski« (1640), prvi u Katoličkoj crkvi na nekom narodnom jeziku. Prvi je preveo i cijelo Sv. pismo, ali nije tiskano zbog nekih koji su zastupali mišljenje da ga treba objaviti na glagoljici. Inače je cijeli život imao poteškoća zbog toga što je pisao latinicom i štokavskim narječjem. Dobro poznavajući političke i kulturne prilike Hrvata bio je uvjeren da se moraju orijentirati prema zapadnoj Europi kamo po vjeri i kulturi pripadaju. Smatrao je da Hrvati trebaju prihvatiti štokavski, kao najrašireniji dijalekt, za zajednički jezik i latinicu kao pismo zapadnoevropske kulture.

MEĐU KATOLICIMA POD TURCIMA

U svojoj Autobiografiji Kašić opisuje putovanja u turske krajeve i donosi mnoštvo podataka o životu i običajima ljudi onog vremena. Na prvi pohod odlazi s erdeljskim isusovcem Stjepanom Szinijem i bosanskim svećenikom Šimunom Matkovićem koji je došao u Rim tražiti od pape pomoć za svoje vjernike. Obučeni kao dubrovački trgovci, preko Bosne dolaze u Beograd i odande Kašić i Matković obilaze srijemska i slavonska sela sve do Valpova i Viljeva.

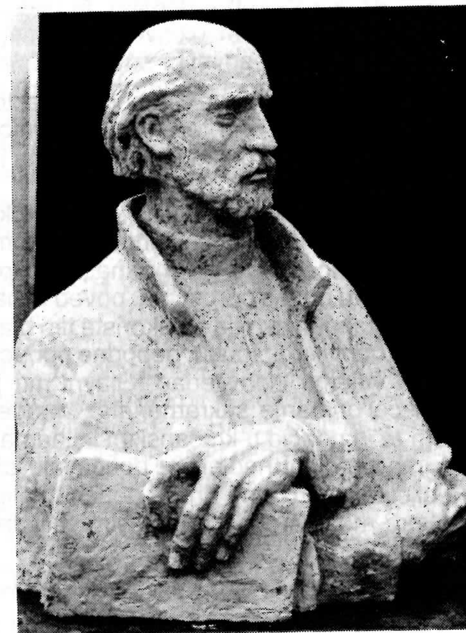
U mnogim mjestima narod godinama nije vidio svećenika. Mnogi žive u šumama u strahu od Turaka. U potpunom vjerskom neznanju izloženi su još i kalvinskim propovjednicima. Kad bi dolazili u neko selo žene i djeca bi se razbježali misleći da su Turci. No kad bi Kašić učinio znak križa i pozdravio ih, radosno bi se okupili oko njega. Po kućama je podučavao djecu i odrasle u temeljnim istinama vjere. Isto je činio i kad bi se zaustavio i kod pravoslavnih, jer su i oni samo imenom bili

kršćani. Služio bi Misu i propovijedao u zapuštenim crkvama koje je sâm morao prije očistiti. Najčešće je misio u nekoj kući ili u seoskom dvorištu, jer npr. Osijek i mnoga druga mjesta nisu imali crkve. Narod bi se za cijelo vrijeme Mise udarao u prsa govoreći: Isuse, Isuse; ili bi proklečao na piljevini posutoj po snijegu. A kad bi misionar odlazio, svi bi klečeći plakali.

Na drugom pohodu istih krajeva Kašić je s prizrensko-beogradskim biskupom Petrom Katićem, koji je dijelio krizmu. Pred turskim vlastima hrabro se zauzimao da kalvini vrate katolicima otete crkve. Kašićeve su poruke sa zanimanjem slušali i Turci, i kalvini, i pravoslavci.

SMJELI VJERSKO-DIPLOMATSKI PRIJEDLOZI

U izvješća nakon prvog putovanja Kašić je uključio i prijedloge kako bi se pomoglo tamošnjim katolicima. Sa slobodom koja zapanjuje on predlaže Papi da se prestane s ratovima protiv Turaka jer bez obzira tko pobijedi, u njima najviše strada pučanstvo. Uostalom, kršćan-

BARTOL KAŠIĆ (1575-1650), RAD KIPARA IVANA MIRKOVIĆA

stvo po Kristovoj namisli nije se širilo oružjem već riječju 12 siromašnih ribara. Tako i danas treba vjeru širiti poniznošću, napornim radom i žrtvom, a na to su jednako obvezni i obični svećenici i crkveni knezovi. Naprotiv Sv. Stolica trebala bi na sultanovom dvoru postaviti poslanika koji bi mirnim i diplomatskim putem isposlovao da se u carstvu uvede redovita crkvena hijerarhija i više slobodâ za katolike.

Predlaže, nadalje, da se u Beogradu osnuje metropolija i sjedište srijemske biskupije. Druga biskupija, kojoj bi pripadali i katolici Budima i Pečuha, da se osnuje u Požegi ili u Valpovu. Za biskupa slavonske biskupije Kašić predlaže svećenika Matkovića, ali kako su ga neki u Rimu »ocrnili«, Papa je želio postaviti Kašića za biskupa. Tomu se on odlučno suprotstavio pa se od toga odustalo. Zbog velikog pomanjkanja svećenika Kašić traži da se osnuju gimnazije u Beogradu, Pečuhu i Nijemcima, da se obnovi Ilirski kolegij u Loretu i da se osnuje sjemenište u Dubrovniku. Ti dalekosežni i hrabri prijedlozi u Rimu nisu bili dovoljno shvaćeni i prihvaćeni. Postiglo se tek to da se kod Sv. Stolice povećalo zanimanje za katolike u našim krajevima. Uskoro je obnovljen Ilirski kolegij u Loretu, a u Rimu je tiskano više hrvatskih knjiga.

U DUBROVAČKOM KRAJU

Za boravka u Dubrovniku Kašić razvija bogatu pastoralnu djelatnost u više crkvi i samostana, drži konferencije redovnicima, pohađa bolesnike, vodi duhovne razgovore po kućama te satima i satima ispovijeda u crkvi.

Svake je godine držao pučke misije po dubrovačkoj i stonskoj biskupiji. Obično bi išao s nekim svećenikom ili klerikom i u jednom mjestu zadržao bi se najčešće tri do četiri dana, a kojiput i više. Na početku, pročitavši papinsku bulu o oprostima, poveo bi narod u procesiji kroz mjesto kako bi potaknuo sve da se okoriste tim blagoslovljenim danima. Prijepodne bi propovijedao puku, popodne podučavao djecu u vjeronauku, a u ostalo vrijeme ispovijedao. Glavni mu je cilj bio da potakne narod na češće primanje sakramenata. Mnoge je izmirio s Bogom i među sobom te ih poučio u kršćanskim istinama. Redovito je preporučivao župnicima da i oni nedjeljom poučavaju djecu u vjeronauku, a narodu je dijelio katekizam i druge poučne knjige.
Hrvatska Crkva i kultura može se ponositi takvim velikanom.

(Vidi prilog, str. 128-137)

Antun Ranzi

Sigurno je i djelovanje Bartola Kašića pridonijelo da u Rimu poraste zanimanje za katolike pod turskom vlašću na Balkanu, i da isusovci u 17. stoljeću osnuju u tim krajevima više postaja. To je hrvatskim isusovcima otvaralo veće mogućnosti da rade kao misionari. Susrećemo ih u Beogradu, Pečuhu, Temišvaru, Karanšebešu, te mnogim drugim mjestima južne Ugarske, Slavonije, Bačke, Banata i Erdelja. Siromašnom i zapuštenom puku bili su liječnici duše i tijela, bez obzira da li se radilo o katolicima, pravoslavcima, muslimanima ili kojoj drugoj vjerskoj pripadnosti. Od poznatijih misionara koji po više godina herojskom revnošću djeluju u tim krajevima spominju se imena: Marin Dobrojević (De Bonis), Marin Drago, Jakov Tugolin, Petar Sotić, Ignacije Tudišević, Matej Vodopija, Ivan Horvat, Nikola Blašković, Gašpar Gorijan i Jakov Mikalja. Bilo je, dakako, i drugih koji su iz kolegija u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci i Dubrovniku redovito obilazili i misionirali krajeve srednje Hrvatske, Primorja i Dalmacije.

Jedan od tipičnih misionara toga doba bio je Zadranin Antun Ranzi, poznat po širini apostolskog rada i zrelosti u raznim vjerskim i socijalnim potrebama naših ljudi. On je kao misionar djelovao u Dalmaciji i u Primorju, zatim uz tursku granicu te na širokim prostorima sjeveroistočnog Balkana među rajom pod turskom vlašću. Bio je i ispovjednik hrvatskih hodočasnika u Italiji, a zauzimao se i za sjedinjenje kršćana.

»MUŽ APOSTOLSKIH VREMENA«

Antun Ranzi rodio se u Zadru 6. rujna 1577. Kao dvadesetogodišnji mladić dolazi 10. prosinca 1597. u Rim. Poslao ga je njegov biskup za pitomca Ilirskog kolegija koji je nekoć bio u Loretu, a 1593. premješten je, zajedno s pitomcima, u Rim. Antun ostaje kratko u tom kolegiju jer već u prosincu 1599. hrvatski pitomci budu smješteni u Klementinski kolegij koji su vodili, i privatnu školu držali, redovnici somaski. Ranzi je kod njih završio gimnaziju i teologiju, te se u rodni Zadar vratio kao svećenik. Ne znamo točno što je radio u svojoj biskupiji, ali ga nakon nekog vremena nalazimo na službi u Ljubljani, zatim deset godina u Pićnu u Istri. Bila su to za Istru veoma teška vremena jer je trajao tzv. uskočki rat u kojem je taj kraj mnogo stradao, a nakon madridskog mira (1617.) uskoci su raseljeni iz Senja, te je jedan dio njih dospio u Žumberak gdje im potomci do danas živu.

Ranzi je neko vrijeme djelovao i u Kočevju odakle je obilazio okolna mjesta po Sloveniji, Gorskom kotaru i Žumberku. Glas o njemu širio se nadaleko zbog njegove poznate apostolske revnosti i velikodušnosti, te su ga nazivali i »muž apostolskih vremena«.

U dobi od 49 godina Ranzi odlazi u Rim i 18. ožujka 1626. ulazi ondje u isusovački red. U novcijatu je proboravio samo godinu dana jer su njegova zrelost i krepost već bile prokušane, te se je u to vrijeme usavršavao u poznavanju moralne teologije. Već iduće godine poslan je u Loreto za hrvatskog ispovjednika. Tu ostaje samo osam mjeseci jer već od 1628. pa do 1634. obnaša službu hrvatskog ispovjednika u bazilici Sv. Petra u Rimu.

NASTOJANJA OKO UJEDINJENJA KRŠĆANA

Ranzi je kao hrvatski ispovjednik u Rimu razvio mnogovrsno djelovanje. Ne samo da je bio ispovjednik hrvatskih hodočasnika, nego je bio ispovjednik i duhovnik mnogih uglednih osoba. Osim toga, on je još iz školskih dana poznavao mnoge hrvatske misionare, prelate, i zaslužne pisce kao što su bili: biskup Ivan Tomko Mrnavić, Petar Radojčić (Gaudenzio), Bartol Kašić, fra Rafael Levaković i mnogi drugi. S njima je i surađivao. Pisao je latinske pjesme, bio je cenzor hrvatskih knjiga tiskanih u Rimu i savjetnik Kongregacije za širenje vjere kad se radilo o vjerskim pitanjima na Balkanu.

Upravo tada radi Renzi i na tome da se pruži duhovna pomoć ljudima u onim krajevima u koje je prodirao protestantizam, zatim katolicima istočnog obreda (unijati!) u srednjoj Hrvatskoj i slično. Kongregacija za širenje vjere zauzimala se godine 1628-1629. oko toga da se smederevski biskup fra Albert Renđić pošalje kao apostolski vizitator među uskoke doseljene u Žumberak. Oni su tada pripadali sjedinjenoj marčanskoj biskupiji, no narod je bio vjerski veoma zapušten jer je njihov vladika Simeon Vratanja bio bolestan a pravoslavni su monasi sjedinjenima pravili razne poteškoće. Biskup Renđić trebao je imati sjedište u slovenskoj župi Kočevje i kao Vratanjin pomoćnik odande posjećivati okolne krajeve. Na zahtjev Propagande, Ranzi koji je dobro poznavao onaj kraj, piše podroban izvještaj o onom kraju i Kočevju u kojem je župnik s dijelom vjernika prešao na protestantizam još pred 30 godina. Opisuje stanovništvo koje u većini tvore Nijemci te njihove vjerske i gospodarske prilike. Savjetuje da biskup svakako posjeti one krajeve, jer tamošnje župe ne pamte kad su zadnji put vidjele biskupa ili da je u njima podijeljena krizma.

Ranzi se i kasnije zauzimao za dobro grkokatoličke zajednice u Hrvatskoj. Godine 1634. putovao je preko Dubrovnika u Temišvar. U gradu Sv. Vlaha susreo se sa igumanom iz Gomirja Vasilijem Predojevićem koji je bio na putu u Carigrad. Iguman je iskoristio boravak u Dubrovniku da se ispovjedi kod o. Ranzija. Budući da je pripadao pravoslavnoj Crkvi, Ranzi ga uputi na rektora Riječkog kolegija i da se dade od njega poučiti u vjeri. Bio je, siromak, dobar ali jako slabo poučen. Kasnije kada je o. Ranzi boravio na Rijeci, Vasilije ga je često posjećivao i takvim zgodama Ranzi ga je i sam poučavao u katoličkoj vjeri. Na Ranzijevu preporuku Vasilije je kasnije u Beču izabran za marčanskog vladiku, te je u carskom gradu položio i ispovijest vjere. Godine 1645. o. Ranzi ga vodi u Rim na biskupsko posvećenje. Taj prostodušni i iskreni čovjek veoma je kratko obnosio vladičansku čast. Umro je 1648. godine.

RANZI KAO MISIONAR OD TEMIŠVARA DO DALMACIJE

Želja za misionarskim radom dovela je revnog svećenika Ranzija u Družbu Isusovu, i taj poziv cijelog je života ostvarivao. Na opetovane molbe poslan je u proljeće 1634. za misionara u krajeve pod turskom vlašću. Proboravivši najprije nekoliko mjeseci u Dubrovniku, nastavi

ZGRADA RIJEČKOG ISUSOVAČKOG KOLEGIJA, PORUŠENA 1933. GODINE

put preko Bosne i Beograda u erdeljski grad Temišvar. Tamo je s još jednim ili dvojicom misionara djelovao među hrvatskim i rumunjskim katolicima kako u gradu tako i u okolnim selima. Neka od tih sela bila su udaljena od grada i po dva dana hoda. Put do njih vodio je kroz puste krajeve i šikare, a stalno su vrebali razni lopovi i razbojnici, vladale kužne bolesti. Katolici su živjeli u krajnjem vjerskom neznanju. Mnogi po četrdeset ili pedeset godina nisu imali župnika. Misionari su susretali ljude od 60 ili čak 80 godina života koji nikad nisu primili sakramente, a neki su tek tada prvi put bili i na Misi. Sami misionari živjeli su veoma oskudno. Dubrovački trgovci tek djelomično su ih uzdržavali, a od vjernika nisu mogli ništa očekivati jer su i sami bili krajnje siromašni.

Ranzi je puno trpio u tom močvarnom kraju i stalno je pobolijevao, pa ga poglavari koncem 1636. premjestiše u Dubrovnik. Tu je djelovao uglavnom u gradu, ali često odlazi i u siromašna dalmatinska sela bilo pod turskom bilo pod mletačkom vlašću. Tjedne i mjesece proboravio je među siromašnom rajom na kršu i u planini samo da ih pouči u vjeri i okrijepi sakramentima. Spavao je najčešće na otvorenom ili se skrivao u kakvoj špilji od straha pred razbojnicima i Turcima.

Godine 1639. dolazi u Rijeku. Iz tamošnjeg kolegija misionira Istru, Primorje i Gorski kotar, a zalazi i u one krajeve Like koji su bili pod turskom vlašću. Duže vrijeme zadržao bi se u Velebitu kod uskoka odbjeglih od Turaka. Ti su ljudi sami sebe nazivali »šumskim kršćanima«. Nastojao ih je poučiti u vjeri, istrijebiti zle običaje i ohrabriti u njihovom teškom životu. Često bi zalazio i u vlaška pravoslavna sela, tumačio kršćanske istine i isopravljao zablude. S drugim misionarima držao bi misije po osam do deset dana u istarskim gradićima u koje je za takve zgode dolazilo mnogo svijeta iz okolnih sela.

Nakon putovanja s vladikom Predojevićem u Rim 1645, ponovno je određen za hrvatskog ispovjednika u Loretu. I tada, premda već u godinama i slab, neumorni misionar često kreće na put preko Jadrana da po Dalmaciji i Primorju drži misije, da narodu pruža duhovnu okrepu. Kad je na jednim takvim misijama posve iznemogao, drugi su ga misionari morali odnijeti u Riječki kolegij. Putem ih je suznim očima molio, opominjao i bodrio da ne zaborave ovaj zapušten narod, da nastave misijski rad. Oko dva mjeseca ležao je u velikoj groznici. Kada subraća uvidješe da mu je došao kraj, upitaše ga da li će još danas umrijeti, a on odgovori: »Ne danas, već sutra u podne.« U označeno vrijeme skupiše se svi oko njega, i on smireno preda dušu svome Stvoritelju. Bilo je to 30. rujna 1649.

Juraj Geiler

U 17. stoljeću Hrvatska je zbog turske okupacije spala na »ostatak ostataka« slobodnog teritorija koji se prostirao na usko područje oko gradova Varaždina, Zagreba i Senja.

U tim teškim vremenima veliku duhovnu pomoć i okrepu pružaju narodu isusovački misionari koji obilaze gradove, utvrde, vojne tabore i sela, poučavajući djecu, narod i vojnike u kršćanskim istinama i dijeleći sakramente. Jedan od najvećih pučkih misionara u hrvatskim krajevima sredinom 17. st. bio je Juraj Geiler. Njegovu revnost i apostolski žar koji se preko 30 godina iskazivao u misionarskim pohodima, suvremenici su uspoređivali s primjerom velikog sv. Franje Ksaverskog. Obratio je revni o. Juraj na stotine krivovjernika na katoličku vjeru, mnoge sužnjeve izbavio iz turskog zarobljeništva i izliječio mnoge bolesnike. Umro je kao žrtva kršćanske ljubavi dok je njegovao okužene.

ZA OBRANU VARAŽDINSKOG KOLEGIJA

Premda iz Novog Mesta u Sloveniji, i njemačkog podrijetla, Juraj Geiler (Gailer) je cijeli život djelovao među Hrvatima i zauzimao se za njihovo duhovno i kulturno dobro. Rodio se 17. ožujka 1615. Gimnaziju je završio u Ljubljani i 7. studenog 1631. ulazi u austrijskom Leobenu u isusovački red. Vjerojatno je već u mladosti nešto poznavao hrvatski jezik jer ga je brzo usavršio dok je, nakon novicijata, predavao na gimnazijama u Rijeci (1635) i kasnije u Zagrebu (1639-1641). Filozofiju je studirao u Grazu (1636-1638) a teologiju u Trnavi (1643-1646). Odmah nakon studija djeluje kao pučki misionar. Bilo je to najprije godinu dana u Štajerskoj, a zatim sve do smrti u Hrvatskoj. Preko 25 godina pripadao je kolegiju u Varaždinu, a na misijske pohode odlazi i iz Zagreba, Graza i Beča. Nekoliko je godina i s vojskom u Ugarskoj. U Varaždinu obavlja i druge službe: kućni poglavar, ekonom, kateheta i propovjednik.

Kad je Geiler 1653. bio poglavar rezidencije u Varaždinu (osnovana 1632.), neki su tražili da se isusovci s gimnazijom presele u štajerski Ptuj. Isusovački general zatražio je o tome mišljenje od Geilera i poznatog kajkavskog pisca Jurja Habdelića. Geiler se u izvješću odlučno zauzima da isusovci ostanu u Varaždinu, budući da je iz dotadašnjeg djelovanja u gradu i hrvatskim krajevima dobro poznavao tamošnje prilike. Njegovo je izvješće ujedno prekrasno svjedočanstvo ljubavi prema Hrvatima.

»Varaždin je«, piše Geiler, »veći od Ptuja i u njemu je veća potreba škole i svećeničkog rada. U Ptuju bi gimnazija bila prazna jer je mladeži malo i većinom uče zanate, dok Hrvati ne mare za obrt i više vole izabrati Knjigu ili oružje. U Varaždin već sada dolazi mnogo mladih iz okolnih krajeva i među njima djeluju misionari. Iz Varaždina bi isusovci, da ih je više, mogli proširiti svoj rad na Međimurje, i na druge krajeve. U okolnim utvrdama živi puno pravoslavnih Vlaha, te njihov vladika, monasi i odličnici često dolaze u grad. Mi s njima ljubazno razgovaramo, zagovaramo ih kod generala, pokazujemo im naše škole i oni nas pozivaju k sebi u pohode. Rado slušaju katoličku nauku, ne zaziru više toliko od pape, spremaju se da nam povjere svoju mladež i tako ima nade da se vrate crkvenom jedinstvu. Ovo je i bio glavni cilj rezidencije, ne samo našim Ocima nego i predstavnicima države.

Osim toga u Varaždinu je zrak zdraviji i život jeftiniji nego u Ptuju i ima svega u obilju. Nakon svega što su ljudi ovdje učinili isusovcima, uvrijedili bi se kad bi sada otišli. A varaždinska rezidencija velika je ispovjedaonica slavonske krajine i susjedne Ugarske, jer mnogi, kada dođu poslom u generalat, iskoriste priliku i da izmire savjest.« Nakon primljenih izvješća poglavari su ostavili isusovce u Varaždinu i rezidenciju proširili na kolegij.

MISIONAR PO UTVRDAMA I SELIMA

Svake godine odlazio je neumorni Geiler u misije. U većim gradovima ostajao je i po nekoliko mjeseci. Podučavao je u vjeri i ispovijedao u gradu i okolnim selima. U manjim utvrdama i mjestima zadržao bi se dva ili više tjedana i onda polazio dalje. Najčešće bi putovao pješice a spavao na slami ili tlu. Nikada ne bi uzimao darova ili novaca za svoj rad, što bi mu nudili zapovjednici utvrda ili drugi. Teška srca prihvaćao je i vojnu pratnju koju su mu davali na putovanju kroz opasne krajeve uz tursku granicu.

Opisat ćemo samo ukratko jednu godinu njegovog misionarskog rada. Godine 1649. odlazi s Jurjem Orgovanom iz Graza najprije u Varaždin. Dva mjeseca djeluje u gradu i okolici. Tom prilikom spašava nekoliko osuđenika na smrt, dok druge obraća da se pokaju i prije smrti oproste tužiteljima. Težak je bio rad u međimurskim utvrdama Legradu, Kotoribi i ostalima, gdje je bilo dosta protestanata koji se nisu ustručavali na misionara isukati mač ili zapucati iz puške. Crkve su bile zapuštene ili ih uopće nije bilo. Narod je oskudijevao u najpotrebnijem i stalno je živio u strahu od turskih prepada iz obližnje Kaniže. U Kuzmincu je župnik lijepo pripremio narod na misije, pa je dolazilo toliko mnoštvo da su morali čekati natašte dan-dva kako bi došli na red za ispovijed i pričest. U Koprivnici misionari propovijedaju 14 dana na hrvatskom i njemačkom i obilaze mnoga susjedna sela. Dvoje kratke misije održaše u Ivancu i za posadu u utvrdi Drnje. Zatim jedan pater obilazi četiri međimurska sela da providi bolesnike, a drugi pomaže ispovijedati u Varaždinu.

Tri su mjeseca djelovali u Karlovcu jer su ujedno zamjenjivali nedavno preminulog župnika, a i general Vuk Krsto Frankopan ih je molio da ostanu što dulje. Njega je prije dvadesetak godina obratio na pravu vjeru također isusovački misionar Petar Ljubić. Misionari su propovijedali na hrvatskom u crkvi i na njemačkom u generalovom dvoru. Iskorijenili su mnoge zle navike, izmirili neprijatelje. Svijet bi svaki dan dolazio u stan misionara tražeći savjet, zagovor kod vlasti i lijekove, jer je Geiler bio vješt u liječenju. Za Tijelovo su pripremili s djecom svečanu dramu, razne recitacije i pjesme na više jezika koje su izvodili za vrijeme procesije.

Odande obilaze utvrde Tounj, Oštarije, Ogulin i Slunj na samoj turskoj granici. Tounjski zapovjednik nije volio isusovce, no kad je Geiler izliječio skoro svu njegovu brojnu obitelj, činio je sve za njih i pratio ih s vojnicima na opasnim putovima. U tom kraju djeca nisu nikad vidjela svećenika i bježala su od misionara kao od strašila. Ali pridobijeni prijaznošću i darovima, svuda su išla za njima. Bilo je vojnika koji se nisu uspjeli ispovjediti pa su išli za misionarima od mjesta do mjesta dok ne bi došli na red. I stražari u čardacima na granici molili su da ih misionar posjeti i pouči u vjeri.

Vjeronauk su poučavali i do tri puta na dan, a često i prije i poslije propovijedi za vrijeme Mise. Uvodili su običaj da puk moli naglas, ili pjeva, molitve i litanije u dva kora, kako bi ih ispravno naučili. Uvijek su dijelili mnoštvo sličica, križeva, krunica i drugih nebožnih predmeta, čemu se narod jako veselio. U poduci znali su se služiti i posebnim sredstvima. Tako su pomoću prizme i zrcala u zamračenoj prostoriji izvodili svjetlosne prikaze, ili bi izveli djecu na polje da im u prirodi dočaraju Božju dobrotu.

Iste godine drže još misije u Metliki, Samoboru, Đurđevcu i opet u Koprivnici. Ovdje je misionar izradio lijepe jaslice koje je svijet dolazio gledati iz cijelog kraja. Geiler i ostalih godina stalno obilazi utvrde i sela uz tursku granicu, a brinuo se da siromašnom puku i župnicima pomogne u svemu potrebnom. Tako je 1674. nabavio odijela i novaca za župnike, 3000 malih raspela, 34 prenosna mramorna oltara, kaleže, svijeće i druge stvari. Postigao je kod vlasti da su Legrad i Kotoriba bili oslobođeni od poreza.

S VOJSKOM U TURSKOM RATU

Za vrijeme jednog turskog rata Geiler prati vojsku hrvatskog bana Nikole Zrinskog na ratnim pohodima. Godine 1663. potuče ban Tatare na Muri, a početkom iduće godine upadne u južnu Ugarsku. Na tom pohodu zauzme Babocsu, Pečuh i dopre sve do Osijeka gdje popali slavni Sulejmanov most na Dravi. Misionar se s ostalim vojnim svećenicima brine za ranjenike i umiruće i podučava vojnike. Kod Pečuha je spasio mnogo ranjenika i ostalih kršćana da ne budu pobijeni. Prihvatio je i smjestio mnoštvo bjegunaca iz turskih krajeva. Priveo je petnaestak vojnika u katoličku vjeru. Mnogo je imao posla s ranjenicima kod opsade Kaniže i posebno kod pada Novog Zrina (u ljetu 1664.), kada je izginula skoro sva banova posada.

Svoj požrtvovni život završio je otac Geiler u službi bližnjega. Kada je u varaždinskom predgrađu izbila neka zarazna bolest, a u susjednim selima ponestalo hrane, misionar jedne njeguje a drugima donosi pomoć. Tada se zarazio nekom bolešću i preminuo 2. rujna 1681. Za sprovoda zvonila su zvona na svim crkvama u gradu, narod je nagrnuo sa svih strana, bez obzira na opasnost od zaraze, da isprati na vječni počinak neumornog, omiljenog misionara.

Ardelio Della Bella

Malo koji stranac, od onih što su u prošlosti djelovali u Hrvatskoj, s toliko se ljubavi sužívio s našim narodom kao Talijan Ardelio Della Bella (1655-1737). On je našem narodu posvetio cijeli svoj aktivni život. Trudio se oko duhovnog dobra toga naroda i veoma ga zadužio na polju vjere i kulture. Već su ga njegovi suvremenici s pravom prozvali »apostol Dalmacije« u kojoj je djelovao više od 40 godina. Pripadao je zajednici isusovaca u Dubrovniku, a 1622. osnovao je kuću misionara u Splitu i pobrinuo se da drugi misionari nastave njegov rad sve do ukinuća isusovačkog reda 1773. godine. Bio je to značajan rad na vjerskoj obnovi Dalmacije pod mletačkom vlašću, u vremenima čestih ratova, kužnih bolesti, opasnosti od razbojnika s kopna i gusara s mora, te materijalnog i duhovnog siromaštva.

AREDELIO DELLA BELLA (1655-1737). GRAFIKA IZ 19. ST. PREMA PORTRETU UČINJENOM NAKON NJEGOVE SMRTI

PODRIJETLOM FIRENTINAC, SRCEM DALMATINAC

Ardelio se rodio 2. veljače 1655. u gradu Foggi na sunčanom jugu Italije kamo su njegovi preci doselili radi poslova iz Firenze gdje je obitelj Della Bella bila veoma ugledna i prastarog korijena. U rodnome gradu Ardelio je završio niže škole, a onda u Napulju studira filozofiju i pravo. Premda je te studije završio odličnim uspjehom, odriče se svjetske karijere i na svoj rođendan 1677. godine ulazi u Rimu u isusovački red.

Nakon svršenog novicijata i studija retorike šalju ga poglavari 1681. u naš Dubrovnik za profesora na gimnaziji. Tri je godine proboravio u Dubrovniku. Dobro je naučio hrvatski jezik i zavolio naš narod. Među njegovim učenicima bio je i kasniji glasoviti liječnik i pisac Đuro Baglivi.

Godine 1684. vraća se u Rim na studij teologije. Isticao se kao jedan od najboljih studenata na Rimskoj kolegiju te je određen za budućeg profesora na istom učilištu. Mladog Ardelija srce ipak više vuče u Dalmaciju. Na kraju studija, zajedno s Giovannijem Tolomeiem koji je također u Dubrovniku naučio hrvatski, klečeći moli generala reda da ih pošalje za misionare u naše krajeve. Molba je bila uslišana samo Ardeliju. Tolomei je ostao profesor u Rimu, proslavio se kao filozofski i teološki pisac, a kasnije je imenovan i kardinalom.

Della Bella djeluje kao misionar u Dubrovniku od prosinca 1688. Kratko se vraća u Italiju, a onda je 1690. i 1691. opet u Dubrovniku. Nakon toga je ipak pozvan u Perugiu da predaje filozofiju. Godine 1693. doznaje da će ipak morati raditi kao profesor u Rimskom kolegiju. Tada Ardelio moli i zaklinje poglavare da ga vrate u našu Dalmaciju. Iduće godine (1694.) odlazi u Dubrovnik. U pismu koje je nosio rektoru Dubrovačkog kolegija, njegov provincijal piše za njega da ide sa živom željom da ostatak života posveti misijama u onim krajevima, zbog čega se, na opće udivljenje, odrekao službe profesora filozofije u Rimu.

Došavši ponovno u Dubrovnik Ardelio djeluje najprije kao propovjednik i misionar, a od 1696 do 1702. je rektor Dubrovačkog kolegija. U to vrijeme dovršava zgradu kolegija i 1699. započinje gradnju prekrasne crkve sv. Ignacija, prema nacrtu što ga je izradio glasoviti arhitekt i slikar isusovački brat redovnik Andrija Pozzo.

Sredinom 1702. vraća se Ardelio ponovno u Italiju da u Firenzi, gradu svojih predaka, predaje teologiju. Ali već g. 1703. dolazi u Split za pučkog misionara, i to na poziv splitskog nadbiskupa Cosmija. Tako je taj velik čovjek i u svemu častan redovnik podrijetlom Firentinac srcem postajao sve više Dalmatinac.

»APOSTOL DALMACIJE«

U tridesetgodišnjem radu, počevši od 1703, Ardelio obilazi 17 biskupija od Cresa na sjeveru do Kotora na jugu ne mimoilazeći ni Hercegovinu. Kojiput djeluje sam ili s nekim svećenikom, a najviše ipak u pratnji isusovaca, također zaslužnih za hrvatsku kulturu. Tako je od 1709. s njim Filip Riceputi, začetnik velikog povijesnog djela »Illyricum Sacrum«. Od 1717. s njim je poznati misionar Franjo Ks. Rovis, a od 1728. do 1762. Gian Lorenzo Camelli koji je napisao Della Bellin životopis i povijest dalmatinskih misija.

Svake godine, u pet ili šest mjeseci, Ardelio bi održao po 15 ili više misija. Navedimo samo nekoliko primjera.

Prve četiri godine djeluje u splitskoj, makarskoj, trogirskoj i dubrovačkoj biskupiji. Više puta, sam, ili s biskupom, odlazi u trebinjsku biskupiju ili u kraj uz Neretvu. God. 1712. je s Riceputijem u Kotorskom zaljevu, 1716. s Rovisom i guvernerom Dalmacije na Braču i zadarskoj biskupiji. God. 1722. je na Cresu i Lošinju i 1723. u skradinskom kraju. God. 1726. držao je 17 misija na Braču, iduće godine 11 misija na Hvaru, a 1729. i 1730. s Camellijem 18 misija u zadarskoj, rapskoj i trogirskoj biskupiji. Posljednje su mu misije kroz četiri mjeseca 1733. s Camellijem i Antoninom Castellanijem na Hvaru. Dana 21. kolovoza iste godine udarila ga je kap. Preminuo je nakon duge bolesti, u Splitu 3. prosinca 1737, a pokopan je u Gospinu svetištu na Poišanu.

Na misijama koje traju jedan ili dva tjedna misionari propovijedaju ujutro i navečer, a popodne katehiziraju djecu, dok u ostalo vrijeme ispovijedaju. Posljednjega dana svi bi se pričestili i krenuli u svečanu pokorničku procesiju na kojoj bi sudjelovali ljudi svih staleža. Išli su bosonogi noseći križeve, kamenje ili užeta oko vrata kao znak pokajanja. Ardelio bi često poveo procesije i za blagoslov polja i maslinika. Ne mogu se izreći napori misionara na putovanjima dalmatinskim kršem ili olujnim morem, boravkom u bijednim kućama ili štalama kao prenoćištima. Satima i satima su propovijedali, ispovijedali na otvorenom, pod kakvim drvetom ili na groblju, po vrelom suncu, na kiši i vjetru.

U ostalo vrijeme Ardelio djeluje među svim staležima. Svaki dan podučava u vjeri i brine se za djecu, vojnike, zatvorenike, bijedne galiote na galijama, bolesne, okužene i umiruće. Drži korizmene propovijedi puku, nagovore bratovštinama i konferencije za ugledne građane u katedralama. Daje duhovne vježbe za puk, redovnice i za kler u svim većim gradovima, a župnicima drži predavanja iz moralne teologije. Uz to je neumorni ispovjednik, te traženi savjetnik u duhovnim i drugim pitanjima, veliki dobročinitelj siromašnih i potrebnih kojima je znao podijeliti sve što je imao pa i vlastitu odjeću.

Dalmatinski biskupi su se natjecali da dobiju Della Bellu za svoju biskupiju, jer je apostolskim žarom i primjerom sveta života znao obratiti i najokorjelije grešnike. U njegovim misijama mnogi su vraćali ukradene stvari i novac, povlačili klevete i krive optužbe. Iskorjenjivala se psovka, kriva zaklinjanja i umaknuće djevojaka, sređivali se brakovi. Posebice su česta bila javna izmirenja u slučajevima krvne osvete i ostalih neprijateljstava među pojedincima, obiteljima i selima. Tako je 1704. u Poljicima bilo 15 javnih pomirenja na kojima su sudjelovali i ugledni plemići i knezovi. Misionar je tada obratio i 14 drumskih razbojnika, strah i trepet cijeloga kraja, a na njegov zagovor bili su i pomilovani. Na Visu je 1719. bilo 45 javnih izmirenja, a ljudi su pred misionareve noge polagali noževe i bajonete kojima su se prije osvećivali i ubijali. Ardelio je u svakoj prilici pronalazio način da pomiri zavađene. Znao bi kleknuti pred neprijatelje i bičevati se sve dok nisu pristali na pomirenje, baciti se među zavađene koji su već isukali mačeve i smiriti ih, ili ponuditi vlastita prsa pred puščane cijevi samo da ublaži neprijateljstva. Mnogo puta preobrazilo se mjesto ili kraj u kojem su do tada vladala neprijateljstva, krađe i psovke i gdje su već mislili da se ne može ništa učiniti.

Della Bella je ne samo propovjednik i misionar već i znanstvenik i pisac. Sastavlja i izdaje rječnik »Dizionario italiano, latino, illirico« (Venezia 1728), s hrvatskom gramatikom, u kojem donosi navode iz gotovo svih dotadašnjih hrvatskih djela i mnoštvo narodnih poslovica. To je jedan od najvažnijih starih naših rječnika i prvi takve vrste u hrvatskoj literaturi. A u svojim propovijedima bratovštini Dobre smrti u Dubrovniku, »Razgovori i pripovidanja« (Venezia 1805), dao je prekrasan primjer govorništva i ljepote hrvatskog jezika kojeg je izvrsno naučio i veoma volio.

Sačuvana su nam mnoga svjedočanstva uglednih suvremenika, biskupa, državnika, pisaca i drugih, u kojima se govori o Della Bellinoj apostolskoj revnosti i svetom životu. Zato nije čudo, kad je umro, da je narod sa svih strana dolazio njegovome odru, častio ga kao sveca, uzimao dijelove odjeće kao relikvije, a mnogi su ozdravljali na njegov zagovor.

(Vidi prilog, str. 138-140)

Bernard Zuzorić

U prošlim stoljećima pučke su se misije davale na razne načine. Jedan je način uveo talijanski isusovac Paolo Segneri (1624-1694). Njegove su se misije odlikovale javnim pokorama i procesijama, a postizavale su izvanredne rezultate. Takve misije raširile su se po mnogim zemljama, a zvale su se senjerijanske ili pokorničke. U našim krajevima takve je misije prvi držao duborvački isusovac Bernard Zuzorić.

PROFESOR POSTAJE MISIONAR

Bernard Zuzorić potječe iz stare dubrovačke patricijske obitelji. Rodio se 2. siječnja 1683. Završivši gimnaziju u rodnome gradu, odlazi u Rim i 4. studenoga 1697. ulazi u isusovački red. Nakon novicijata, od 1700. studira retoriku, a od 1702. filozofiju. Svršivši filozofiju, predaje na gimnazijama u Firenci, Sieni i u Rimu. Od 1709. studira teologiju u Rimskom kolegiju. Budući da je bio veoma sposoban, već je u vrijeme studija asistent profesora filozofije, a nakon završene teologije dvije se godine priprema za stjecanje akademske titule radi profesorske službe. Godine 1716. zamjenjuje u Rimu profesora teologije, a potom tri godine predaje filozofiju.

Godine 1719. Zuzorić je trebao preuzeti katedru teologije. On međutim moli poglavare da ga pošalju za misionara u domovinu. Želja mu bi uslišana i on još iste godine dolazi u Dubrovnik. Nakon dvije godine propovjedničkog rada opet je pozvan u Rim za profesora teologije. Na molbu dubrovačke vlade vraća se 1723. opet u rodni grad. Od 1724. do 1742. djeluje kao misionar u našim krajevima i kao propovjednik u Dubrovniku. Godine 1742. opet je pozvan u Rim, ali se, na molbu dubrovačkog nadbiskupa, vraća već iduće godine da bi tri godine obavljao službu rektora Dubrovačkog kolegija. Ostatak života (1745-1762.) provodi u Rimu kao kućni duhovnik i pomoćnik učitelja novaka.

Kao misionar Zuzorić je izdao knjižicu pjesama »Hvale duhovne« i katekizam »Nauk krstjanski«. Te su knjižice tiskane više puta. Napisao je i opširno izvješće o svojim misijama. Pod stare dane, u Rimu, sredio je i svoje propovijedi koje je godinama držao Bratovštini dobre smrti u Dubrovniku.

Preminuo je 3. travnja 1762. u Rimskom kolegiju. Zbirka njegovih propovijedi »Besjede duhovne« tiskana je tek nakon njegove smrti 1793. a predstavlja jedan od najljepših primjera starog hrvatskog govorništva.

SEGNERIJANSKE MISIJE I U HRVATSKOJ

Isusovac Paolo Segneri (+1694.) bijaše veliki asketski pisac, govornik, pučki misionar i vjerski preporoditelj Italije u 17. stoljeću. U 27 godina, počevši od 1664, održao je preko 540 misija u srednjoj i sjevernoj Italiji. Njegove su misije zapravo bile skraćene i za puk prilagođene »duhovne vježbe« sv. Ignacija Lojolskog. Odgovarale su mentalitetu ljudi tadašnjeg vremena. Ljudi su tada bili skloni velikim svečanostima, javnim pokorama i teatralnosti.

Segneri je misije držao po osam dana. Budući da je to bilo najčešće po gradovima, dolazio je na misije i narod cijele okolice. Sve su se funkcije odvijale uz procesije i druge svečanosti. Narod je u procesiji išao i do crkve u kojoj se imala održati propovijed. Isto bi tako i oni iz drugih mjesta u procesiji dolazili u grad da svojim primjerom potaknu na obraćenje građane i sve druge. Osobito je veličanstvena uvijek bila završna pokornička procesija u kojoj bi ljudi u znak pokore nosili trnove krune, užeta, lance, velike križeve i kamenje te bi se i bičevali. Svečano se obavljala i pričest za sve sudionike te javna izmirenja zavađenih. Na trgovima su se izvodile pobožne drame i crkvena skazanja. Potresne misionareve propovijedi i popratne svečanosti obično su urodile obilnim plodovima obraćenja i promjenom života.

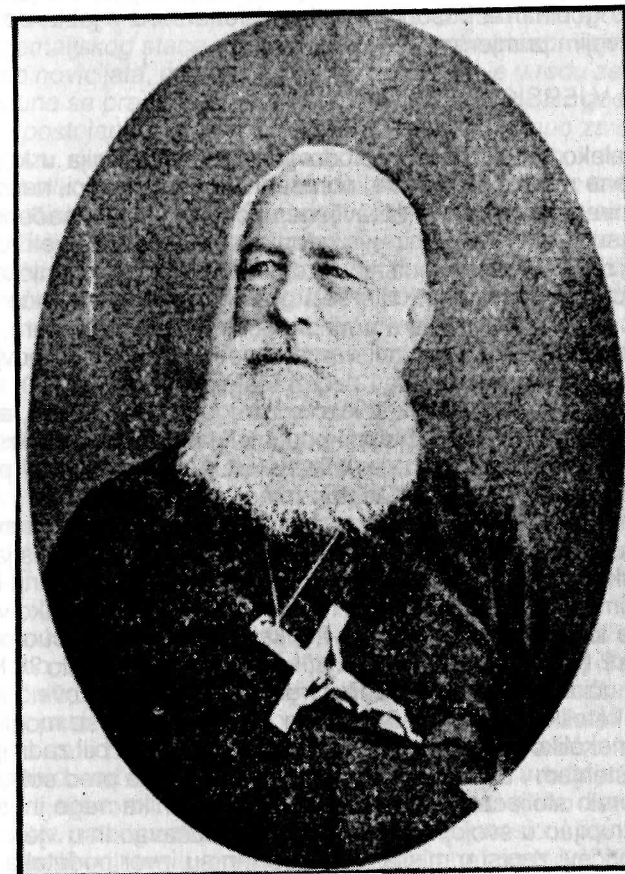
Nakon Segnerijeve smrti raširile su se njegove misije po germanskim zemljama te po srednjoj i istočnoj Europi. Bernardo Cerroni, isusovac iz Trsta, ustanovio je 1715. zakladu za davanje segnerijanskih misija u austrijskim zemljama, pa su iz te zaklade novčanu pomoć dobivali i hrvatski misionari koji su djelovali iz isusovačkih kolegija u Zagrebu, Rijeci, Varaždinu i Požegi. Bernard Zuzorić bio je prvi koji je u našim krajevima počeo držati misije na Segnerijev način i uz pomoć Cerronijeve zaklade.

PROCESIJE, POKORE I PRAŠTANJA

Zuzorić je držao pučke misije u Senjskomodruškoj biskupiji, po Istri i u Dubrovačkoj Republici. Redovito ga je pratio po jedan isusovac. Prvih godina bio je to Ivan Jakobović, zatim Franjo Domazetović i najzad Ivan Ivić. Pomagali su mu i biskupijski svećenici. Njih je čak 20 do 40 ispovijedalo.

Zuzorićeve misije pokrenule bi cijeli kraj. Narod je dolazio iz drugih mjesta, ponekad udaljenih do 20 pa i do 50 km. Ljudi su ostajali i po više dana sve dok se ne bi ispovjedili. U Istri, oko Rijeke i u Gorskom kotaru u misijama je sudjelovalo po deset do petnaest tisuća ljudi, a ponegdje i više. U Žminju su 1727, zadnjeg dana misija, u obližnjoj šumi bile oko 24 tisuće ljudi. Zbog tolikih mnoštava misionar je često propovijedao na trgu, na morskoj obali ili na nekoj poljani pokraj grada.

Posebno svečane i česte bile su procesije. S njima su misije počinjale nakon što bi biskup ili župnik s narodom dočekao misionare pred

BERNARD ZUZORIĆ (1683-1762), PUČKI MISIONAR U DALMACIJI I U HRVATSKOM PRIMORJU

gradskim vratima. Narod iz okolice dolazio je u procesiji, prolazio je prije propovijedi gradskim ulicama, čak i noću, pozivajući na obraćenje. U završnoj pokorničkoj procesiji prednjačio je biskup s klerom, gradskim zapovjednicima i plemstvom. Oni bi išli bosonogi noseći trnove krune na glavi, križeve na ramenima ili s užetom oko vrata. Narod ih je slijedio noseći slične simbole, a mnogi su se udarali bičem.

Nakon propovijedi zavađeni bi se pred svima izmirili, a biskup, župnik i mjesni poglavar prvi bi nazočne molili za oproštenje. Crkveni i svjetovni odličnici često su davali narodu primjer svojom skrušenošću i pobožnošću pomažući time da misije što bolje uspiju. Senjski biskup Benzon je godinama bosonog pratio misionare od mjesta do mjesta potičući svojim primjerom puk na obraćenje.

OBNOVA VJERSKOG ŽIVOTA

Nadaleko su bili poznati plodovi Zuzorićevih misija u kojima su iskorijenjene mnoge zle navike, obraćeni okorjeli grešnici, nepoučeni i mlaki, izmireni zavađeni te ispravljene nepravde i nadoknađene štete. Posebno su česta bila pomirenja neprijatelja u krvnoj osveti. U Senju je 1725. prekinut dugogodišnji razdor između dva plemićka roda, Vukasovića i Lalića, zbog kojih se i grad bio podijelio. Iduće godine misionari su zaustavili lihvare u nekim selima Gorskog kotara, koji su prijevarama bezdušno pljačkali narod. Isposlovali su od zapovjednika te im naredi da vrate oduzeto i zabrani takvu trgovinu.

Zuzorić je puku dijelio katekizme i druge poučne knjige, a župnicima je preporučivao da nedjeljom poučavaju djecu i odrasle kršćanski nauk. On je prvi u našim krajevima svuda uvodio kršćanski pozdrav »Hvaljen Isus«, koji se i do danas održao.

Od mnogih primjera plodova misija i pobožnost naroda navodimo samo dva. U Topolom kod Dubrovnika našli se u vrijeme misija 1728. i neki turski trgovci. Nakon propovijedi jedan se katolik zakune Bogom pred jednim od njih. Ovaj mu tada reče: »Zar te nije stid ovako vrijeđati ime Božje koje moramo svi poštivati, kako si malo prije čuo od svog svećenika? Nećeš li poljubiti zemlju, kako je on preporučio?« Katolik, postiđen, učini tako. Zapovjednik tvrđave u Slunju pozove 1726, po glasniku, katolike iz turskog Bihaća na misije. Svi koji su mogli uzeše hrane za nekoliko dana i dođoše u Slunj. Misionari su bili zadivljeni njihovim poštenjem i dubokom vjerom. Činilo im se da pred sobom vide kršćane prvih stoljeća. Nisu, naime, imali svećenika nego ih je jedan starac sakupljao u svojoj kući na molitvu i poučavao ih u vjeri.

Zuzorićevi zapisi o misijama dragocjen su izvor podataka o vjerskom životu naših ljudi u ta, gledano iz današnjice, davna vremena.

Juraj Mulih

Zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić u svom djelu Annuae ili Historija (1748-1767) ovako piše o misionaru Jurju nakon njegove smrti: »Poštovani otac Mulih, isusovac, kojega svi Hrvati, Slavonci, Dalmatinci i Ugri smatraju pravim svecem, preselio se prošle noći iz ovoga zemaljskog stana u nebo... Temelje pobožnosti, koje je prigrlio u vrijeme novicijata, nikada nije napuštao. Pošto je u redu završio nauke, potpuno se predao apostolskom životu te se kroz 27 godina uvijek jednako postojanom voljom i vatrenom revnošću brinuo za spas duša pomoću tzv. segnerijanskih misija uz stopostotni uspjeh, kako zna sam Bog. Nekoliko je puta prolazio uzduž i poprijeko čitavom ovom zagrebačkom biskupijom propovijedajući, odrješujući i primjerom svoga života oživljujući i potvrđujući ono, što je propovijedao. Nije se ograničio na ovu biskupiju, nego je poučavajući dvaput obišao čitavu Ugarsku, jer u njoj ima i ilirskog naroda..., te uistinu postao apostolom ovog naroda i svima predstavljao sve... Na pravu vjeru priveo je 300 krivovjeraca, velik broj Turaka (vjerojatno islamiziranih Hrvata, a ne etničkih Turaka. Op. uredništva!) i gotovo nebrojeno grešnika. Zaista treba priznati da je taj čovjek uklonio onu neukost kod puka, koja je bila tako velika, da nisu znali ni ono, što se odnosilo na spas duše, kao ni to, da su za to potrebna pomagala i pouka... I u srcu i na jeziku bio je blag i ponizan, nikome na teret ni dosadan. Živio je neporočno i mnogo je zasluga stekao svojim životom.«

ŽIVIO JE NEPOROČNO

Selo Hrašće (župa Odra) u Turopolju rodno je mjesto Jurja Muliha. Svjetlo dana ugledao je 30. travnja 1694. u seljačkoj obitelji. Anonimni kroničar donosi zanimljive podatke o prvoj pobožnosti malog Jurja: »Kao pastir stada svoga oca, od prvih je godina svaki dan neke određene sate posvećivao Gospinim pohvalama. Pa ako možda nije imao krunicu od zrnaca, kao što je običaj, on je u odulje drvo – ne manjom vještinom negoli pobožnošću – urezao toliko zareza koliko ima zrnaca, pa bi ga onda objesio o pas i uvijek nosio. I dok su njegovi drugovi tratili vrijeme u igrama, on bi opet i opet prebirući one zareze, pozdravljao Majku Božju. Tako Bog one koje za se predodredi, znade upravo neobičnim načinima i bez učitelja privesti sebi.«

Kad je imao 14 godina odlazi Juraj u isusovačku gimnaziju u Zagreb, gdje je »svojim neporočnim ponašanjem pobuđivao krepostan život u vršnjacima, a u poglavarima ljubav prema sebi«.

Nakon prve godine filozofije ulazi, 27. listopada 1714. u Beču u isusovački novicijat. Studij filozofije nastavlja u Trnavi, a zatim predaje gramatiku u Zagrebu (1720-1722). Kao učitelj mladeži »tako ju je odgajao prema svakom poštenom zakonu da je nevinošću svoga ponašanja rječito govorila o svetom vladanju svojega učitelja«. Potom u Trnavi studira teologiju i ujedno predaje hebrejski. Dok je 1727. u Banjskoj Bistrici obavljao treću probaciju, molio je poglavare da ga pošalju u prekomorske misije. Međutim, »kako mu od Indije nije preostalo ništa osim želje za njom, sebe je i sve svoje brige posvetio spasavanju hrvatskog naroda. A da mu u srcu ne bi uzalud plamtjela želja za Indijom, njome se oduševljavao za najrazličitije apostolske poslove i njome je kao nepobjedivim štitom običavao nadvladati sve teškoće koje bi ga zadesile.«

Tako Mulih od jeseni 1727. pa sve do smrti obavlja službu pučkog misionara u krajevima sjeverne i srednje Hrvatske, u Srijemu, u Vojvodini te među Hrvatima u Ugarskoj i Gradišću. Na misijske pohode odlazi prvih godina iz Požege (1728-1729, 1732-1735) i Varaždina (1730-1731), zatim iz Pečuha i Petrovaradina, i konačno od 1738. iz Zagreba, odakle je odlazio i u Ugarsku. Vrativši se u prosincu 1754. iz posljednjih misija koje je držao u Györskoj biskupiji, bio je na kraju sila, pa zato tih dana piše u predgovoru Duhovne pisanice: »Tako želim Vamo dobroga Nauka u knjigah ostaviti, da barem knjiga kano je ova malena... poslije moje smerti, koja mi nije daleko, može posvidočiti i na misto mene očito ukazati, koliko Vas milujem...« I zaista na samu Staru godinu 1754, nakon održane propovijedi i zahvalnice Te Deum, neumorni misionar blaženo predade dušu Stvoritelju. Pokraj odra izloženog u crkvi sv. Katarine dva se dana slijevalo mnoštvo naroda na posljednji pozdrav. I nakon 50 godina suvremenici bilježe kako »ga i danas općenito štuju i nazivaju svecem« i da »kod mnogih živi njegova uspomena«.

POSTAO JE APOSTOLOM SVOGA NARODA

Od proljeća do kasne jeseni Mulih je svake godine držao svečane misije prema metodi patra Segnerija. Trajale su obično oko deset dana, a sudjelovalo bi 5 do 30 tisuća ljudi, često i iz udaljenih mjesta. Kad bi dolazio u koje mjesto, dočekao bi ga župnik i poglavarstvo s narodom, a on je, često bosonog i s križem na leđima, prolazio s pratnjom od jednog mjesta misija do drugog. Propovijedao je po nekoliko

puta na dan i na različite načine podučavao odrasle i djecu u kršćanskim istinama. Tako npr. kroničar spominje da je 1733. u 11 misija održao 160 propovijedi, 70 poduka, 90 nagovora i 40 kateheza. Na kraju propovijedi Mulih se bičevao do krvi po golim leđima, da narod potakne na skrušenje i obraćenje. Tada bi se zavađeni izmirivali, hrlili k ispovjedaonicama ili bi se poput misionara udarali u znak kajanja. Narod stoga nije žalio ni prevaljen put ni žrtve podnesene na misijama, jer bi se vraćao kao preporođen. »Nekima se pričinjalo kao da lete«, bilježi kroničar o misijama 1735. u Požegi, »kao da im je oduševljenje stvorilo krila, pa su i san zaboravili. A kada su se vratili iz misija, drugima su pričali o onome što su čuli. Neki su ponavljali uzdah: 'Ah, treba da ga čuješ ili bar da ga vidiš, pa makar bi nakon toga morao umrijeti.'«

JURAJ MULIH (1694-1754), RAD AKADEMSKOG KIPARA ŽELIMIRA JANEŠA (1989)

Pojava, primjer i pouke svetog misionara poticale su mase ljudi svih staleža od biskupa i plemića do seljaka i kmetova da zajedno u procesijama, noseći simbole pokore, javno predoče promjenu života. Svugdje bi se na tisuće ljudi izmirivalo zaboravljajući uvrede, neprijateljstva i nepravde. Ostavljali bi razne zle navike, psovke, čedomorstva i noćne sastanke te bi se vraćali revnijem primanju sakramenata i poštivanju Božjeg zakona. Mnogi su postajali pravi apostoli na misijama kada bi, idući u procesiji po danu ili uvečer, pozivali druge na propovijedi, ili bi odlazili u druga mjesta potičući narod na obraćenje.

UKLONIO JE NEUKOST KOD PUKA

Vrijeme koje bi mu preostalo od misija Mulih je ispunjao također apostolskim i prosvjetiteljskim radom. Zimi bi odlazio u zapuštena sela i poučavao djecu i odrasle u katekizmu. U gradovima bi propovijedao u raznim crkvama, držao duhovne vježbe puku, posjećivao bolnice i zatvore, a u Zagrebu je godinama vodio Kongregaciju sv. Izidora za seljački svijet. Uz to je, osobito noću uz svijeću, pisao poučne knjige za svećenike i puk koje je zatim dijelio na misijama kako bi svećenici mogli poučavati ostale, a svima je ostavio duhovnu hranu za dublje proučavanje i proživljavanje kršćanskog života. Zvuči nevjerojatno, ali uz sav svoj misionarski rad o. Mulih je napisao i izdao 26 djela. To su katekizmi, molitvenici, misijske pjesmarice, knjižice o raznim pobožnostima, pouke o primanju sakramenata i slično. Pisao je konkretno i životno tako da su ga svi, makar iz različitih krajeva, mogli razumjeti. Djela su mu pisana kajkavskim, štokavskim i čakavskim narječjem. I sami naslovi djela govore što je njima želio pružiti, kao npr. katekizmi: Posel apostolski, Pisanica duhovna, Škola Kristuševa, Zercalo pravedno; molitvenici: Nebeska hrana, Duhovne mervice i dr.

U svom je radu uvijek ujedinjavao ovo troje: pouku u vjerskim istinama, obraćenje na iskren i pošten život te pismenost. Sam je jednom napisao: »Niti sam našao niti sam u drugih pametnih vilaetih vidio boljega načina za naučiti zakon i viru, nego naučiti knjigu.«

(Vidi prilog, str. 141-147)

Josip Milunović

Osim »segnerijanskih misija« u našim su se krajevima isusovci služili i metodom francuskog misionara sv. Franje Regisa (+1670). U toj metodi misije su se ograničavale na pouku o temeljnim vjerskim istinama. Zato su se takve misije zvale Regisove ili katehetske misije. Od Regisove kanonizacije 1737. isusovci su u zemljama Habsburške krune organizirali takav tip misija pod vodstvom poznatog katehetskog pisca Ignaza Parhamera, a carica Marija Terezija osnovala je za njih posebnu zakladu.

U našim krajevima isusovački su misionari već i prije obilazili sela, osobito za zimskih mjeseci, gdje je narod bio najviše zapušten u vjeri, i tumačili mu katekizam, učili djecu čitati i dijelili poučne knjige. Sistematski rad na opismenjavanju i vjerskoj pouci puka, u požeškom kraju, poduzeo je isusovac Josip Milunović u razdoblju od 1752. do 1759, a nastavili su ga drugi patri sve do ukinuća Reda 1773. Tako su isusovci, a posebno Milunović, još prije pučkog prosvjetitelja Matije A. Relkovića ne samo poticali u svojim djelima potrebu pismenosti, već su i sami po selima učili djecu i odrasle čitati i pisati.

PROSVJETITELJSKI RAD POŽEŠKIH ISUSOVACA

Odmah nakon oslobođenja Slavonije od Turaka, isusovci su počeli ondje djelovati: godine 1687. u Osijeku, a 1698. u Požegi. U gradu Zlatne doline odmah su otvorili gimnaziju. Budući da ni u gradu ni u okolici nije bilo pučkih škola, privatno su poučavali dječake koji su se htjeli upisati u gimnaziju. Njihovim nastojanjem tek je 1756. otvorena u Požegi osnovna škola kojom su oni i upravljali. Inače su patri od početka podučavali katekizam u crkvi u gradu i po okolnim selima.

Počevši od 1727, Juraj Mulih kao misionar, sedam godina obilazi požeška sela te djecu i odrasle poučava u vjeri i u pismu. Videći vjersko neznanje i nepismenost puka piše on za njih katekizam Pisanica duhovna (1734) i prilaže kratku početnicu s uputama za čitanje, »da imadu lipu priliku naučiti se prije knjigu štiti (čitati), pako onda i Nauka (katekizam)«.

Poznate su bile u Požegi kateheze slavnog pjesnika, isusovca Antuna Kanižlića, na koje je dolazilo i mnogo odraslih, pa i »dječaka od 80 godina«. On je polaznicima vjeronauka 1735. podijelio više tisuća tiskanih početnica (abecevica), za koje su se jagmili i odrasli, željni da nauče čitati. Oba patra su kasnije izdala za taj kraj više katekizama i drugih poučnih knjiga.

Taj rad požeških isusovaca upoznao je i mladi Milunović te je odlučio poći njihovim stopama.

Rodio se 15. ožujka 1709. u Visočanima kod Knina, ali se još kao dječak s rođacima preselio u Slavoniju. U Požegi je završio gimnaziju, zatim studira filozofiju i jednu godinu teologije u Zagrebu. 27. listopada 1733. odlazi u Beč i stupa u isusovački red. Nakon novicijata po godinu dana predaje na gimnazijama u Požegi, Zagrebu, Varaždinu, zatim opet u Požegi, a od 1740. uči teologiju u Grazu. Od 1745. pa nadalje tri je godine profesor i kateheta u Požegi, zatim propovjednik – 1748. u Pečuhu, iduće godine u Osijeku, a od 1750. do 1752. opet u Pečuhu. Zbog slabog zdravlja nije mu bila ispunjena mladenačka želja za prekomorskim misijama, pa je sada isposlovao od poglavara da se posveti katehetskim misijama u požeškom kraju. Tako ujesen 1752. ponovno dolazi u Požegu.

MILUNOVIĆ – MISIONAR I PUTUJUĆI UČITELJ

Josip je otprije poznavao veliko neznanje tamošnjeg puka te je, kao i Mulih, znao da se bez knjiga ne može usaditi vjersko i drugo znanje i osigurati mu trajan uspjeh. Ali šta će nepismenim ljudima knjiga? Zato on odluči da narod nauči najprije čitati. Već prve godine obišao je 12 sela kutjevačke opatije. Rano ujutro učio bi djecu vjeri i slovima, preko dana bi ispovijedao i obilazio bolesnike, a navečer, nakon dnevnih poslova opet bi sakupio djecu i odrasle na pouku. Iste godine bilježi Josip u kronici: »Sad vidiš muško i žensko kako nose abecedarke, promatraju slova, slažu slogove. Mnogo djece, muške i ženske, naučilo je vješto čitati. Mnogi dječaci (postali su) ministranti, a u odraslih probudila se želja za znanjem.« Tako misionar nastavlja kasnije i u drugim selima: nedjeljom propovijeda mnoštvu naroda koji dolazi s raznih strana, a svaki dan s djecom odgonetava tajne slovâ. Naprednima je podijelio svu silu poučnih knjiga, a u nekoliko sela je utemeljio osnovne škole. Zanimanje za knjigu raslo je i kod odraslih. »Čudo je«, piše Josip, »kako roditelji tjeraju svoju djecu da ih nauče čitati, kako bi lakše naučili otajstva vjere potrebna za spasenje.«

No, najteže je bilo s malim pastirima koji su cijele dane provodili na pašnjacima. Za njih je Milunović znao ostati u mjestu po mjesec dana stanujući u nekoj kolibi. Rano ujutro došao bi na mjesto gdje se pastiri skupljaju sa stadima. Održao bi im pouku, a onda ih otpustio na njihov posao. Poslije podne bi ih opet potražio da ponove lekcije i da im zada nove, a navečer kad su se mališani vratili u selo opet bi se okupili oko misionara, a on ih je poučavao do kasne noći. Imao je misionar u tome i neprilika kada je morao dugo lutati po pašnjacima da ih pronađe, ili kada bi se dječaci sakrivali pred njim ili bi bježali te ih je morao loviti. A kada bi se oni branili da nemaju vremena za učenje, Josip bi uzeo štap i pazio na stado, dok su mališani učili slova i postavljene zadatke.

Ipak se Milunoviću širenje pismenosti činilo presporo, te on 1756. uvede tečajeve za nepismene. Izabrao bi sposobnije mladiće i djevojke koji su onda po njegovim uputama svakodnevno sakupljali djecu i mladež, poučavali ih u vjerskim istinama i učili ih čitati. Plod je misionarevog truda nakon šest godina bio ogroman. Po svim selima oko Požege mnogi su naučili čitati. »I tako,« veli kroničar, »iz dana u dan sve više iščezava neznanje potrebnih i korisnih stvari, jer seljaci i sami uče u slobodno vrijeme neuke što su naučili od misionara, ili iz knjiga, obrazujući tako i svoje prijatelje u kršćanskom nauku i pismu.«

S Josipom posljednjih godina djeluju i drugi patri iz Požege, a Juraj Barjaktari, Petar Lipovčić, Ivan Trnski i drugi nastavljaju njegov rad sve do 1773. Oni osnivaju nove škole, razna društva, organiziraju svečanosti, javna natjecanja i najboljima dijele nagrade.

Osim toga, Milunović u svom radu nikada nije zaboravio bolesne i umiruće, uz koje bi često znao provesti cijelu noć. Godinama je obilazio zatvorenike i ispraćivao nesretnike osuđene na smrt. Mnogima je od njih spasio život dokazavši da su bili krivo osuđeni. Posljednjih mjeseci života, iscrpljen i bolestan, znao bi se dovući pred vrata požeškog kolegija i poučavati djecu. I kad je već bio na samrtnoj postelji još je tumačio istine vjere ljudima iz puka, koji su ga posjećivali. Umro je 27. listopada 1759.

NAUČITI KNJIGU ŠTITI

Josip ne samo da je promicao pismenost, nego je o pismenosti i napisao možda najljepše stranice toga doba u Predgovoru djela Šest nedilja na poštenje sv. Alojzije Gonzage (Zagreb 1759). U njemu on nagovara narod da prigrli knjigu: »Poznati ćeš... kolika je korist, koliko li naslađenje duhovno, znati knjigu štiti i š njom se kako valja služiti:

kako oda zla i od grihah odgovara, a kako na dobro, na korist, na svetost i na ljubav Božju nagovara.« Odgovara također onima koji su seosku djecu odvraćali od knjige tvrdeći da im nije potrebna. Djeca na selu ostaju u vjerskom neznanju upravo zato jer »ne znadu knjigu štiti«, a njima je knjiga potrebnija nego onima u gradu gdje ima dosta svećenika i učitelja da ih pouče, dok ih na selu nema dovoljno. »Ako dakle po selih ne znadu knjige štiti, niti sebi niti drugima ne mogu pomoći.«

Čak oštrijim riječima od Relkovića šiba zle običaje seljaka i prekorava roditelje jer su, po njegovu mišljenju, oni krivi što djeca zaziru od knjige. »Nećete da dica knjigu uče, a morete ji pušćati i obdan i obnoć da se skitaju i vratolome od igre do igre, od kuće do kuće. Nećete da dica knjigu uče, a morete ji pušćati na nikakvo vražje prelo, vražji končac, vražji jastučac. Nećete da dica knjigu uče, a morete ji izgledom vašim opakim učiti, da vragu pridaju, da viru, da dušu, da otca, da majku, da greb, da dasku sramote, ruže, grde, psuju i ne poštuju.«

Na kraju blago opominje staro i mlado: »Ako dakle želite i vašu i dice vaše dušu spasiti, molim vas, za isto spasenje vaše, ne gubite duše, već mlađe vaše nukujte, nagovarajte, karajte, nagonite da i knjigu i po knjigi stvari svete i potribne uče i nauče... Tebi najposli, i muška i ženska glavo, velim i sa svetim Bernardom ovi svit dajem: 'Ako hoćeš s Bogom vazda biti, vazda moli, vazda štij!' Štij reko, i nemoj se obliniti ovi isti 'Predgovor' drugim višje puta proštiti. Nemoj se obliniti i druge uza se, navlastito kućane i domaće tvoje, štiti učiti i naučiti.«

(Vidi prilog, str. 148-151)

Ivo Marija Matijašević

Slavna Dubrovačka republika bila je prvo polje rada isusovaca u našim krajevima, i u njoj su sve do konca 18. stoljeća djelovali mnogi glasoviti misionari. Republika je još za života osnivača isusovačkog reda, sv. Ignacija Loyole, tražila da se isusovci nastane u njezinom gradu, te je Ignacije 1555. ozbiljno namjeravao osnovati u Dubrovniku kolegij, ali se tada to nije ostvarilo. Ipak je jedan od njegovih prvih drugova, Nikola Bobadilla, bio prvi isusovac koji je 1560. djelovao u gradu. Nakon njega, u istom stoljeću, u nekoliko navrata dolaze isusovci iz Italije kao propovjednici i misionari. Među njima bili su Julije Mancinelli i Emerik de Bonis. A kasnije, kada je Družba Isusova početkom 17. st. osnovala u Dubrovniku stalnu rezidenciju koja je 1685. prerasla u kolegij, uvijek je nekoliko patara držalo pučke misije na području Dubrovačke republike, ali i u drugim krajevima. Tako tamo djeluju: Aleksandar Komulović, Bartol Kašić, Ardelio Della Bella, Bernard Zuzorić i mnogi drugi.

Posljednji dubrovači pučki misionar u 18. st. bio je Ivo Marija Matijašević (Gian Maria Mattei), čovjek svestranog i širokog znanja, jezikoslovac i povjesničar, izvrstan propovjednik i pisac. On je i nakon ukinuća isusovačkog reda (1773.) nastavio misionarski rad kao dijecezanski svećenik.

MALI ĐAK, USPJEŠAN STUDENT, PRAVNIK, ISUSOVAC

Svoj zanimljiv mladenački put i školovanje opisao je sâm Matijašević u svojim autobiografskim bilješkama. Potječe iz ugledne dubrovačke obitelji. Otac mu se zvao Matej a majka Katarina rođena Ančić. Rodio se 25. lipnja 1714. Kršten je u dubrovačkoj katedrali 2. srpnja. Kad mu je bilo sedam godina, umro mu je otac. Mali Ivo započne tada školovanje u Dubrovačkom kolegiju. S jedanaest godina (1725.) odlazi u Italiju gdje su mu živjela dva strica: Vlaho i svećenik Đuro. Đuro je bio pjesnik i zaslužni kulturni djelatnik. Kod isusovaca u Anconi nastavlja gimnaziju. Najprije stanuje u sjemeništu a zatim kod strica Vlaha. Kon-

cem 1728. odlazi u Rim, a iduće godine započinje studij filozofije na isusovačkom Rimskom kolegiju. Nadaren i željan znanja Ivo već 1730. usporedo sa studijem filozofije pohađa i predavanja iz matematike na učilištu S. Pantaleo koje vode redovnici pijaristi. Nakon nekoliko mjeseci ipak napušta studij matematike i upisuje pravo na sveučilištu Sapienza. Doktorirao je 1733. iz crkvenog i državnog prava i počinje raditi u kancelariji advokata Gulielma Ricce. Ivi se otvarala sjajna odvjetnička karijera. Otmjen i sposoban kretao se u društvu uglednih ličnosti Vječnoga Grada, ali nakon nekoliko godina odluči stupiti u redovnički stalež. Već je ranije obavio duhovne vježbe kod isusovaca, a oni su mu bili i duhovni vođe. Tako ujesen 1738. najprije diplomira iz filozofije koju je slušao prijašnjih godina, a zatim 5. listopada iste godine ulazi u isusovački red.

Nakon dvogodišnjeg novicijata šest godina predaje u različitim isusovačkim kolegijima: po godinu dana u Sori i Ilirskom kolegiju u Loretu, dvije godine u Macerati i jednu godinu u Fermu. Ujesen 1746. započne studij teologije u Rimskom kolegiju, a već iduće godine poslan je u svoj rodni grad, gdje ga je stonski biskup Hijacint Milković zaredio za svećenika. Na Malu Gospu služio je Mladu misu u isusovačkoj crkvi sv. Ignacija u Dubrovniku. Potom nastavlja studij teologije u Rimu. Koncem studenoga 1751. konačno se vraća u Dubrovnik gdje će djelovati punih 40 godina.

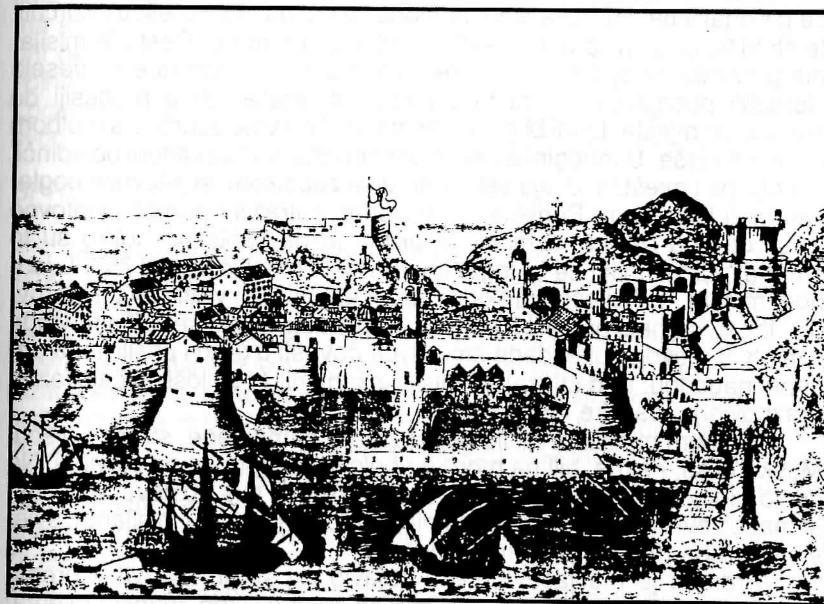
ZNANSTVENIK I MISIONAR

Od svog dolaska u rodni grad Matijašević je propovjednik, kateheta i pučki misionar na području Republike. Svake bi godine obišao nekoliko župa s drugim dubrovačkim isusovcima. Najprije sa Đurom Bašićem poznatim kroničarom i propovjednikom, a kasnije s Ivom Basseglijem. Obično su ih na misijama pratila dva dubrovačka svećenika, koji su im pomagali u ispovijedanju i katehiziranju djece.

Ivo je bio svestranog znanja i zanimanja, pa se uz misionarski rad bavio raznim područjima znanosti i kulture. Još na lađi kojom 1751. putuje u Dubrovnik, upoznaje pravoslavnog popa Jovana Mladinovića iz Beograda. S njim, onako za razonodu, sastavlja talijansko-hrvatsko-ruski rječnik. Jezičnim se problemima bavio godinama pa je zato mogao napisati hrvatski rječnik i gramatiku, latinsko-ruski rječnik i mali rječnik bilja s hrvatskim, latinskim i talijanskim imenima. Dok je, držeći misije, prolazio mjesta dubrovačkog kraja, marljivo je bilježio sve što bi našao vrijedno od starih spomenika, antičkih natpisa, umjetničkih djela ili dokumenata. Neumorni sakupljač kulturnog blaga ostavio je u tri

velika sveska (Zibaldone) mnoštvo prijepisa dokumenata, vrijednih rukopisa i podataka iz kulture, političke, pravne i crkvene povijesti Dubrovačke Republike, a sakupio je dosta starih rukopisa i knjiga.

Već je u Rimu surađivao s glasovitim isusovcem i humanistom Jeronimom Lagomarsinijem u izradbi komentarâ klasičnih latinskih djela, i ovaj ga je zbog njegove učenosti veoma cijenio. Godine 1755. pozvan je u Rim da pomogne Lagomarsiniju u pripremi kritičnog izdanja Ciceronovih djela, ali na vruće molbe nadbiskupa i mnogih sugrađana Ivo ostaje u Dubrovniku. Jakovu Coletiju, jednom od autora poznatog djela »Illyricum Sacrum«, često je davao dragocjene podatke o povijesti Dubrovnika.

PANORAMA DUBROVNIKA, AKVAREL IZ PRVE POLOVICE 18. ST.

Nakon što je 1773. ukinut isusovački red, Matijašević živi i radi kao svjetovni svećenik na Boninovu, izvan gradskih zidina, a s Baseglijem još godinama drži pučke misije po dubrovačkom kraju. Tada je (1783.) izdao prvo hrvatsko djelo o pobožnosti Srcu Isusovu »Sarce prisveto Jezusovo« u koje je uvrstio i nekoliko pjesama Anice Bošković, sestre učenjaka Ruđera. Još je napisao nekoliko pobožnih knjižica na hrvatskom i latinskom, te dnevnik svog dolaska i prvih godina rada u Dubrovniku (1751-1753) na talijanskom. Preminuo je 7. veljače 1791. i pokopan je u crkvi sv. Jurja na Boninovu (»Tri crkve«).

MEĐU RIBARIMA U DUBROVAČKOM KRAJU

Učeni ali skromni Matijašević desetljećima je obilazio sela i gradiće u Konavlima, dubrovačkom primorju i otocima, na Pelješcu i Korčuli, te strpljivo poučavao u vjeri seljake, ribare i mornare. Često je misijama pribivalo mnogo naroda iz okolnih mjesta, a misionare su veselo ispraćali pucnjavom iz mužara i pušaka, prateći ih u procesiji do susjednog mjesta. Ljudi bi misionarima izložili svoje sporove s molbom da ih oni riješe. U mnogim su se mjestima izmirivali zavađeni pojedinci, obitelji, pa i mještani dvaju sela, narod sa župnikom, svjetovnim poglavarom ili biskupom. Ponekad bi misionari zatražili i pomoć svjetovne vlasti da ona izgladi razmirice ili ukloni javne sablazni. Koliko su to smatrali važnim vidi se iz toga što su Bašić i Matijašević 1757. u jednom mjestu na Pelješcu prekinuli započete misije i vratili se u Dubrovnik, jer su se neki protivili izmirenju stanovnika dvaju sela. Tada vlada uze stvar u svoje ruke, dade smutljivce dovesti u grad i prisili ih da prihvate nagodbu. Pod utjecajem misija iskorijenili bi se loši običaji, razna praznovjerja, psovke i pijanstvo.

U nekim mjestima misionari bi zatekli samo žene, starce i djecu. Muškarci su, naime, bili na moru u ribolovu ili naprosto na plovidbi. No često bi ljudi barem na nekoliko dana prekinuli sve poslove, o kojima je inače zavisio život njihovih obitelji, samo da pribivaju misijama, svjesni da treba misliti i na potrebe duše.

Premda je Matijašević malo objavio od svojih radova, i prema sudu povjesničara premalo iskoristio od svog velikog znanja i talenta, ostavio je mnoštvo građe o povijesti svoga kraja, a najveći dio svog života posvetio je za duhovno dobro jednostavnih i neukih ljudi.

Leopold Locatelli

U isusovačkom koligiju na Rijeci uvijek je bilo po nekoliko patara koji su držali misije na Kvarneru, u Istri i na području Senjsko-modruške biskupije. Sredinom 18. st. djelovali su kao misionari, među ostalima i isusovci rodom iz poznatih riječkih patricijskih obitelji. Među njima su bili Franjo Ksaver Cortivo, Juraj Mordax i Antun Fanello. Svi su oni neumorno širili radosnu vijest u gradovima i okolnim selima te po vojnim utvrdama i taborima. S njima oko 15 godina djeluje i Leopold Locatelli rodom iz Pokupskog, podrijetlom Talijan, koji najljepše godine svoga života posvećuje duhovnom dobru ljudi svoje domovine.

SPREMAN ŽIVJETI I UMRIJETI U HRVATSKOJ

Leopold se rodio u plemićkoj obitelji 26. listopada 1724. u Pokupskom blizu Karlovca. Otac mu je bio u službi nekog višeg plemića, a majka je bila ključarica kod virovitičkog župana grofa Ljudevita Patačića. Očito je da su Locatelli starinom iz Italije, ali su se tijekom vremena posve pohrvatili jer je Leopold u mladosti poznavao samo hrvatski jezik. Gimnaziju polazi u Varaždinu i bio je najbolji učenik u svom razredu. Premda je bio jedino dijete svojih roditelja, još u drugom razredu odlučio je da se posveti duhovnom staležu te je tada zavjetovao Bogu čistoću. Nakon završene gimnazije zamolio je da bude primljen u isusovce. Pristupnom ispitu podvrgao se u Varaždinskom kolegiju te bude primljen među kandidate reda. Tom je prilikom izjavio da je »spreman živjeti i umrijeti u Hrvatskoj i u krajevima Slavonije te propovijedati na jeziku tamošnjeg naroda«. Naime, budući da su isusovci u hrvatskim krajevima imali više kolegija u kojima često nije bilo dovoljno domaćih ljudi, radili su u njima i stranci. Mnogi pak sposobni Hrvati radije su odabirali visoke službe na stranim učilištima. Isusovačkim poglavarima bilo je pak stalo da pronađu što više mladića iz Hrvatske koji će biti spremni da kao isusovci djeluju u svojoj domovini. Tako je i Leopold, premda plemićkog roda i vrlo nadaren, kao mladić pokazao spremnost i volju da svoj život posveti za duhovno dobro svoga naroda, što je kasnije i ostvario.

U isusovački novicijat ulazi u Beču 27. listopada 1744. Nakon dvije godine novicijata, u Győru se usavršava u humanističkim naukama. Godine 1748. i 1749. u Zagrebu je upravitelj sjemeništa i predaje gramatiku. Zatim studira filozofiju u Grazu, a 1753. i 1754. opet je srednjoškolski profesor i to u Požegi.

Četiri godine studira teologiju u Trnavi. Nakon završenog školovanja, ujesen 1759, dolazi u Rijeku za pučkog misionara. Najprije pomaže Franji Ks. Cortivi, a kada je taj 1761. postavljen za teologa senjskom biskupu, Locatelli postaje voditelj pučkih misija koje se pokreću iz Riječkog kolegija, te ostaje na toj dužnosti sve do 1773.

MISIJE U ISTRI I SREDIŠNJOJ HRVATSKOJ

Leopold je svake godine s još jednim misionarom po nekoliko mjeseci držao pučke misije u Istri, u Hrvatskom Primorju i po središnjoj Hrvatskoj. Najčešće su se služili segnerijanskom metodom svečanih misija na koje je dolazio narod i iz okolnih krajeva. Tako se često desilo da bi i u nekom malom mjestu dnevno pribavilo misijama i po više tisuća ljudi. Najviše naroda skupilo se obično zadnjeg dana kada se održavala pokornička procesija.

Godine 1760. u Krkavčama kod Kopra, svaki je dan bilo oko 8.000 ljudi, a na završnoj procesiji preko 9.000. U Novoj Vasi kod Umaga do 10.000, iduće godine u Kastvu svaki dan oko 6.000, a na procesiji oko 10.000. U Mošćenicama je posljednjeg dana bilo preko 8.000, od kojih se toga dana pričestilo 6.980. U Grobniku je 1763. bilo oko 8.000 ljudi, a 1769. u Brinju svaki dan od dvije do tri tisuće, dok je na procesiji bilo do 6.000. Najveći dio naroda koji je dolazio na misije pomirio se s Bogom i primio sakramente, a misionari u izvještajima često donose zanimljive podatke o velikom broju i revnosti sudionika. U Senjsko-modruškoj biskupiji na četirima misijama 1762. godine sudjelovalo je ukupno oko 40.000 ljudi, a pričestilo ih se oko 32.000.

Narod koji je dolazio iz daleka proveo bi dane i noći pod vedrim nebom na grobljima ili na poljima, s ono malo hrane što bi ponijeli sa sobom. Posebno dirljiv prizor pružale su majke s dojenčadi. Da bi pribivale misijama, a da se ne odvoje od svoje dječice, nosile su ih u košarama na glavi ili privezane na leđima. U Vojnoj krajini često bi čitave vojne posade slušale propovijedi, a časnici su prednjačili pobožnošću i spremnošću da pomognu misionarima u svemu. Gradili bi pozornice za propovijedi na trgovima, postaje za procesije na putovima, brinuli se za smještaj misionara i pratili ih s vojnicima na putovanjima. Vojnici katolici plaćali bi pravoslavnima da ih zamijene na straži kako bi mogli slušati što više propovijedi i ispovjediti se.

Zanimljivo je bilo gledati visoke časnike, plemiće i ugledne građane pomiješane s priprostim pukom kako slušaju propovijedi ili nose simbole pokore u procesijama. Često bi misijama pribivali i pravoslavci žaleći što oni nemaju tako učenih i revnih svećenika koji bi ih poučili u vjeri. Lijep primjer kršćanske revnosti pokazali su 1771. radnici kraljevskog rudnika i talionice željeza u Čabru i Fužinama u Gorskom Kotaru. Upravitelj im nije mogao dozvoliti da preko dana izostanu s posla, pa su oni radili noću, samo da bi se, makar umorni i neispavani, posvetili spasu svoje duše. I sam je upravitelj dolazio svaki dan na propovijedi i nakon misija posebnim dopisom zamolio senjskog biskupa i svoje nadležne da bi se za njegove radnike misije držale svake treće godine.

BISKUP S NARODOM DOČEKUJE MISIONARE NA POČETKU MISIJA. GRAFIKA IZ 18. ST.

Nekih je godina Locatelli pratio biskupa na kanonskoj vizitaciji biskupije. Prošli bi tada od 15 do 20 župa, zadržavši se u svakoj dva-tri dana, u kojima je misionar propovijedao i podučavao djecu vjeronauk. Drugiput bi držao kratke katehetičke misije po selima, da što bolje pouči djecu i odrasle u vjeri. U vrijeme kad je boravio u Riječkom kolegiju također je propovijedao u gradu, katehizirao djecu i pohađao bolesnike i zatvorenike.

OD VANJSKIH SIMBOLA I POUKA DO OBRAĆANJA

Po primjeru na patra Segnerija, Locatelli i drugi riječki misionari združivali su u misijama teatralnost i svečanosti sa svakodnevnom strpljivom poukom malih i velikih. Kao što su propovijedima i katehezom podučavali narod, tako su ga svečanostima, simboličnim slikama, prizorima i procesijama poticali na skrušenje i obraćanje. Prije i poslije svake propovijedi narod je, predvođen dvojicom pjevača, pjevao prigodne pjesme. Dva muškarca, odjevena u crno, stajala su uz misionara dok je govorio. Jedan je nosio raspelo, a drugi simbole pokore. Nakon katekizma župnik je donio Presv. Otajstvo i postavio ga pokraj govornice, a misionar je s narodom pred Njim molio i pjevao prikladne pjesme. Za vrijeme pokorničke procesije također su na postajama, postavljenima uz put, bili različiti simboli: mrtvačka glava, slika osuđene duše, slike smrti, pakla i slično.

Misionar je često držao i staleške pouke, zasebno za žene, za djevojke i za muškarce, a svako bi popodne misionari i drugi svećenici poučavali djecu u vjeronauku. Na kraju misija priredili bi ispite i najboljima dijelili nagrade. Podijelili bi redovito mnoštvo katekizama, misijskih knjižica i pobožnih predmeta.

Navedimo samo nekoliko primjera od mnogih plodova misija patra Locatellija. U zapadnoj Istri 1760. jedni su se ostavili praznovjerja i čaranja, drugi su povukli nepravedne parnice i nadoknadili učinjenu štetu, a mnogi su donosili novac misionaru da ih vrati njihovim dužnicima. Dva ubojice obvezali su se da će se pobrinuti za uzdržavanje žena i djece ubijenih. U Primorju 1762. četiri mornara priznaše ubojstvo što su ga tajili mnogo godina. Pomirili se sinovi s ocem, a godinama su živjeli u velikoj mržnji, namještali uzajamno zasjede i jedni drugima radili o glavi.

Nije nam poznato gdje je Locateli živio i što je radio nakon ukinuća Isusovačkog reda, kao ni to kada je umro.

Mijo Lovinić

Rad isusovačkih misionara među Hrvatima, u prošlim vjekovima, odvijao se na više načina, već prema socijalnim i političkim prilikama dotičnog vremena i potrebama puka. Jedni drže pučke misije po selima i gradovima, drugi djeluju među vojnicima u vojnim taborima, neki pak rade među Hrvatima u susjednim zemljama, gdje su pomiješani s drugim narodima i vjeroispovijestima. Misionari za Hrvate izvan matične domovine stanovali su u isusovačkim rezidencijama ili tzv. misijama odakle su pružali duhovnu okrepu i vjersku pouku našim ljudima koji su, najčešće bez župnika i učitelja, čamili u velikom materijalnom i duhovnom siromaštvu. Obilazeći neki kraj, ostali bi u pojedinom mjestu koliko je bilo potrebno. Ponekad je to bilo i po više mjeseci ili čak više godina. Takav je misionar bio Mijo Lovinić koji je djelovao najprije u Pečuhu i u Temišvaru, a zatim kao župnik u hrvatskom mjestu Karašovi u Banatu (danas u Rumunjskoj). Među tim ljudima ostavio je nezaboravnu uspomenu svojim požrtvovnim radom, te svetim i pokorničkim životom.

DIJETE BOSANSKIH IZBJEGLICA

Burna je bila mladost darovitog Mije Lovinića rođenog oko 1683. u Kraljevoj Sutjesci u Bosni. Otac mu je bio zanatlija, draguljar, a imao je puno djece. Iz Bosne se vjerojatno odselio s obitelji 1697. kada je s kršćanskim vojskovođom Eugenom Savojskim na povlačenju pošlo iz Bosne oko 30.000 ljudi prema Slavoniji i Ugarskoj. Ne znamo gdje su se Mijini roditelji nastanili, no otac mu je ubrzo umro, a majka se preudala da prehrani brojnu djecu.

Mijo je negdje u Ugarskoj završio srednju školu a zatim studirao filozofiju u Grazu. Godine 1706. upisao se na studij teologije u Beču, no već 4. veljače iduće godine odlazi u isusovački red u istom gradu. Završivši dvogodišnji novicijat, dolazi u Zagreb i četiri godine predaje na gimnaziji. Od 1714. do 1717. studira teologiju u Grazu, a zatim obavlja treću godinu kušnje u Judenburgu.

POLIGLOT, PROPOVJEDNIK, TEOLOG

Osim što je znao hrvatski materinski jezik, još kao mladić naučio je njemački i madžarski, a kasnije još češki, slovački i rumunjski. Uz to se za čitavo vrijeme studija odlikovao izvanrednom marljivošću te je stekao veliko znanje. Zato ga poglavari odmah nakon završenog školovanja poslaše da apostolski djeluje u krajevima gdje žive različiti narodi, a gdje je katoličko pučanstvo, pomiješano s pravoslavnim i protestantima, često bilo bez duhovnoga pastira, zapušteno u vjeri, pa stoga u opasnosti da njime zavladaju različite zablude i praznovjerja.

Tako je Lovinić najprije četiri godine propovjednik i kateheta u Pečuhu u Ugarskoj, a zatim tri godine u Temišvaru u Rumunjskoj. U tim su gradovima već do tada, tijekom jednog stoljeća, stalno radili hrvatski misionari. Brinuli su se za svoje sunarodnjake ne samo u tim mjestima nego i za one razasute po okolnim krajevima. Naš misionar Mijo Lovinić također često zalazi u okolna hrvatska sela da bi djecu i odrasle poučio u temeljnim istinama vjere i okrijepio ih sakramentima.

Kao poznavalac mnogih jezika, Lovinić djeluje također među Madžarima i Nijemcima i u svakoj prilici svima želi pomoći. Pobrinuo se da se izrade jasna moralna i pravna načela o zajedničkom životu katolika i pravoslavnih. Jedan je nacrt tih odredbi predložio 1721. u Temišvaru na javnoj sjednici pred carskom upravom, u nazočnosti grkoistočnog metropolita i dvaju vladika. Nacrt je bio od svih prihvaćen, a upravitelj pokrajine ga je potvrdio. U tim pravilima misionar daje upute pravoslavnim poglavarima kako će voditi svoje vjernike i iskorijeniti moralne zloupotrebe; kako će se katolici zaštititi od njihove nasrtljivosti i pomalo pravoslavne raspoložiti da prihvate sjedinjenje. Za one Rumunje koji su se koncem 17. st. sjedinili s Katoličkom crkvom, pripremio je i 1726. izdao veliki katekizam na njihovu jeziku pisan ćirilicom. Ti grkokatolici nisu dotad imali takvog priručnika pa je bio koristan svima, posebno njihovim župnicima za poučavanje puka.

ŽUPNIK, GRADITELJ I UČITELJ

Dok je Lovinić iz Temišvara posjećivao banatska sela zapazio je veliko vjersko neznanje i duhovnu zapuštenost Hrvata iz Karašove (Carasova), koje suvremeni kroničar naziva starosjediocima u onim krajevima. Oni nisu imali ni župnika ni crkve. Od vjerskih istina jedva da su što znali, a razna praznovjerja, gatanja i bezvrijedne običaje obdržavali su kao svete obrede. Premda su još u tursko doba s ponosom isticali da su katolici, s vremenom su ih, zbog suživota s pravoslavnima

i drugim inovjercima, zarazile razne zablude. Zato misionar zamoli poglavare da ostane među svojim sunarodnjacima pa je od 1726. do prerane smrti 1730. njihov župnik i pravi preporoditelj. Kroz četiri godine Karašovane je naučio što treba vjerovati, što činiti a što izbjegavati. Odbacili su razna praznovjerja i zablude, počeli redovito pristupati sakramentima i naučili su osnovne molitve.

Neumorni misionar posvećuje svojem stadu sve svoje vrijeme i ulaže svu snagu, kako je to zapisao kroničar: »Nedjelje i blagdane u godini posvećivao bi sad svetim obredima, sad propovijedima i poučavanju u vjeronauku. Time bi se bavio od ranog jutra do kasne večeri ne ostavljajući za sebe u podne ni četvrt sata da uzme nešto malo hrane. Tek što bi je stavio u usta, već bi se žurio do skupina ljudi ili koliba, razasutih ovamo-onamo... U radne bi ih dane, pogotovo u zimsko doba kad su se zadržavali u kolibicama razasutim po brežuljcima, neprekidno obilazio i mnoge bi sate ugodna časkanja obogaćivao vrlo korisnim razgovorima.« Nije zaboravljao ni mališane. Za njih je osnovao školu i u njoj sâm svaki dan poučavao.

Sagradio je Mijo svojim Karašovanima i veliku skladnu crkvu, prvu u Banatu. Ona je bila zaista njegovo djelo, jer je ne samo pribavio i isprosio potrebna sredstva za gradnju, nego je i sâm s radnicima kopao temelje, razbijao kamenje, donosio žbuku i cigle, slagao skele i spretno se uključivao u sve poslove kao radnik svake struke. Kada je crkva bila dovršena, pobrinuo se da se iznutra uresi i snabdije svim potrebnim za službu Božju. Pribavio je tri oltara umjetnički izrađena od orahovine, i za njih je od isusovačkog provincijala dobio šest slika, izrađenih od umjetnika u Beču.

POKORNIK I SVETAC

Lovinić se ne samo isticao neprestanim požrtvovnim radom za duhovno dobro svojih vjernika, nego je i sam živio siromašno i trapio tijelo postom i pokorom. Stanovao je u bijednoj kolibici, kakve su imali i njegovi mještani, a rijetko bi uzimao meso i toplu hranu. Uglavnom se zadovoljio s nešto hladne hrane i kruha površno ispečena pod pepelom koji je narod zvao »malei«. Upravitelj pokrajine svjedoči za njega: »Gotovo svu noć bi probdio u svetom bdjenju. Češće su ga vidjeli gdje na otvorenom polju, pa i za najžešće zime, kleči na hladnoj zemlji i mnoge sate provodi u molitvi.« Isti upravitelj često je čuo kako misionar dugo bičuje svoje mršavo tijelo, a nakon njegove smrti otkrio je da mu je žičani pokornički pojas, kojeg je stalno nosio, već skoro urastao u kožu.

Otac Mijo bio je uistinu krepostan čovjek, pa nije čudno što su ga ljudi čitavog kraja voljeli i cijenili. I pravoslavni su rado slušali »svetog oca«, kako su ga nazivali. Sve što je rekao primali su kao proročku riječ. Mnogi od njih, kad bi ih pitali koje su vjere, odgovarali bi da vjeruju u Boga u koga vjeruje otac Mijo: zar kojoj neistini uči taj muž bez traga grijeha i najsvetijeg života?

Naporni rad bez odmora, neprestani post i pokora, a konačno i nebriga za samog sebe, prerano su skršile misionareve sile. Premda su mu poglavari iz Temišvara poslali skupe lijekove i jednog svećenika da bude uz njega u bolesti, ništa mu više nije moglo pomoći. Do kraja iscrpljen, u teškim bolovima i visokoj temperaturi sasvim smireno preda dušu Bogu kome je nesebično služio cijelog života. Preminuo je 25. siječnja 1730. i uz oplakivanje svojih Karašovana sahranjen je u crkvi koju im je podigao.

(Vidi prilog, str. 152-158)

BAROKNI MONOGRAM BL. DJEVICE MARIJE. ISUSOVCI SU U SVOM DJELOVANJU UVIJEK PROMICALI POBOŽNOST PREMA MARIJI

III

PRILOZI

Ivan Vreman

Nikola Ratkaj

Ivan Ratkaj

Ferdinand Konšćak

Bartol Kašić

Ardelio Della Bella

Juraj Mulih

Josip Milunović

Mihovil Lovinić

Ivan Vreman

U izvješću o kineskim misijama, objavljenom 1624, opisuje se Vremanov ulazak u Kinu, te se govori i o njegovim patnjama na putu, o bolesti i preranoj smrti.

(Ocu Emanuelu Diazu mlađem) određen je za suputnika o. Ivan Vreman Dalmatinac, dobar poznavalac matematike. Njega je naš prokurator (o. Nikola Trigault) jedva dobio od našeg Velečasnog O. Generala Klaudija Akvavive, iako je on (Ivan) sâm to često molio. Stigavši u Macao, dobi Ivan zapovijed da pusti bradu, jer je bilo nade da će uskoro moći ući u Kinu. Međutim, zbog novih progona koji su u Kini planuli, ostao je u Macaou tri godine. Za to je vrijeme ondje predavao matematiku i obavljao službu đačkog ispovjednika. Osim toga, proučavao je kinesku astronomiju. Imao je zato dobru priliku u društvu nekolicine naših koji su je dobro poznavali a bili su protjerani iz Kraljevstva. Ivan se je dao na studij da bi s tim novim znanjem mogao kasnije što bolje izabrati ono što više odgovara talentima i učenosti Kineza. Bio je, dakle, poprilično zaposlen, a osim toga je i često patio, većinom od trbušnih bolova. Bilo je to možda zbog promjene zraka a još više zbog drugačije hrane. Zbog toga su poglavari htjeli iskoristiti prvu priliku da ga pošalju u Kraljevstvo gdje je zrak bolji, a hrana nije puno drugačija od one u Europi. Nadali su se da će tom promjenom održati na životu tako dragocjenog misionara. Međutim, kako ćemo kasnije vidjeti, on je već u samom početku stigao na cilj svega svog putovanja.

U najvećoj tajnosti, dakle, otputovaše obojica (o. Vreman i o. Diaz) iz Macaoa i sretno uđoše u Kraljevstvo. Putem su imali obilno prigoda da se vježbaju u strpljivosti. Dobri o. Vreman ostao je, ne znam zbog koje opasnosti koja mu je prijetila, puna tri dana sakriven na dnu lađe i čitavo to vrijeme nije izvadio noge iz vode. A kako je bilo hladno zimsko vrijeme, prijašnjoj njegovoj bolesti nadošla je još jedna nova koja ga je pratila cijelim daljnim putem i konačno ga shrvala. Stigavši u Nanchang, metropolu pokrajine Kiangsi, morao se zaustaviti da bi prizdravio, a zapravo je usred svoje zemaljske plovidbe našao luku vječne sreće.

Srećom se tada u Nanchangu našao o. Giovanni della Rocca, poglavar isusovačkih kuća u toj pokrajini, te on primi i smjesti bolesnika s tolikom ljubavlju da se uskoro probudila nada ne samo da će preživjeti nego da će ubrzo i ozdraviti. Svi su bili ohrabreni tom nadom. Budući da je poglavar svih misija već prije poslao o. della Rocca da osnuje jednu novu rezidenciju, i samom se o. Vremanu činilo da on može

mirno otići i obaviti što mu je naređeno, tim više što je uz njega (uz Vremana) ostao na pomoći jedan brat, a pridružio mu se još jedan koji je tih dana onuda prolazio. Nakon odlaska o. della Rocca, Vremanova bolest koja je već bila jenjavala ponovno se razbukta, osobito učestalim bolovima oko slezene, tako da ga je i dovela do smrti. Njegov sretan prijelaz u vječnost prenijet ću istim onim riječima kojima ga je opisao jedan od one dvojice braće u pismu što ga je uputio poglavaru.

– U petak Velikog tjedna stigao sam u Nanchang kamo su me poslali. Tu sam našao o. Ivana Vremana toliko iscrpljena od duge bolesti da je bio sama kost i koža. Bez pomoći nije se ni u krevetu mogao okrenuti s jedne strane na drugu. Uza sve te teške boli što ih je trpio, osobito oko slezene, uvijek je bio pri punoj svijesti sve do posljednjeg daha. Držeći bez prestanka raspelo u rukama žarko je razgovarao s Isusom Kristom raspetim i odvraćao je misli od boli. Priznajem da sam, slušajući ga, ostao ganut. I koliko god sam ja jako tvrda srca, nisam mogao zaustaviti suza. Želio je da mu često čitam ili pripovijedam o životu i djelima kojeg sveca i da mu recitiram sedam pokorničkih psalama. To ga je poticalo da i on učini neko kratko razmatranje ili umetne duhovni razgovor. Tako je proživio do uskrsne srijede, kada shvati da mu je to posljednji dan života. Zamolio me da mu iz knjige Cvijet svetaca (Flos sanctorum) čitam o životu onog sveca na kojem se knjiga slučajno otvori. Učino sam kako je želio. On bi na čitanje nadovezao svoje vruće razgovore s Raspetim. Bili su to uglavnom razgovori puni ljubavi prema Bogu i goruće čežnje za odlaskom iz ovoga života i za susretom s Kristom u nebu. A kad je ušao u posljednju borbu i agoniju, govorio je da se ne boji smrti, ali mu je ipak žao što neće moći raditi u tom vinogradu, u Kini, kako je oduvijek želio. Ipak, jer se Bogu svidjelo da s njim postupi drugačije, rado se pokorava Božjoj volji i drago mu je što se ona savršeno ispunja. Prošlo je tako vrijeme do prvog sata popodne. Tada zatraži da se otvori jedna kutija koju je uvijek nosio sa sobom, da se iz nje izvadi svežnjić spisa i baci u vatru. (Vjerojatno zato što je sadržavao stvari koje su se odnosile na njegov duhovni život, a nije htio da ih drugi vide.) Zatim je molio da mu o ruku objesim medalju sv. Karla s oprostima. Potom reče kako sada manje osjeća bolove u crijevima. A ja, da mu nekako olakšam boli, stavim mu ruku na trbuh. Dotakavši ga, primijetih da je to više tijelo mrtvaca negoli živog čovjeka jer nije bilo od njega ništa osim kosti i kože, kao što sam prije bio rekao. Tada on triput zazove preslatka imena Isusa i Marije, te očiju uperenih u Raspelo, otvori malo usta i blago ispusti dušu da primi nagradu za svoje patnje.

Prema kineskom običaju tijelo mu je istog dana stavljeno u sanduk. Slijedećeg dana dao sam ga odvesti u Nanking. Čim stigoh onamo, nađoh ondje četvoricu naših: oce Gaspara Ferreiru i Petra Spiru, te dvojicu braće njihovih pratilaca koji su prije tri dana došli u taj grad. Ondje smo ga sahranili (o. Vremana) zajedno s tijelom o. Feliciana Silve.

Sve to piše onaj brat. Tako je završio dobri o. Ivan Vreman, čija nas je smrt sve teško pogodila, što je razumljivo, jer smo izgubili jednog odličnog misionara na samom početku njegovog djelovanja.

(Relatione delle cose più notabili, scritte ne gli anni 1619, 1620. et 1621. della Cina..., Roma 1624, 145-150.)

(Poznati pisac povijesti Družbe Isusove iz 17. st. Daniele Bartoli također donosi nekoliko zanimljivih podataka o našem misionaru Vremanu.)

Veliki gubitak pretrpjela je kineska misija, u kratko vrijeme, smrću oca Ivana Vremana, podrijetlom Dalmatinca, izvanrednog talenta, velikog matematičara i, što najviše odgovara njegovu zvanju, čovjeka apostolskog duha i izrazite brige za dobro drugih te zauzeta i revna za vlastito savršenstvo. Njegov ulazak u Kinu, na koji je čekao više godina u Portugalu a nakon toga u Macaou, bio je uzrok njegove smrti ubrzo nakon što je pristigao onamo. Naime, budući da se nije mogao sakriti pred mnogim očima revnosnih špijuna kojima su mandarini iz Chuanchowa zapovjedili da budno motre na portugalsku lađu pristalu u toj luci, bio je prisiljen da tri dana ostane sakriven na dnu lađe pod tovarnim prostorom, s nogama u vodi, u smradu i vlazi, a bila je ciča prosinačka zima. Konačno izađe jedne mračne noći i na malom brodiću koji ga je čekao otplovi protiv struje i stigne u Kinu. Kako je već bio bolestan, ono žalosno »kupanje« u utrobi broda iz kojeg je izašao, samo mu je uzrokovalo beskrajne bolove u želucu koji mu se raspadao. To ga je »kupanje« potpuno iscrplo tako da, stigavši u Nanchang, nije više mogao nikamo. Zatim je četiri mjeseca sve više slabio i napokon toliko smršavio da je jedan naš brat Kinez, koji je tamo došao da mu pomogne, kako sâm kaže, našao samo kostur od čovjeka. U najtežim bolovima bio je bez ikakve druge pomoći osim slušanja duhovnog štiva i razgovora s Bogom. Tako je brzo dočekao svoj kraj. Zbilo se to 1621. (!) godine, u dane Svetog tjedna.

(Daniele Bartoli, *Opere, XVII, Della cina, III,* Torino 1825, 288. Prvo izdanje djela izašlo je pod naslovom: *Dell' historia della Compagnia di Gesù. La Cina. Terza parte dell' Asia,* Roma 1663.)

Nikola Ratkaj

U dva pisma što ih Nikola iz Goe upućuje rektorima Zagrebačkog kolegija, opisuje prve godine svog boravka u Indiji, zalaže se da njegov dio obiteljskog imetka pripadne Zagrebačkom kolegiju, i donosi zanimljive podatke o Tibetu (Kataju) i tamošnjim misijama, kamo je i on trebao poći. Bile su to prve vijesti o Tibetu u nas.

(Prvo pismo)

Časni oče u Kristu!

Milost ti i mir našega Gospodina!

Koliko je preminuće prebogobojazne mi matere ranilo moje premda opiruće se srce ne znam riječima razložiti. Jer čak ni vrijeme što ostale boli prekriva ožiljkom zacjeljenja ne bi moglo donijeti lijeka toj mojoj rani: ona se dugim trajanjem preteškoga gubitka još pogubnije ozljeđuje. Jad mi uspijeva ublažiti samo ona koja me njime i žeže – moja mati, tako što čežnju za preminulom mi roditeljkom tražim sjećanjem na neumrlu joj vrlinu. I doista uviđam da se u tako velikoj tuzi s pravom moram radovati što imam olakšanje doraslo da mi bude na pomoć u toj najstrašnijoj nesreći. Ona, naime, živi – za sebe i (kako se nadamo) za nebo, neka se i jest za sve nas, a za mene ponajpače, ugasila. A da to o njoj pobožno vjerujem, potiče me spomen na njezinu tako jedinstvenu, tako žarku i do te mjere ustrajnu vjeru i pobožnost prema Bogu; na onaj golemi prijezir prema ljudskim stvarima i ne manji prema samoj sebi, na onu uzdignutost nad najveće nevolje. Što drugo da očekuje čovjeka urešena tolikim i tako sjajnim odličjima kršćanskih kreposti, ako ne besmrtni život kao zaslužena nagrada za tako veliku vrlinu.

Nego, da me ponovne pohvale tako velikoj majci ne bi još više izmučile sada kad je nema, na druge stvari upravljam svoj. Ja se sada, s Božjom pomoći, već oporavljam od dvogodišnje bolesti što me cijelim putem, pa i poslije, izjedala, zamalo i ubila, te malo po malo privodim kraju svoje bogoslovne nauke – nadam se da će to biti koncem ove godine. U međuvremenu se pripravljam za misiju – ili za etionsku ili za mogorsku; držim ipak da će to biti ova druga misija, i to jedna od nedavno otkrivenih i otvorenih, ona u Kataju. Njezinu veličinu i prostranstvo nije sada zgoda opisivati, prikladnije će to biti kad se nađem ondje. Ponešto o tome ipak obznanjuju godišnji izvještaji Družbe. Riječ je o državi što graniči s Kinezima i Mogulima, pače smještenoj posred njih a veličajnošću ravnoj i jednim i drugima. Žitelji su joj polukršćani: ispovijedaju, naime, Trojednoga Boga, upućenje Sina Božjega, štuju djevičansko materinstvo Bogomajke; imaju gdje-koji sakrament, npr. ispovijed, no samo u određenim prigodama. Njihovi lame – tako zovu svećenike što upravljaju crkvama odnosno bogomoljama – polažu zavjete siromaštva i čistoće; svakoga dana nekom vrstom časoslova dva sata prije izlaska sunca, pa onda tijekom dana još četiri ili pet puta, uz glazbenu pratnju kakvom se otprilike mi služimo u našim zbornim i stolnim crkvama, Boga – kako oni kažu – Trojednoga štuju i časte. Ipak u te znake prave vjere upleću i svu silu lažnih. Ta država što ju je sada prvi put otkrio jedan od naših otaca uz najveće napore i pogibli obećaje nam bogatu žetvu.

Što se tiče obiteljskih poslova, i to ponajpače posla oko baštine koju valja zaiskati od moje braće, o tome sam piso i jednomu i drugomu bratu; pisao sam i Caru neka se on, ukoliko bi oni pravili poteškoće, udostoji posegnuti za svojom vlašću, iako ne vjerujem da će to biti potrebno. Ipak, kako meni za sada nije moguće raditi na tome, molim Vašu Poštovanost da to učini u moje ime. U tu svrhu predajem Vam u svemu potpunu ovlast ili – kako kažu – punomoć da po zakonima Kraljevine na temelju moje ovlasti zatražite od moje gospode braće Pavla i Žigmunda moj dio nasljedstva, bilo u naravi ili u jednako vrijednu novcu valjana sastava. Jer nikad nisam odustao od takva redovnoga prava što mi pripada kao jednomu od njih, i hoću da mi se rečeni dio kako u kretninama tako i u nekretninama vrati i da ga Vaša Poštovanost čuva u svom kolegiju o obliku pologa, sve dok me Vaša Poštovanost ne obavijesti o iznosu baštine i dok je ja ne upotrijebim u svrhe koje mi se učine pogodnim. To za sada ipak ne činim, i zato što ne znam koliko bi mogao iznositi taj dio nasljedstva i zato što će se to valjanije obaviti kad novac bude zatražen i dobiven. Stoga molim Vašu Poštovanost neka me što prije o tome obavijesti. Inače, ako moja braća ne bi isplatila sve u jednakovrijednu novcu, nego bar dio, a drugi dio u nekretninama, Vaša će Poštovanost moći u potpunosti upravljati tim dobrima sve dok ja nešto ne odlučim o njima – osim ako bi ocijenila da ih je probitačno ili zamijeniti ili prodati. Dok za njih ne dobije vrijednost u novcu, moći će joj i u međuvremenu te nekretnine biti na uživanju za potrebe vlastitoga kolegija, ne odluči li postupiti drukčije. Molim Vašu Poštovanost neka se nastoji iskazati u ovom poslu, utječući se po potrebi i Caru, komu sam već pisao o ovome, a i drugim javnim vlastima, prije sve-

ga Presvijetlom Gospodinu Potkralju Hrvatske: želim da bude zamoljen neka mi se udostoji biti svojom vlasti na pomoći u ovom pitanju, a i druge osobe kojih se to tiče. Očekujem od Vaše Poštovanosti pismo koje će me obavijestiti o svemu tome a ponajpače o količini dijela kako u nekretninama tako i u pokretninama, da bih tako njima raspolagao onako kako mi se u gospodinu učini posve pogodnim.

Lani mi je etiopski patrijah podijelio svete redove a na dan sv. Mateja slavio sam mladu misu, na svečan način, uz glazbu Sjemeništa »Santa Fe«, i to na molbu svih otaca i braće što borave u tom sjemeništu, iako mi je bila želja da to obavim nad moćima sv. Franje Ksaverskoga. Spomenuo sam se pri tom, kako je i trebalo, Vaše Poštovanosti i svega Zagrebačkoga kolegija, a to i sada stalno činim, u nadi da se isto tako i Vaša Poštovanost sa svima svojima u molitvama spominje mene daleko više nego ja to zavređujem.

Imao bih, doduše, novosti da Vam ih pošaljem odavle, s Istoka, ipak odustajem od toga jer se nadam da će to obaviti otac pomoćnik komu se sve šalje. Iz Japana i Kine ove godine još nam nije stigla nikakva vijest; to je i razlog zbog kojega vam ne upućujem nikakve darove: brodovi, naime, iz Kine i Japana do sada nisu pristali već dvije godine; g. 1622. u Japanu su četrnaestorica naših, žalibože, živi spaljeni poredi Kristova imena, isto toliko njih iz drugih redova, zajedno s mnoštvom drugih osoba, svjetovnjaka, kojih broj doseže gotovo tri stotine: zapala ih je dijelom ista, a neke i drukčija vrsta mučeništva. Nadam se da će vas o načinima mučeništva izvijestiti otac pomoćnik. Dogodine ću vam, ako Bog da, uz darove poslati i pismo s više novosti. Odavle je, ima tomu dva mjeseca, otplovilo osam golemih brodova, o kojima sam vam još lani pisao navodeći njihovu veličinu, stanje, snagu i slično: na svakom od njih pedeset a na nekima i šezdeset topova kojih je mjedeno zrno po 70 i po 80 libara, kreću prema Hormuzu (to je tvrđava na samim vratima Perzije, oteta nam prije tri ili četiri godine), jer se svima silama radi na tome da se ona zauzme i opet bude naša. Dao Bog da imaju kakva uspjeha. Pozdravljam prečasnog o. Stjepana Ratkaja koga se spominjem blagoslivljajući ga sada i ubuduće kako za života tako i poslije smrti, kao i svih drugih otaca i braće u rečenom kolegiju, moleći oca za najmanje dvije mise po mojoj nakani a braću za dvije-tri krunice uz gdjekoje dobro djelo.

Inače sam silno željan vijesti o stanju u vašoj austrijskoj i češkoj pokrajini, a pogotovu o starim prijateljima koje neka svesilni predobri Bog dugo očuva zdrave na slavu svoga imena. Pisma što mi ih Vaša Poštovanost ili tko drugi ushtjedne uputiti neka naslovi ovako i nikako

drukčije: O. Nikoli Jurjevu Družbe Isusove, itd. Zbog nekih sam, naime, razloga, s dopuštenjem prečasnoga našeg o. generala, preinačio prezime.

Dano u Goi, 5. veljače 1625.

Vaše poštovanosti
bezvrijedni sluga u Kristu NIKOLA JURJEV,
nekoć Ratkaj, vlastoručno.

(Naknadni pripis)

Baš nikakva pisma o smrti presvijetle mi Gospođe Matere nisam ni od koga dobio s tih strana, pa ni od oca Fara (Foroa); možda su pisma propala. Napominjem Vašoj Poštovanosti da se onda kad ushtije pisati mora odlučiti za dva ili tri putna pravca, kako bi pismo moglo putovati raznim brodovima, pa ako bi koji primjerak propao, da ne propadnu baš svi ti primjerci skupa, nego neka se na drugim brodovima gdjekoji i spasi. Iz pisma časnoga o. Pomoćnika za Njemačku razumio sam da je prečasni zagrebački biskup na pogrebu Presvijetle mi Gospođe Matere nastupio s nadgrobnim govorom. Doista je posve pravo da mu Vaša Poštovanost u moje ime izrazi najdublju zahvalnost; na to sam podsjetio i oba moja gospodina brata. Vijest o vrsti i načinu smrti Presvijetle mi Gospođe Matere očekujem od Vaše Poštovanosti.

(Drugo pismo)

Časni oče u Kristu!
Mir Kristov!

Pismo Vaše poštovanosti od 14. studenoga 1626. primio sam prošle godine u lipnju, bez naznake imena, s velikim nutarnjim ganućem. Iz njega sam razabrao mnogo toga što me dijelom okrijepilo, dijelom obhrvalo. Za sve sam iz dna duše zahvalan, moleći Vašu Poštovanost za takvu uslugu svake godine, uz obećanje da ću se odužiti. Raduje me što sve u Kolegiju a osobito Vašu Poštovanost zdravlje dobro služi. Njemu se i ja veselim. Bogu budi hvala! Sav sam, koliko god me ima, zaokupljen spasom duše, gotovo posve iscrpljen naporima. Molite se za mene, jer me, ako Bog da, čeka još mnogo toga i preostaje mi još velik put. Smrt Velemožnoga Gospodina Galla, a mnogo više sestre mi Eufrosine, o kojoj o. Stjepan u svom pismu dodaje da živi za Boga, potresla mi dušu doličnom tugom. Gospodinu pripadamo, i preostaje samo to da nas on u svojoj blagosti pridruži njima u blaženoj besmrtnosti. Novosti iz Indije nema, istina, mnogo, ali čuj ukratko to što ima. Tibetska misija, za koju predano i posvećeno živim, iz dana u dan sve više raste. Kraljica će domala biti očišćena spasonosnom krsnom vodom,

poučavaju je u vjeri; za njom će se, kako se nadamo, povesti i ostali. Kršćana već imamo više nego stotinu. Čak su nam i redovnici – zovu ih lamama – dosta skloni, ali neusporedivo najviše kralj i ostala gospoda. Svi se danju i noću zauzimaju za boljitak naše stvari i naše vjere. I već su na poziv drugoga kralja, udaljena od ovoga petnaest dana puta, naši oci na njegov trošak izgradili veličanstvenu crkvu. Čuje se dapače da će o. poglavar tibetske misije doskora otići u drugu, još udaljeniju državu, od ove udaljenu oko četrdeset dana puta, isto tako ganut usrdnim prošnjama tamošnjega kralja. Taj stoluje u gradu tako golemu da bi se za punih osam dana jedva mogao obići a malo je gradova za kojima bogatstvom i veličajnošću zaostaje. U njemu stoluje i vrhovni lama – tako ga zovu, a odgovara našem rimskom papi. O njemu evo čuj ovaj neobični i novi podatak: u vršenju vlasti u svakom je pogledu najviši; tu vlast on dijeli sa svojim zamjenicima koji su raspršeni po drugim, okonim državama. Ti su zamjenici kao u Europi biskupi i niži su od njega, ali viši od svih drugih vjerskih službenika i redovnika svoje zemlje kojoj predsjedaju. Vrhovni lama nosi na glavi krunu vrlo sličnu biskupskoj mitri. Kažu da jednom godišnje govori misu, po kakvim obredima – nije mi poznato. Svakako se u njoj služi kruhom i kaležom. U tom gradu postoje i sveučilišne nauke, po običaju onoga naroda, s predavanjima iz svjetovne i vjerske znanosti, a rečeni vrhovni lama svoje svećenike i redovnike, kad završe nauke, nakon obavljenih učenih prijepora one koji to zaslužuju kiti i ovjenčava odličjem doktora učiteljstva. O ostalome ću pisati kad se o. predstojnik bude vraćao. Uostalom, pada mi na pamet da sam ustanove i običaje tibetskoga naroda dostatno i pomno opisao, pa ove godine to neću ponavljati. Dodajem samo ovo: rečeni je kralj svomu bratu, koji obavlja dužnost vrhovnoga lame u ovoj državi (taj odgovara našem biskupu) izrekao zabranu i oduzeo vlast da posvećuje nove svećenike, nove lame odnosno redovnike, i to samo zato da zbog svoje množine ne bi ometali propovijedanje kršćanske vjere; objavio je, doduše, da to čini jer ga tišti prijeka potreba za mnogim vojnicima radi zaštite od okolnih neprijatelja. A i da je izlišna tolika množina svećenika i redovnika. I više je nego trima tisućama njih zapovjedio neka u tu svrhu uzmu oružje i neka odlože svećeničke i redovničke oznake.

Mogorska je misija malo nazadovala zbog ratovanja kojim je država zaokupljena: dakako, u halabuci oružja naumi miruju, prestaju. U Japanu su otprilike trojica s mnogim drugim živi spaljeni za vjeru. Iz ostalih misija, jer brodovi još nisu pristali, nisu stigle nikakve novosti. Svjetovne su prilike u Indiji iste kao i prošlih godina. Ipak su prošle godine, na svetkovinu Sv. Tome apostola, dva portugalska veća ratna čamca, pravije bi bilo reći čamčića, silom krenula na golemu englesku lađu i zauzela je u samoj luci Suratu, ognjem su i mačem sve poharali, pobivši više nego osamdeset Nizozemaca i Engleza. Kažu da se plijen s kojim su se naši vratili procjenjuje na šezdeset tisuća forinti. Toliko iz Indije.

Prelazim sad na glavnu namjeru ovoga pisma. Nisam doduše vičan slogu isprava o izjavi volje, a ni Vaša Poštovanost u svom pismu to ne napominje, ali sam što sam bolje mogao iz pisma Vaše Poštovanosti prikupio podatke i sastavio tu izjavu, pa je šaljem Vašoj Poštovanosti potvrđenu pečatom obiju uprava, to jest potkralja svekolike Indije, grada Goe, nadbiskupa primasa i metropolita sveukupne Indije, goanskoga kaptola. Možda ću, iako mi se ne čini prijeko potrebnim, dodati i pečat presvijetlih inkvizitora Svete Rimske Crkve i španjolskoga kralja ovdje u Indiji. Neka, dakle, Vaša Poštovanost dio baštine što mi kojim god putem i načinom kako u pokretninama tako i u nekretninama pripada, kao i prihode do sada iz nje primane otkako su je po obavljenoj dobi zaposjela moja dva brata od njih zaište, zamoli prijateljski, budu li voljni, a ne budu li htjeli, neka je parnicom, pravnim postupkom, sudskim i svakim drugim putem koji se bude činio prikladnim utjera, iznudi i svu je drži u pohrani vodeći brigu o njoj sve dok ne, obaviješten od Vaše Poštovanosti pojedinačno i iscrpno o njezinoj količini i kakvoći, donesem o njoj dalju odluku. I u svemu tom poslu s mojom braćom Vašoj Poštovanosti u cijelosti povjeravam da me zastupa i predajem svu pomoć da čini ono što u Gospodinu bude držalo za korisno. Pišem obojici gospode braće. Neka im Vaša Poštovanost uruči pisma i neka im ih, ako ih ne razumiju, istumači i neka ih ljubazno opomene, potakne da bez parničenja vrate bratu ono što će mu inače poslije, na svoju sramotu, vratiti u parnici i na sudu. Pišem i Presvijetlom Gospodinu Banu hrvatskom, tko god to sada bio. To isto neka u vezi s njime učini i Vaša Poštovanost, i neka ga u moje ime zamoli da ovaj spor u što kraćem roku privede kraju; dapače neka stupi u moje ime u dodir sa svima koji budu sudjelovali. Osim toga mislim da će biti povoljno ako Vaša Poštovanost uputi o ovoj stvari dopis caru i kralju ugarskomu, ako ih u svoje i moje ime zamoli neka se udostoje ovaj posao u što kraćem postupku dovršiti i željenom kraju privesti. Ove ću mu godine pisati ako mi vrijeme dopusti; zaista sam to činio prošlih godina, ali odgovora nisam dobio. Naposljetku neka postupi kako se bude činilo prikladnim, baš kao da sam tu nazočan, i neka ne odustaje od započetoga sve dok ne bude gotovo. Molim da to bude što prije i da o svemu budem potanko obaviješten, osobito o rečenoj količini i kakvoći. Pišem gospođi Barbari Palffy, na latinskom jer nijednom drugom jeziku nisam dostatno vičan osim portugalskom, pa zato molim da i odgovor bude na tom jeziku, to jest na latinskom. U pismu gospođi tetki ištem na ime milostinje za ovu tibetsku misiju kojoj sam namijenjen četiri do pet tisuća talira, ta bogata

je. Vašu poštovanost molim da po mogućnosti osobno ili pak po nekomu koji će to valjano obaviti njoj to pismo istumačiti te da i nju i muža joj Presvijetloga Gospodina Sampocha, jer oboma upućujem svoje riječi, potakne na tu milostinju, obrazlažući veliku važnost ove stvari, besmrtnu slavu, itd. pa ako pristanu, neka se milostinja uputi po trgovcima ili po namjesniku provincije pismenim putem što prije u Rim, na ruke o. Pomoćnika, kako bi mi je on istim putem što prije poslao u Indiju (kako to ovdje danomice biva). Dadne li Bog te se moj spor s braćom sretno svrši, nadam se da će i kolegij i crkva u Zagrebu biti na dobitku. U međuvremenu veseli me i raduje napredak njihov, što ga u svom pismu opisujete. Napominjem Vašoj Poštovanosti neka braću mi, ne budu li kadri do sada primljene prihode od zakonskog dijela baštine sve odjednom izručiti bilo u novcu ili u drugoj vrijednosti, natjera da ih isplate malo-pomalo tijekom nakog određenog vremena. Isto tako, ako ih nikako ne bi mogli isplatiti u cjelini, moći će im Vaša Poštovanost, bude li držala za prikladno, oprostiti dio obaveze; no mislim da im se po mogućnosti baš ništa ne smije oprostiti. Ispravu o očitovanju volje na latinskom jeziku po portugalsko-indijskom običaju i navadi sastavio je javni bilježnik slavnoga grada Goe, glavnoga grada svekolike Indije, da bi se mogla shvatiti i razumijeti. Inače neka u cijeloj ovoj stvari Vaša Poštovanost postupi kako joj se bude u Gospodinu činilo najkorisnijim. Neka se obrati Caru i drugima, da što prije dođe do izvršenja. Preporučujem se svetim molitvama i misnim žrtvama Vaše Poštovanosti.

Dano u Indiji, 15. ožujka 1629.

(Mate Križman, *Pisma Nikole Ratkaja iz Indije, u: Hrvatske »Indije«, Most – The Bridge. Journal of Croatian Literature 4 (1990) 152-156, 164-167)*

Sluga vaše poštovanosti
Nikola Jurjev,
nekoć Ratkaj, v.r.

Ivan Ratkaj

Prikaz života i rada o. Ivana Ratkaja koji je blago u Gospodinu preminuo 26. prosinca 1683. godine, u misijama pokrajine Taraumara – u Sjevernoj Americi. Taj prikaz daje Ivanov susjed u misijama u Meksiku – Joseph Neumann, koji je bio uz Ivana na njegovom smrtnom času.

Otac je Ivan Adam Ratkaj pripadao presvijetloj obitelji ratkajskih baruna. Rodio se u Ptuju, gradu kneževine Štajerske, dana 23. svibnja 1647. godine. Roditelji su mu bili presvijetla gospoda Petar i Konstancija, samostalni baruni de Ratcayn. Oni su ga lijepo odgojili i već odmalena naučili da s nasljednom plemenštinom spaja krepost i najbolje vladanje.

Počevši humanističke nauke, tako je napredovao da je i pohvalom nadarenosti i predanjem učenju dohvatio palmu ispred suučenika, a osobitom uljudnošću u vladanju stekao i odanost svih. Njegova, naime, izvrsna svojstva kojima se kao dječak odlikovao dovoljno su govorila i davala naslutiti kakav će muž jednom postati kad mu već ni mladost nije odisala nikakvom djetinjarijom nego veličinom u svemu.

Da bi lakše stupao do svih visokih odličja sudbine, odmah je nakon dječaštva uvršten na dvoru Previšnjega Cara Leopolda među njegove skutonoše. I u toj je službi osobito nastojao oko kreposti. Ona mu je bila učiteljicom i poučila ga o taštini života na dvoru, te se on oprosti od svjetskog života i s dopuštenjem istoga Previšnjeg Cara stupi u Družbu Isusovu u Austrijskoj provinciji godine 1664, dana 15. studenoga, upravo na blagdan zaštitnika Austrijske zemlje Svetog Leopolda. Car je rado dao dopuštenje rekavši da će ga dati i svojem sinu, ako mu ga Bog dade i pozove ga u redovnike.

U Družbin je novicijat (Ivan) ušao u Beču, glavnom gradu i carskoj prijestolnici Austrije. Novaštvo je obavio na takvo zadovoljstvo pogla-

vara i svojega duhovnog učitelja da je zbog izvrsnih kreposti bio stavljan kao primjer drugima. Svi su o našem Ivanu proricali da će se u Družbi razviti u izvrsna muža i u ures Provincije.

Završivši novaštvo, pošao je na filozofski studij. Obavio ga je s tolikim očitovanjem nadarenosti da je na kraju bio određen za javno izlaganje i obranu zaključaka iz cjelokupne filozofije. Ubrzo zatim poučavao je tri godine u humanističkim predmetima. Kao učitelj bio je svojim učenicima uvijek drag zbog otmjenosti u ponašanju. Nakon toga je određen da se lati posvećenijeg studija – teologije. Četverogodišnji je studij na sveučilištu u Grazu završio tako da su ga, zbog mnogovrsne nadarenosti, poglavari odredili (radi ugleda Družbe) za veliki nastup, tj. da javno brani cjelokupno gradivo skolastičke teologije. To je učinio tolikom oštroumnošću duha i na toliko zadovoljstvo Družbe da su ga smatrali sposobnim za predavača na višim katedrama. Za njih su ga poglavari predodredili čim završi treću probaciju uobičajenu u Družbi.

Međutim, Bog je u njoj (u trećoj probaciji) pripravio dušu oca Ivana za druge nauke. Ne za one u kojima se obrađuju Aristotelova pitanja, nego za one u kojima se poučavaju evanđeoske istine; u kojima se ne ide za profesorskim stolicama, nego se naviještanjem Evanđelja posjećuju siromaške kolibe. I premda su ga poglavari brzo nakon završetka treće probacije poslali da predaje etiku ili filozofiju ćudoređa kako bi imao prikladnog vremena da se pripravi za spekulativnu teologiju, njegov je duh, veoma stran tim naukama, uzdisao za prigodom u kojoj bi se oslobodio takvih dužnosti i predao se misionarskom apostolskom životu.

Bog nije bio neobazriv na pobožne želje oca Ivana. U to su, naime, vrijeme prokuratori iz Zapadnih Indija, stigavši u Rim, tražili što više misionara i za Filipinsko otočje, a i za druge krajeve Sjeverne Amerike. Potaknut njihovim molbama Prečasni naš otac General uputi (o tome) okružno pismo raznim njemačkim provincijama dajući priliku onima koji osjećaju Božji poziv za indijske misije, da sada mogu ostvariti svoju želju ako se ponude indijskim prokuratorima koji traže sudrugove.

Tek što je javno pročitano to pismo našeg oca, a otac Ivan, siguran u volju Božju, odbacuje svako dalje promišljanje i odmah se ponudi ocu provincijalu za takav pothvat, te bude primljen s još pet drugih svećenika iz iste provincije. Pozvali su ga u Beč da u samo nekoliko dana sredi što je potrebno za putovanje. Odmah dohita, rekavši zbogom filozofskim katedrama.

Već opremljen za put u Indije, oprosti se i od previšnjeg Cara. (Ovome je bilo vrlo drago što je otac Ivan, nekoć njegov skutonoša, pa redovnik Družbe, sad još i indijski misionar.) Od njega je (Ivan) dobio

sliku, potpisanu previšnjom rukom. U posveti najpobožniji Car želi ocu Ivanu koji putuje u Zapadne Indije sretan put, obilje ploda u radu s dušama, uspješan ishod u progonstvima te svaki nebeski blagoslov. Uz to je u njegove misne žrtve i apostolske napore usrdno preporučio sebe i sve svoje. Tom je posvetom predobrostivi vladar posvjedočio koliko mu je naš otac Ivan Ratkaj drag, i na kojoj je već cijeni njegova krepost kad mu u molitve i žrtve preporučuje sebe, svoju vladavinu, kraljevstva, sve pokrajine i njihovo sretno stanje.

Prečasni naš otac General također zaželi pismom ocu Ivanu sretan put, čestita mu što ga je zapalo apostolsko poslanje, udijeli mu svoj blagoslov i obodri ga da mnogo toga uradi i podnese za slavu Božju.

Otac Ivan je, sa svojim sudrugovima, ostavio Austrijsku provinciju u travnju 1678. godine. Preko raznih talijanskih družbinih provincija stigao je u Genovu, kako bi odande pošao u Španjolsku morskim putem. Išao bi s ostalim sudrugovima koji su se iz raznih družbinih provincija imali ondje sastati za taj indijski pothvat. U Đenovi je, dakle, čekao ostale sudrugove i odgovarajuću priliku za plovidbu. Vježbanjem, navlastito u kreposti poniznosti i mrtvljenja, pribavio si je naklonost i poštovanje svih. Uto se ukaza očekivana prilika, pa se dana 11. lipnja iste godine s dvadeset sudrugova ukrca na brod.

Na toj plovidbi pretrpio je vrlo mnogo neugodnosti. Ipak ga nikada nisu čuli da se žali. Mnogo je razgovarao s vojnicima i mornarskim svijetom ne bi li postigao kod njih kakav duhovni plod. S velikom je ljubavlju bio kraj svojih sudrugova kad su se borili s morskom bolešću i drugim različitim bolestima.

Brod kojim je plovio bio je najčešće udaran suprotnim vjetrovima te nije uspio stići navrijeme do lučkoga grada Cadiza, pa se stoga nije moglo poći na daljni put kraljevskim brodovljem koje je te godine plovilo u Indije. Tako su ocu Ivanu za čitave dvije godine bile odgođene nade da stigne do svojih Indija. Morao je ostati u Španjolskoj dok se ne pokaže druga prilika. Ipak nije zato klonuo duhom niti je vrijeme proveo besposleno nego se, stanujući u Kolegiju Sv. Hermenigilda u Sevilli, pripravljao za indijske misije ustrajnim kreposnim životom i učenjem različitih mehaničkih vještina koje će mu jednom dobro doći u misijama. Uvijek spreman da ispuni želju drugih i da ih razveseli pozornošću, pribavio si je u kolegiju veliku naklonost i poštovanje poglavara. Tako je bilo do 12. srpnja 1680, kad je kraljevsko brodovlje opet kretalo u Zapadne Indije. Tada se ukrca s ostalom dvadeset dvojicom sudrugova na željeni brod, pun utjehe što je nakon tolika čekanja napokon svanuo željeni dan plovidbe.

Međutim, Bog doskora pridoda nevolje. Dok je, naime, brodovlje napetih jedara isplovljavalo iz kadiške luke, brod kojim su plovili otac

Ivan i ostali sudrugovi, već u luci nabasa na hrid i doživi brodolom. Valjalo se u gluho doba noći domoći kopna ostavljajući svu prtljagu. Sada bi se i opet gotovo naricalo za putovanjem u Indiji, da nisu, marom indijskog prokuratora, svi sudrugovi ukrcani na čamce te još iste noći dostigli brodove koji su isplovili. Uz prokuratrovo su nastojanje poneki na pojedinim brodovima isprosili da budu primljeni i tako su neki otplovili te godine u Indije. Među njima je bio i naš otac Ivan Ratkaj. Dvanaestorica sudrugova koji se nisu ukrcali vratiše se u kadišku luku jer su se svi odgovorni ispričavali kako ih više ne mogu primiti.

Jedva da se može izreći koliko je otac Ivan morao pretrpjeti nevolja na toj plovidbi, s koliko se neugodnosti morao ogledati. Ta, na lađu nije donio ništa osim samoga sebe. Sve stvari, pripravljene za tako dugu plovidbu, ostale su na potonulu brodu. Nije imao nikakva ruha za presvlaku, nikakve posteljine, pa ni ogrtača kojim bi zaogrnuo tijelo, ni kape kojom bi pokrio glavu. Bio je baš bez ičega. Čak je i hranu morao prositi po brodu.

Mučninu i nevolje dvomjesečne plovidbe podnio je duhom kakav je pristajao apostolskom mužu koji se pripravlja na sve oporo u misijama. Pobožnim razgovorima i pobudnim riječima i dijeljenjem sakramenata pribavio si je naklonost i poštovanje svih na brodu kojim je putovao, navlasito Prečasnog biskupa filipinskog otočja, iz redovničke obitelji Svetog Dominika. On je putovao istim brodom kojim i otac Ivan i bio je tako oduševljen njegovim duhovnim razgovorima da ga je za sve vrijeme plovidbe, svakoga dana, pozivao u goste k svojemu stolu. Skinuo je također dio pokrivača sa svoje postelje te ih prepustio na uporabu ocu Ivanu kako bi mu udobnije počinuli udovi umorni od dnevnih napora.

Uplovivši sretno, nakon duge vožnje, u luku Vera Cruz u kraljevstvu Nove Španjolske, o. Ivan se nekoliko dana u družbinu kolegiju odmara od plovidbe. Odmah je pismom pozdravio poglavare i predao se vlč. ocu Provincijalu za sina i za člana ove Provincije. Izložio je svoje želje: kako čezne za ovim zemljama i misijama. Doskora je određen da pođe u Meksiko, glavni grad kraljevstva. Mjesto da se odmara, počne kod vodstva Provincije odmah navaljivati da ga što prije odrede za misijska područja. Posebno je tražio ona područja u kojima je šire polje rada, gdje ima još mnogo pogana koje bi trebalo privesti k vjeri i pokrstiti te gdje ima više teških stvari koje bi trebalo uraditi i za Boga podnijeti.

To što je molio nije mu bilo teško postići. Naime, u pokrajini Taraumari tražilo se dosta misionara da onaj narod, uglavnom još poganski, privedu u Kristov ovčinjak i pokrste ga. Ima pet godina kako je nekoliko svećenika naše Družbe započelo ondje s obraćanjem, ali oni nisu bili dovoljni za rad u cijeloj pokrajini. Tako je vlč. o. Provincijal, da bi udovoljio željama oca Ivana, njega odredio za Taraumaru nakon samo jednog mjeseca boravka u Mexiku. On se poletnim duhom uputi onamo i stiže kopnenim putem nakon dva mjeseca. Predstavi se voditelju misija da dobije raspored u kojoj će misiji raditi. Tu se zadrži neko vrijeme dok ne stekne osnovno znanje jezika. Već nakon mjesec dana smatralo ga se sposobnim. (Otac Ivan, naime, imao je čudesan dar od Boga za učenje stranih jezika, i europskih – i indijskih) a znao ih je mnogo.

Najprije je bio raspoređen za brdsku misiju koja se zvala Tutuaca. Već nakon mjesec dana boravka ondje priveo je svetome krsnom vrelu više od 40 pogana. Počeo je neumornim radom za dobro one misije. Stanovao je u vrlo skučenoj i neudobnoj kolibi, izloženoj svim nedaćama s neba. I u hrani je oskudijevao. Kruha uopće nije imao, nego mjesto kruha samo nekakve crne kolačiće, pripravljene od »turskog žita« koje zovu »maiz« (kukuruz, vrsta žitarice koja se jedina upotrebljava kod ovih naroda), ili zrnje priprženo na vatri. Posljedica je bila da su mu sile izrazito oslabile i da je napokon klonuo od teške tjelesne nemoći pa ga je upravitelj misije opozvao odanle. Premda slabašnih sila, dao se na put od 30 leuka (1 leuka = 1.500 koračaja) i stigao je do njega. Tu se oporavio i opet prikupio sile.

Budući da je jedan od misionara bio pozvan natrag u Meksiko, on je određen da ga naslijedi u udobnijoj misiji koja se naziva Jesus Charichic. Odmah je poslušao volju poglavara i, otišavši onamo, veličanstveno je uložio ostatak života od gotovo tri godine u rad s Indijancima. U tom je vremenu pokrstio nekoliko stotina indijanskih glava. Bio je neumoran dijeleći sakramente u četiri indijanska naselja o kojima se brinuo kao misionar. Ustrajno je tumačio vjeronauk. Često su ga zvali u gluho doba noći k bolesnicima, pa i vrlo udaljenima. On bi redovito odmah požurio k njima. Brinuo se da se dječaci i djevojčice svaki dan okupe na kršćanski nauk, osobito u glavnom naselju gdje je najčešće boravio zbog većeg prometa ljudi. Sva je njegova skrb gotovo isključivo bila zauzeta dobročinstvima prema Indijancima i pribavljanjem onoga što im je bilo potrebno u hrani i odijevanju. Na to je trošio velik dio milostinje koja je iz državne kase bila doznačena za njegovo uzdržavanje. Sebi je uskraćivao od potrebnih stvari samo da pomogne svojim Indijancima, i govorio bi da je vrlo veseo što, eto, ima viška da ga razdijeli među njih.

Taj pak vrlo nezahvalan narod malo je utjehe donosio svome ocu, toliko spremnom da im čini dobro. Dapače, činilo se da upravo po dobročinstvima i predobrostivu postupku prema njima svakim danom postaju sve gori. Ništa ipak ocu Ivanu nije nanosilo toliko žalosti kao vrijeđanje Boga i grijesi o kojima bi slušao da ih raspušteno počinjaju

Indijanci povjereni njegovoj skrbi ili bi vidio kako ih je sve više. Često bi se potužio svojem ocu (ispovjedniku), susjednom misionaru, da mu se čini kao da je njegov posao igrati se s tim Indijancima; da katehetska pouka, teoretska i praktična, koliko god ustrajna, ne pokazuje nikakva ploda. Stoga je već pomišljao da ih napusti te zamoli da prijeđe k plemenu Guazapara koje je susjedno Taraumari (činilo mu se da su oni bolje ćudi i otvoreniji božanskim stvarima).

O tome je već bio pisao voditeljima Provincije, kad Bog započe pripravljati prijelaz oca Ivana u bolji život, od napora u počinak. Negdje oko blagdana svetog Franje Ksaverskog (3. prosinca), njegova posebnog zaštitnika, nadahnu mu vrlo žarke želje da bi radije otišao iz ovoga života nego da se i dalje miri s preteškim vrijeđanjem Boga u svojih Indijanaca (osobito za noćnih pijanki i pijanih stanja). Ta i tako su uzaludna njegova nastojanja oko njih i nema tu više nikakve pomoći. Usrdno je molio od svetoga svojeg Franje Ksaverskoga u devetnici pobožnosti, posvećenih upravo toj stvari, da mu od Boga isprosi smrt kad i tako ne može koristiti svojem puku.

I čini se da je našeg o. Ivana uslišao njegov sveti (zaštitnik) Ksaver. Devetnica, naime, nije bila još niti završena, a on se poče slabo osjećati, i dozivati k sebi susjednog misionara koji mu je bio ispovjednikom, da svečanije proslave blagdan Bezgrešnog Začeća Bl. Djevice (8. prosinca). Ovaj dotrča uoči blagdana i nađe ga vrlo utučena i puna jadikovki zbog drskosti njegovih Indijanaca koji se svaki dan sve raspuštenije odaju pijančevanju. Ujedno je tako od njega čuo za devetnicu i za njegove želje. Tješio je potištenog oca nadom u poboljšanje. Slijedećeg je dana saslušao njegovu sveobuhvatnu ispovijed o pogreškama njegova života, i neobično mu je bilo kad je otac Ivan spomenuo da neće dugo živjeti i još mnogočime nagovijestio svoju smrt, za koju, eto, od svoje volje moli devetnicu, posvećenu svetom Ksaveru.

I bila je misa na taj blagdan Bezgešne posljednja koju je otac Ivan rekao u životu. Istoga se, naime, dana počeo slabije osjećati. Morao je leći i nije više ustao. Nije se na njemu mogla zamijetiti kakva druga bolest, niti je on spominjao da ga igdje u tijelu što boli, osim što je osjećao silnu klonulost i slabost u svim udovima. I svakim je danom sve više venuo te se činilo da velikim koracima žuri k smrti. Izrazito je čeznuo za njom i osobito posljednjih dana prije smrti nije ni želio ništa drugo nego da što prije izdahne.

Za vrijeme bolesti dvaput se ispovjedio, a u smrtnoj je borbi više puta primio odriješenje. I ostalim je sakramentima opremljen za vječnost. Sve do posljednjega trenutka života bio je sasvim priseban. Izgovarao je žarke iskaze ljubavi prema Bogu i češće ponavljao imena Isusa i Marije. Dok je svećenik uz postelju molio preporuku duše, on pre-

da dušu svojemu Stvoritelju 26. prosinca, na blagdan svetog Stjepana, u predvečerje blagdana sv. Ivana, svojega (krsnog) zaštitnika, nakon što je proživio trideset i šest godina života, devetnaest u Družbi, tri u indijskim misijama Sjeverne Amerike.

Bio je već primio pismo iz Rima kojim mu prečasni naš otac udjeljuje stupanj profesije četiriju zavjeta, koju bi položio na doskorašnji blagdan Blažene Djevice (2. veljače). Bio bi on značajno oruđe naše Družbe u ovim misijama da se Bogu nije više svidjelo ugrabiti nam ga prerano i pozvati ga od apostolskih napora u počinak.

Svojim si je redovničkim krepostima pribavio uistinu veliko poštovanje u svih koji su ga pobliže poznavali. Siromaštvo je toliko volio da u sve tri godine koje je proživio u misijama nikada nije obukao novu haljinu. Nosio je tako trošnu halju, i vrlo često krpanu, da bi se i najniži novak zacrvenio kad bi je obukao. Još uvijek se služio donjim rubljem što ga je prije pet godina donio iz Njemačke. U kući je imao jedva koji komad platna, pa bi spavao i bez plahte. Na putovanjima bi često spavao pod vedrim nebom ili na goloj zemlji. Nije mu nedostajalo sredstava da udobnije živi, i mogao si je pribaviti što mu je bilo potrebno. Ipak je prema sebi bio krajnje štedljiv. Ne mareći za sebe, sve je trošio za druge, osobito za svoje Indijance, i veselio se što im može činiti dobro.

Bio je izvanredan poštovalac čistoće pa je izbjegavao i najdalje prigode da bude povrijeđena. Stoga, kad su mu drugi oci svjetovali da primi za poslugu nekog Španjolca sa ženom da mu pomaže u brizi oko materijalnih stvari, nipošto nije htio pristati rekavši da on ne želi nikakvo služenje Španjolki u svojoj kući.

Bio je velik poklonik i poslušnosti. U prvome redu pazio je na to da sve uređuje prema želji poglavarâ. Stoga im je često pisao. Htio je točno znati njihovu misao i volju da se ne bi dao na nešto prema vlastitu mišljenju. To je činio s toliko mara da je i u najmanjim stvarima želio da ga oni upravljaju i izvještavao ih je što je učinio. Neki su smatrali da na tom području postupa previše sitničavo.

I poniznost je u oca Ivana bila izvanredna. O njoj mnogo govori to što je bio iz visoka plemstva, a ipak ga nikad nisu čuli da bi o tome progovorio i riječ. Ako bi to spominjali drugi koji su znali za to, pokazivao je da mu nije drago. Snizivao se do najneuglednijih poslova. Obično si je sam krpao haljine, ponekad čak i obuću. Volio je da se o njemu ne misli i ne govori, osim što je neugledno, da u ispovijedi pretjeruje sa svojim pogreškama, da ga svi smatraju nevaljalim i grešnikom.

U pokorničkim je djelima bio tako revan da je gotovo uvijek nosio na sebi (pod košuljom) oštar žičani pojas. Našli su ga nakon smrti s tragovima krvi. Ponekad bi se pravio kao da odlazi daleko od kuće, a otišao bi u neku spilju da se žestoko izbičuje.

U posljednjoj godini života, u kojoj je unaprijed na početku rekao svojem ispovjedniku da će ubrzo umrijeti, naredio si je post petkom i subotom. Navečer bi obično jeo samo malo povrća. Tjedan pak prije svoje posljednje bolesti postio je četiri puta, pa se čini da je to možda uzrokovalo slabost cijeloga tijela i povraćanje hrane, što ga je pratilo do smrti.

I molitvi je također bio osobito odan. Kad god bi je obavljao kod kuće, a i na putu, ako nije bio spriječen, uvijek je bio na koljenima. Svojem je ispovjedniku posvjedočio da je nikada nije svjesno propustio i da zna, iako nema sata, da je za nju upotrebljavao prije više vremena od propisanog sata nego manje. Običavao si je pismeno naznačiti i rasporediti točke za sutarašnju meditaciju.

Nakon njegove smrti nađen je dnevnik molitava i dnevnih zadataka koje mu valja dobro i redovnički obaviti, napisan vlastitom rukom i vrlo istrošen svakodnevnom upotrebom. Iz njega se i te kako dobro vide njegove svagdašnje pobožnosti i poštovanje prema svetim osobnim zaštitnicima i nebesnicima. Ispred svih, iza Presvete Djevice Marije, štovao je svojega svetog Franju Ksaverskog. Na uočnicu njezinih blagdana brižljivo bi postio, a same blagdane slavio posebnom pobožnošću. A njemu u čast posvećivao bi devetnicu misnih žrtava i drugih pobožnosti kad god bi se susreo s kakvim tvrdim zadatkom. I posvjedočio je, ne jedanput, da je od svojega sveca odmah bio uslišan i postigao što je želio.

Posebnom je odanošću štovao i Sv. Antuna Padovanskog. Njegovoj je zaštiti i skrbi povjeravao sve materijalne stvari misije. Zaštitnicu umirućih Sv. Barbaru častio je nekim svagdašnjim molitvama za sretnu smrt da si je izmoli po njezinu zagovoru. Za posljednje svoje bolesti običavao ju je zazivati još većom odanošću i nesumnjivo je osjetio njezinu posebnu pomoć u svojoj posljednjoj borbi. Preminuo je, naime, preblagom smrću, bez ikakva straha, borbe ili žestine, vrlo često cjelivajući svoje raspelo i zazivajući Isusa i Mariju ne bi li postigao potpun oprost svih svojih grijeha na smrtnom je času, i po svojim redovničkim povlasticama i po milostima pridruženima njegovu raspelu, a svakako je htio da mu ga udijeli i primijeni prisutni njegov ispovjednik.

Tako se uistinu treba nadati da je naš otac Ivan Ratkaj odmah nakon smrti otišao u nebo, na koje je za života poslao pred sobom mnoge zasluge i svoje apostolske napore, zauzeto radeći u Družbi koja se bori za širenje veće slave Božje, da bi s Družbom koja je u nebeskome slavlju uživao istu slavu. Valja se nadati da mu je ona već zasjala.

(Archivum Romanum Societatis Iesu – Vitae 168, ff. 54r-58v. S latinskog preveo o. Josip Kukuljan DI.)

Ferdinand Konšćak

Isusovac Francisco Javier Clavijero (1731-1786), glasoviti povjesničar i misionar, u svom djelu »Povijest Kalifornije«, izdanom 1789, ukratko opisuje misionarski rad i istraživačka putovanja Ferdinanda Konšćaka.

Putovanja oca Konšćaka

Otac provincijal... zapovjedi ocu Ferdinandu Konšćaku, sposobnom misionaru uzorna života, koji je tada bio pomoćnik oca Sistiage u misiji San Ignacio, da poduzme novo putovanje do Crvene rijeke (Colorado), ploveći uz kopno, kako bi otkrio luke i pristaništa na istočnoj obali Kalifornije koju dosad još nitko nije dobro istražio. To putovanje je poduzeto na trošak ovih misija.

Opremivši četiri lađe u maloj luci San Carlos, smještenoj iznad 28. stupnja (sjeverne širine), otac Konšćak se ukrca 9. lipnja 1746. s nekoliko vojnika, prilično Kalifornjana i dostatan broj Jachesa, koji su od svih Indijanaca najvještiji plovidbi. Plovio je od mjesta do mjesta promatrajući s najvećom pažnjom obalu, pristaništa, otoke i grebene. Često su pristajali uz kopno da bi ga istražili. Na dva ili tri mjesta divlji urođenici su ih htjeli napasti, jer su ih smatrali beračima bisera koji su im često pravili neprilike. Od svojih neprijateljskih namjera su odustajali privoljeni lijepim riječima ili su bili zastrašeni bez da im se učini neko zlo. Kada su stigli do kraja zaljeva, oni do kojih je došla ona nagrizajuća voda, osjetili su štetne posljedice kao što se desilo ranije na putovanju oca (Juana) Ugartea. Stigli su na ušće rijeke 14. srpnja i ostali ondje do 25. istog mjeseca. Istraživali su tamošnja tri otočića i pokušali prodrijeti uzvodno uz rijeku, ali veslima nisu mogli nadvladati brzinu struje. Nekima iz posade koji su pristali na jedan od onih otočića, malo je manjkalo da se nisu utopili, jer su iznenada bili zahvaćeni s dvije suprotne struje: jedne iz rijeke nabujale kišom i druge od uzburkanog mora. Od siline valova jedna se lađa prevrne i potone skoro sav teret, a posada se jedva jedvice ipak spasi. Osim toga počeo je u tim vodama skorbut postajati sve pogubnijim tako da se otac Konšćak,

obavivši posao koji su mu zadali poglavari, odluči vratiti u luku San Carlos odakle je i krenuo. Na putu je istraživao ona mjesta na obali koja nije mogao promatrati dok je išao do rijeke. Vrativši se na svoju misiju napisao je detaljan dnevnik svoga puta i izradio je zemljopisnu kartu one obale. Jedno i drugo je objavljeno u trećem svesku Povijesti Kalifornije, tiskanoj u Madridu.

Apostolski pohodi oca Konšćaka

Već se dosta vremena htjelo osnovati nove misije prema sjeveru, ali je namjeru sprečavala pobuna Indijanaca Pericuia i nedostatak misionara. Dok se čekalo na njih iz grada Mexika, oci Sistiaga i Konšćak učiniše iz njihove misije San Ignacio više apostolskih putovanja, ne samo da pripreme urođenike na Evanđelje, već i da potraže prikladna mjesta za osnivanje novih naselja. Nakon što se o. Sistiaga 1747. povukao iz Kalifornije, o. Konšćak nastavlja sâm naporne pothvate. Već je bio toliko postigao da je 1751. imao 548 poučenih u vjeri, obraćenih i krštenih Indijanaca koji su trebali pripasti novoj zasebnoj misiji. Međutim, još nije mogao pronaći mjesto za takvo naselje, osim jednog udaljenog preko 80 milja od San Ignacia prema sjeveru, koje je imalo samo jedan izvor s tako malo vode da se njome nije mogla natopiti zemlja kako bi rodila. Ali budući da se nije moglo naći bolje mjesto, a bilo je nužno osnovati misiju, ostvareno je to u tom mjestu.

Kada je pobožni markiz de Villapuente ostavio imetak za osnivanje misije San José del Capo bio je odredio, ako se ta misija iz bilo kojeg razloga bude ukinula, da se ista svota uloži u osnutak druge misije u kraju Indijanaca Cochimi, posvećena Sv. Gertrudi. Sada se pak desilo upravo onako kako je odlični dobrotvor bio predvidio. Budući da se broj Indijanaca Pericui jako smanjio, oduzeto je ono naselje od misije San José kojoj je pripadalo još od 1730. i pridruženo je misiji Sv. Jakov, premda je od nje udaljeno 36 milja.

Ali prije nego li će podići novu misiju, otac Konšćak odluči poduzeti novo putovanje, najveće od svih dosadašnjih, koliko je bilo moguće dalje na sjever u cilju da nađe mjesto za osnivanje novih misija. Tako on otputuje iz San-Ignacia u svibnju 1751. s novim kapetanom Don Fernandom de Ribera, s dosta vojnika, stotinjak pokrštenih Indijanaca i s mnogo životinja natovarenih namirnicama i vodom. Razlog da uzme toliku pratnju bio je taj da se tako izbjegnu nevolje do kojih bi inače došlo jer su išli u dosad neistraženi kraj, među urođenike koji nisu nikada čuli za kršćanstvo. Urođenici su dosad vidjeli vrlo malo stranaca i prema njima nisu bili prijateljski raspoloženi. Sigurno bi napali o. Konšćaka i tako prouzrokovali velike štete i nesreće za obje strane. Ali

s obzirom na brojnost Konšćakove karavane, nitko joj se neće usuditi suprotstaviti. Osim toga sve su to brdoviti krajevi i bez puteva, zato je trebalo mnogo ruku da se prokrči i napravi put kojim bi konji mogli proći. Otac Konšćak se uputi na onu stranu planina što gleda prema Tihom oceanu. Istraživači su uvidjeli da u tim predjelima ima manje izvora vode nego u dosad poznatim dijelovima poluotoka. Već su bili stigli do 30. stupnja i ni u jednom mjestu nisu našli dovoljno vode da bi se tamo mogla podići misija. A kada su se približili 30. stupnju, na jednoj stazi kojom su morali proći, ugledaju granu pitaja probodenu strelicama, što je bila opomena urođenika da će tako postupiti sa svakim tko se usudi prijeći tu granicu. Ali naši putnici pođoše naprijed ne obazirući se na prijetnje, i divljaci se nisu osudili učiniti im nikakvo zlo. Naprotiv, prihvate ih kao prijatelje i diveći se posebno konjima molili su od kapetana dopuštenje da ih mogu voditi na pašu blizu mjesta gdje su živjeli njihovi rođaci da bi ih i oni mogli vidjeti. Kapetan im to rado dozvoli, a urođenici nisu prestajali promatrati te velike i lijepe životinje, tako pitome i poslušne čovjeku. Taj naporan i skup pohod nije bio posve beskoristan jer, premda se nije postiglo ono što se tražilo, poslužio je ipak da pripitomi i približi one urođenike kršćanstvu i da se krštenjem otvori vrata nebeska teško oboljeloj djeci, koja su ustvari i vrlo brzo pomrla.

Vrativši se u San Ignacio otac Konšćak pošalje na mjesto određeno za novu misiju nekoliko svojih obraćenika, vještih svakom poslu, da sagrade crkvu i potrebne kuće pod vodstvom glasovitog slijepog Indijanca Andrije Comanaji, poznatog još pod imenom Sistiaga, uzeto od njegovog učitelja i oca u Kristu patra Sebastiana de Sistiaga. On je bio kateheta najprije u San Mulegè, zatim je obavljao istu službu na najbolji način u San Ignacio i konačno u Santa Gertrudis sve do protjerivanja isusovaca. (...)

Završena je izgradnja Sante Gertrudis. Otac Juraj Retz, Nijemac, došao je tamo u ljetu 1752. da upravlja misijom. On je od prijašnje godine učio jezik Cochimi u misiji San Ignacio. Svaki misionar, prema ustaljenom običaju tog poluotoka, pridonio bi koliko je mogao za novo naselje; netko nekoliko koza i ovaca, jedni nekoliko krava, drugi nekoliko konja ili mula, drugi nešto žita. S tom pomoći koju su si međusobno izmjenjivali misionari, spriječila se krajnja nestašica i ubrzavao se napredak misija. Otac Retz je započeo svoju misiju sa šesto obraćenika koje je podučio i krstio o. Konšćak. Oni su brzo raširili glas među susjednim urođenicima o svojem novom životu, o potrebi krštenja za spasenje i o velikoj prijaznosti misionara. Zato urođenici počeše dolaziti u skupinama, sad 30 ili 50 ili 70 njih, moleći da budu kršteni. Tako je o. Retz za malo godina uz pomoć neumornog katehete Andrije

Comanajia imao do 1400 obraćenih urođenika u svojoj misiji. Čim bi netko od katekumena primio krštenje, misionar mu je davao, prema običaju odavno uvedenom na poluotoku, križić koji je morao uvijek nositi obješen o vratu, tako da mu je služio kao znak njegove vjere i stalni spomen na spasenje.

Nije preostajalo drugo nego da se misija unaprijedi s poljodjelstvom, ali čitav taj teren je bio previše kamenit i bez vode. Ipak su već dva mjeseca nakon otvaranja misije pronašli nedaleko od sela jedan mali izvor i oko milju ispod njega mali komad prikladne zemlje do koje je dovedena voda kanalom izgrađenim na živoj stijeni. Pokraj toga uređena je još jedna njiva sa nanesenom zemljom i raširenom na kamenju, kako se obično čini na tom poluotoku. Ono malo vode, s kojom se raspolagalo, koristilo se veoma štedljivo. Na sličan način, osim dosta voćaka, zasađen je i vinograd koji je u svoje vrijeme davao dobro vino. Obrađena polja u malo su godina davala već toliko žita i kukuruza koliko je bilo potrebno za misiju. (...)

Odličan uspjeh te misije oživio je gorući revnost oca Konšćaka. Naime, niti je na onom putovanju što ga je poduzeo 1746. do Crvene rijeke mogao naći na čitavoj istočnoj obali poluotoka ijedno prikladno mjesto za podizanje misije, niti ga je našao u svibnju 1751. u onim planinama prema Tihom oceanu. Nije mu preostalo drugo nego da ga potraži na onoj strani planina što gleda prema zaljevu. U tu svrhu isti misionar poduzme treće putovanje u proljeće 1753, ništa manje naporno i uzaludno od drugog. On je dospio sve do 31. stupnja, ali nije našao nigdje ništa osim neizmjernog krša, na kojem su konji previše stradavali. (...)

Smrt oca Konšćaka
(Njegov elogij)

Otac Konšćak bio se jako približio izvoru Adac na svojem zadnjem putovanju, ali ga nije vidio niti je išta znao o njemu. Budući da je bio poglavar Kalifornije, kada je otkriven taj izvor, žarko je želio podići tamo novu misiju za koju je sâm bio utrošio toliko napora. Nije, međutim, stigao jer ga je u rujnu 1759. pokosila smrt, u dobi od 56 godina. On se rodio u Austriji, gdje je i ušao u Družbu Isusovu. Došavši zatim u Meksiko poglavari su ga 1732. poslali u Kaliforniju. U prvih je pet godina upravljao zaredom različitim misijama u kojima nije bilo misionara. Ostale 22 godine boravio je u misiji San Ignacio, najprije u društvu o. Sistiage a zatim sâm, brinući se ne samo za brojne kršćane u misiji već i za one urođenike koji su trebali pripasti misiji Santa Gertrudis, od kojih je sâm obratio, poučio i pokrstio šest stotina. Nije lako

nabrojiti kilometre koje je taj neumorni čovjek prevalio, sad u neprestanim pohodima u krajeve svoje misije, sad u tolikim putovanjima među divlje urođenike urođenike i u onom do Crvene rijeke, ili kao poglavar u obilasku svih misija na poluotoku. A što je još čudnije skoro uvijek je bio bolestan. Katgod bi se na svojim putovanjima zaustavio da se odmore pratnja i životinje, on bi se bacio na koljena da moli ne mareći za odmor tijela, nego bi mislio na korist duše. Ukratko, s izvanrednim vrlinama i apostolskim radom zaslužio je da ime Konšćak bude stavljeno među glasovite muževe Kalifornije.

(Francesco Saverio Clavigero, *Storia della California,* II, Venezia 1789, 120-122, 132-139, 141-142)

Bartol Kašić

U odlomku, koji donosimo iz Kašićeve »Autobiografije«, opisuje se njegovo putovanje u Srijem i Slavoniju 1612. godine. U tom je opisu zorno prikazano socijalno i moralno stanje kršćana pod turskom vladavinom i Kašićev misionarski rad po selima.

Pripremivši potom sve što je bilo potrebno za put prema Sirmiumu (danas Srijemska Mitrovica, op. prev.), krenuše Oci u ime Božje na prvo putovanje preko Save, u Donju Panoniju. Išli su pod vodstvom i na poticaj gospodina Simona Ivana i nekih trgovaca. Bila je ciča zima, a sva srijemska ravnica prekrivena snijegom i okovana ledom.

Na saonicama, koje su vukla četiri konja, stigoše do nekih ukopanih nastambi. Krovovi tih nastambi jedva su se nazirali iznad tla. Samo oni koji su prišli blizu mogli su vidjeti kako se iz tih krovova dižu para i dim i razlijevaju se zrakom. Silazak prema ognjištu na kojem je gorjela vatra nalikovao je nekakvim stepenicama, dok je oko vatre bilo nešto poput zida. Da bi se obitelj ogrijala, svi su izlazili iz podzemnih jama, iskopanih u zemlji tvrdoj poput kamena, prostorija u kojima su i spavali i danonoćno boravili. Bila su tu djeca s majkama i ostali ukućani kao i putnici koje su gostoljubivo primili. Tu su i Oci (misli na svećenike iz svoje pratnje, op. prev.) morali prespavati zajedno sa svojom pratnjom.

Ti ljudi bili su kršćanski Srblji, od djetinjstva odgojeni u grčkom šizmatičkom obredu, a da ni sami nisu znali da su šizmatici niti su uopće imali pojma što je to šizma (raskol. op. prev.).

Ti ljudi nisu imali pojma o temeljnim istinama kršćanske vjere, nepoznati su im bili članci Vjerovanja i zapovijedi Dekaloga. Nisu znali moliti Očenaš, niti kako često se treba ispovjediti i pričestiti. Pričest inače primaju pod obje prilike, ali jedva jednom godišnje. A njihov svećenik, pošto u korizmi sasluša pokornikovu ispovijed, ne odriješi ga odmah, nego mu zada pokoru, i tek nakon nekoliko dana ili tjedana pošto obavi naloženu pokoru, odriješi ga malo prije nego pristupi pričesti. Samo odrješenje izvodi ovako: svećenik stane pred onoga koji pristupi, položi mu na glavu obrednu knjigu iz koje pročita riječi odrješenja i onda ga otpušta odriješena. Pošto je paroh (pravoslavni svećenik, op. predv.) obavio taj obred, o. Kašić mu je prišao i učtivo ga zamolio da mu kaže što je izgovorio čitajući iz knjige položene pokorniku na glavu. Odgovorio mu je da je izgovorio i pročitao ono što piše u knjizi. Ali je Otac bio uporan i pitao: »Što znači ono što je pročitao?« Paroh mu je ponovio samo ono što je već prije bio rekao. Time je pokazao da je pročitao riječi kojima ni sâm nije znao pravo značenje (a možda ih nije ni znao pročitati).

Što li su radili Oci grijući se kod vatre s ukućanima obaju spolova koji su se skupili oko vatre iz svojih rupa? O. Kašić je počeo svima razlagati osnovne istine vjere počevši od znaka svetoga križa. Shvaćali su ga svi: djeca, mladi i stari jer ih je učio njihovim jezikom, te su zadivljeni govorili: »Divno je to što slušamo. Takvo što nikad ne čusmo od svojih popova. Oni nam, naime, kažu da kad bismo mi to znali ne bismo ništa držali do samih popova nego bismo ih i prezirali.» Tako ti ljudi pokazuju da ne znaju ništa osim da su kršćani. Takvo neznanje o. Kašić je svuda zapažao i iskustveno ga osjetio kod takvih seljaka. Pošto je Otac završio razgovor i s pratiocima večerao, legao je kod peći na prostrto sijeno ili pljevu i prospavao noć.

Sutradan kad se razdanilo krenusmo odande i stigosmo u Sirmium ili Mitrovicu (tako grad nazivaju promijenivši mu ime), grad koji se tako zove po Sv. Demetriju mučeniku, u svratište katoličkih trgovaca. Okrijepivši se ondje jelom, gospodin Simon Ivan još prije podne povede o. Kašića prema seoskim katoličkim kućama, a išli su pravcem koji se odvajao od državnog puta. U svoju kuću primio ih je neki katolički starac koji je imao više oženjenih sinova s djecom. Svaki od tih sinova živio je u svojoj kući, a kuće su stajale uokrug u neposrednoj blizini. Tako su opet svi bili zajedno kao u starih patrijarha: sa svojim stadima ovaca, koza i ostale stoke; s teglećom marvom; konjima, magarcima, i svinjama; sa svakom vrstom peradi: pijetlovima, kokošima, pilićima, guskama, golubovima, golubicama i još s koječim drugim. Sve su kuće njegove djece građene od blata umiješana pljevom te dobro i čvrsto nabijene. Utvrđene su plotom i kolcima kao nekim zidom, pa tatovi i razbojnici ne mogu nikako ući bez velikog truda po trnjaku. Okružene su dakle zidom kao u gradu, te se u njima živi mirno i bez smetnji.

Djed po imenu Grgur plaća Turcima, svojim gospodarima, porez, a sa svojim sinovima i njihovim obiteljima stanuje na zajedničkom ognjištu. Žive kao rimokatolici do svoje staračke nemoći. Tako žive i

stanuju sa svojim obiteljima gotovo svi katolici između rijeke Save i Dunava, nedaleko od svojih crkava koje su ili sačuvane netaknute, ili se one razorene obnavljaju. Odijeljeni su od Turaka koji žive u utvrđenijim vojnim taborima, ali su odijeljeni i od šizmatika.

Kod tog pobožnog i čestitog starca ostadoše o. Kašić i gosp. Simon nekoliko dana. Jednog jutra, pošto su sve ispovjedili, pođoše Oci na groblje, to jest na vjerničke grobove koji su obrasli drvećem.Prema prastarom običaju zasadi se drvo uz glavu pokojnika na sam dan njegova ukopa. Pod jednim takvim stablom, donijevši sve što je potrebno za podizanje oltara i za slavljenje Mise, svaki je svećenik služio sv. Misu za duše vjernika koji su ondje bili pokopani. Svete Mise odslužili su, na veliko udivljenje vjernika, posve slobodno, a da ih nimalo nije ometala turska konjica koja je nedaleko odande prolazila, iako su konjanici sve gledali. Pošto su otpjevali i odrješenje nad mrtvima, po katoličkom obredu, vratiše se svojim domaćinima.

Popodne smo krenuli u crkvu posvećenu Presvetoj Bogorodici na nebo uznesenoj, blizu Morovića. To su mjesto Turci utvrdili i nastanili da budu straža protiv upada pljačkaša koji rijekom Savom dolaze iz susjedne Bosne. Ta crkva ima mali trijem i dva zvonika podignuta iznad trijema. Malo su viši od samog crkvenog krova. Očistili smo unutra pod i jedini oltar, a slijedećeg dana smo se vratili da slavimo sv. Misu. Sa sobom smo donijeli sve što je bilo potrebno za svetu žrtvu, kao što smo to i inače vazda sa sobom nosili kad god smo negdje trebali misiti, osobito za blagdane. O tome smo prije obavijestili katolike po susjednim zaseocima i oni su se veoma pobožno, radosno i u velikom broju okupljali na naznačenome mjestu, a dolazila su oba spola. Neki su se, koliko je vrijeme dopuštalo, i ispovjedili. Ispovijed drugih odgođena je za drugi dan i za drugu crkvu kamo smo već bili pozivani i moljeni da dođemo.

Slijedećeg jutra odosmo u drugu crkvu koja stoji na obali Save. Udaljenija je od seoskih kuća, a čitava je i netaknutih zidova. Svećenici su sada u nju ušli samo na brzinu jer su se žurili u drugu, nedavno obnovljenu. Ta je bila sagrađena od drveta, a drvenog je i krova. Stariji njezini dijelovi bili su od kamena, a od kamena je bio i oltar sposoban da se na njemu slavi sv. Misa. U njoj i proslavismo sv. Misu još istog dana ujutro. Dotična se crkva nije mogla obnoviti, a da sudac (kojega zovu kadija) ne izda pisano dopuštenje, u kojem on priznaje da je na tom mjestu od davnijih vremena stajala kršćanska crkva te se stoga može iznova podići. Ipak je od okolnih kršćana bila prikupljena golema svota novca koji je predan sucu za taj pravni dokument.

Odande prijeđosmo u nedaleko selo Ilaču, u pravcu Marinaca. Tamošnje stanište nalazi se usred šume. Ondje smo se okrijepili, a predvečer odosmo do župnika kod grada zvanog Nijemci. Tamo smo

one noći prespavali. Župnik je obavijestio vjernike po selima te župe da se barem oni iz obližnjih zaselaka u nedjelju okupe kod crkve sagrađene od drvenih greda, u prostranoj ravnici. Stariji dijelovi te crkve bili su od opeke i kamena, a bila je dosta prikladna za četrnaest katoličkih sela i zaselaka u okolici. U nedjelju je, dakle, o. Kašić imao propovijed i proglasio narodu oprost papinskog jubileja za one koji se u narednih osam dana pravilno i valjano ispovjede i pobožno se pričeste euharistijskim Tijelom Kristovim. Odsluživši Misu, a neke i ispovjedivši, pozvao je i ostale da dođu na ispovijed u sljedeća tri dana tog tjedna, kako već kome bude odgovaralo. Osmog pak dana bila je, nakon misnog prikazanja, propovijed. A pošto se svećenik u Misi pričestio, pristupiše Pričesti i svi oni koji su bili spremni. Dok je zatim drugi pa i treći svećenik misio, o. Kašić je ispovijedao one koji nisu bili na Misi. Pošto su se svi pričestili i primili blagoslov, odoše.

Obavivši u Nijemcima sve što je trebalo, pođosmo odande u župu Ljubu udaljenu jedan dan hoda, gdje je živio pobožni svećenik Đuro. On se brinuo za crkvu Sv. Katarine djevice i mučenice, u kojoj su se vjernici okupljali osobito o blagdanima. Budući da se naglo smračilo, morali smo se za onu noć skloniti u kuću nekog šizmatika. Ondje smo dobili i skromnu večeru, a potom smo legli na sijeno blizu peći da prenoćimo. Ipak je cijeloj onoj obitelji bilo od koristi to što je Otac kod njih proveo noć. Skupili su se, naime, oko ognja svi članovi obaju spolova, a Otac im je kratko izložio i objasnio temelje naše vjere o kojima nisu imali pojma. Svi su se divili i govorili da takvo što nikad nisu čuli od svojih svećenika. Čuvši Vjerovanje, Očenaš, Anđeo Gospodnji i Deset zapovijedi na dalmatinskom jeziku, bili su veoma zahvalni. Sve su, naime, dobro razumjeli, a kamo sreće da su i zapamtili.

Rano ujutro požurismo u crkvu da bi župnik mogao okupiti vjernike na Misu, na propovijed i na ispovijed radi zadobivanja jubilejskih oprostâ. Otprilike dva sata nakon izlaska sunca, skupiše se vjernici na dati znak na Misu u crkvi Sv. Katarine djevice i mučenice. Nakon Mise mnogi su se ispovjedili. Na Pričest ipak nisu pristupili toga istog dana, nego tek slijedećeg i to, po običaju, samo pod prilikama kruha, služeći se vazda latinskim obredom kao što to običavaju činiti svi Dalmatinci. Oni naime zaziru od grčkog obreda kojim se služe Srblji.

Gospodin Simon i Otac (Kašić) ostali su ondje tri dana dijeleći sakramente onima koji su se okupljali zahvaljujući Bogu što su ta tri svećenika došla u udaljena mjesta gdje katolički Srijemci žive među žizmatičkim selima. Njih je inače g. župnik Đuro poučavao u katoličkoj vjeri i branio ih od šizmatika i luteranskih heretika. Pošto su dijeljenje sakramenata i naviještanje Božje riječi obavili pravilno po katoličkom obredu, obavijestili su katolike o svom daljnjem putu i na blagdan otišli

u prastaru crkvu Presvete Bogorodice. Ta je crkva bila kamenih zidova i ostala je neoštećena na ravnici, bez stanovnika u susjedstvu. Bila je dobro zatvorena, a vrata još i učvršćena prijevornicama. Pošto ju je župnik koji je imao ključ otvorio, svi su svećenici slavili svetu Misu na kamenom oltaru u nazočnosti velikog mnoštva vjernika. A kad je o. Kašić održao propovijed i navijestio jubilejski oprost, mnogi su se ispovjedili. Pozvani su također da Pričest dođu primiti slijedećeg dana u drugu crkvu gdje će biti sigurniji i smireniji jer se u njoj okuplja veći broj seljaka iz susjedstva, pa će biti i svečanije slavljenje sakramenata. Upozorili su vjernike i na točno vrijeme kada će to biti. Pošto su neke ispovjedili na prilično neprikladnu mjestu i na neprikladan način, odoše odande.

Utanačenog dana pošli su u župnikovu seosku kuću i ondje pripravili sve što je bilo potrebno za predstojeći blagdan. Mnoge su ispovjedili. U onih nekoliko dana okupljalo se mnoštvo seljaka u crkvi gdje su mnogi obavili i sakrament pokore. Otac (Kašić) je prema običaju propovijedao za vrijeme Mise, a svi koji su bili pravilno pripremljeni, okrijepljeni su i obradovani sakramentom Euharistije.

Pošto se narod razišao u svoje seoske domove, odoše i g. Simon i o. Kašić, prilično umorni, u župnikovu kuću. Budući da su bili veoma iscrpljeni, proveli su ondje nekoliko dana na odmoru. Svakodnevno su pozivali ljude na svetu Žrtvu. Poslije toga su obišli još mnoge crkve i sela u njihovoj blizini. Propovijedali su po običaju i dijelili svete sakramente kao što je malo prije opisano. Bilo je to dosta uspješno i na radost vjernika koji su se okupljali da slušaju sv. Misu.

Nakon više dana naumi g. Simon povesti o. Kašića prema Vukovaru gdje je na brežuljku blizu državne ceste stajala ne baš neznatna utvrda, a podno utvrde je kraljevski karavansaraj u koji slobodno zalaze svi putnici i ondje danonoćno slobodno borave. Na udaljenosti odande koliko bi se moglo strijelom dobaciti, teče dosta širok i dubok Istar ili Danubius, hrvatski Dunav ili Dunavi. S lijeve strane utvrde, ispod velikog drvenog mosta, ulijeva se u Dunav rječica Vuka. Ona dotječe sa brežuljaka i nastavlja teći po ravnici na kojoj se vide jata gusaka sa svojim čuvarima, kao da su stada ovaca. Guske odande slijeću u Dunav, plivaju po njemu i naslađuju se njegovim ribama.

Gospodin Simon povede o. Kašića pješke preko mosta na Vuki k nekakvim pustinjacima koji se kite imenom Sv. Ilije. Oni žive kao Turci, a oblače se u bijele lanene haljine s kukuljicom. Vrijeme provode u raznim praznovjerjima, u pjesmi i gatanju na zaravanku koji je uređen usred vrta. Gospodin Simon je s jednim njihovim starješinom razgovarao turski i hrvatski, a taj je na sva pitanja odgovarao veoma uljudno. Pričao je također kako su se i njemu dogodila čudesa pri nekakvom

prebrojavanju kamenčića i gatanju nekakvim okretanjem kotačića. O tome kako ti pustinjaci žive nije se ništa govorilo niti se išta ispitivalo. Otišavši odande krenuli smo u šumarak da s obližnjeg brežuljka promatramo Dunav. I dok smo ga gledali, opazismo povorku ljudi koja ide prema mostu noseći u sanduku mrtvog Turčina da ga pokopa u šumi, po svom običaju, pod nekim drvetom. Mi svećenici krenuli smo odmah odande na državni put da ne bi možda naša nazočnost u blizini mrtvaca u Turcima probudila kakav loš nagovještaj, te da se oni na poticaj đavla ne razbjesne protiv kršćanskih svećenika i ne naprave im kakvu nepriliku. Kad su Turci zamakli u šumu, svećenici su prešli most i sklonili se u karavansaraj. Pokopavši mrtvaca, svo ono mnoštvo se vratilo svojim kućama, a gospodin Simon i njegovi pratioci staviše svoju prtljagu na kola i krenuše putem preko mosta prema Esseku ili Osiku (Osijeku) i to državnim putem. Ta dionica puta nije bila sasvim bez opasnosti i bez straha od razbojnika. Često se naime događa da se na nekim mjestima, udaljenijim od sela, susretne pljačkaše ili kesedžije. Naiđu li ti razbojnici u blizini šume, na putnike bez oružja, opljačkaju ih i otmu im prtljag kao i robu koju putnici običavaju nositi da je prodaju na panađuru ili sajmu, te s plijenom pobjegnu u šumu. Usudi li tko braniti sebe ili svoju robu, teško ga ozlijede, a ponekad takvog i ubiju u onoj pustoši. Tada pobjegnu što dalje odande da ih stanovnici selâ ili sami ranjenici i opljačkani ne otkriju. Naši putnici stigoše ipak živi i zdravi u Osijek gdje ih u svoje domove primiše katolički Dubrovčani koji ondje borave kao trgovci.

Već je sasvim blizu bio blagdan Sv. Jurja mučenika kojega u onim krajevima veoma štuju i časte svi katolici bez obzira da li se ravnaju po novom ili po starom kalendaru; isto tako heretici, šizmatici i Turci koji žive po starom kalendaru i ne odbijaju deset dana. Slavi se drugoga dana po Našašću Svetoga Križa (po našem katoličkom običaju 3. svibnja, a njima je to 23. travnja). Toga dakle dana počinje osmodnevni sajam kojeg sami mještani nazivaju panađur. Traje osam dana bez ikakvih poteškoća. Ipak osječki Turci svake godine za taj sajam pribave naoružanu stražu i konjanike za suzbijanje razbojnika koji također dolaze radi pljačke i krađe. Stražu i konjanike pozovu da bi trgovci u te dane bili što sigurniji u dopremanju razne robe, a često i vrlo skupocjenih stvari. Bili oni kršćani ili Turci, ti trgovci podignu male i dobro utvrđene kućice od dasaka, a ispred njih kao i iza njih puno je staza. Sve to izgleda kao da je na ravnici izvan zidina Osijeka podignut novi grad. Kupci mogu svuda mirno prići i kupovati svakovrsnu robu bila ona prostrta na otvorenom, ili zatvorena u sanducima. Na prodaju se doprema svilena i lanena odjeća, raznobojni konci, raznovrsna platna te sve vrste živeža i alata, sve što je potrebno obrtnicima, muškarcima ili ženama za obavljanje njihovih zanatskih poslova. Napokon da saž-

mem u jednu riječ: doprema se sve ono što je potrebno građanima. Svuda se sve pokriva, a u grad doprema svatko prema svome običaju i svojoj mogućnosti: na konjima, na kolima, na volovima i na magarcima.

Kao svećenik svaki sam dan s katolicima slavio svetu Misu po kućama, na časnom i doličnom mjestu. Neke bih vjernike prije toga i ispovjedio. A da bi dobili jubilejski oprost, onima koji su postili i bili dobro pripremljeni, podijelio sam i Pričest. Prije toga održao sam kratku propovijed. Nakon Mise su po dvoje ili troje izlazili kroz gradska vrata na prostor sajma da pozovu katolike, ako bi ih našli, da dođu i prime sakramente potrebne za dobivanje jubilejskog oprosta, to jest da slijedećeg dana dođu u određenu kuću i priprave se kao što treba. Osim toga smo ih poticali da vjernike koje poznaju pozovu i oprezno dovedu bilo kojeg dana. Nisu bili malobrojni oni koji su tako i činili.

Oni koji su se vraćali u svoje seoske domove bili su upozoreni da vjernicima u susjedstvu svoga prebivališta priopće u kojoj se župnoj crkvi moraju okupiti nakon sajma, i to vrlo rano ujutro u nedjelju ili na neki drugi blagdan, i to vjernici obaju spolova, na sveti sakrament i na Božansku Žrtvu, kako bi se pravilno pripremljeni mogli dostojno okrijepiti Riječju Božjom i Kruhom života vječnoga. Zaista je bilo divno promatrati kako po svim stazama koje vode prema crkvi idu seljaci i seljanke. Bili su poput mrava koji idu skupljati žitno zrnje i drugo što im je potrebno za život, izlazeći i vraćajući se u svoje podzemne hodničiće.

Kad je završio sajam, i pošto su obavili svoje poslove u Osijeku, pošli su svećenici u nedjelju u župu Križevce, odnosno u crkvu Svetog Križa, u kojoj su čekali odasvud pristigli seljaci. Svećenici su »na uho« slušali ispovijedi onih koji su već bili tu. Činili su to sjedeći na kakvom kamenu ili na kamenoj ogradi, dok su pokornici dolazili i klekli sa strane. Bilo je to prilično neudobno. Crkva je bila na čistini, a oko nje vidjelo se mnogo grobova preminulih vjernika. Tijela mrtvaca zakopavala su se dublje u zemlju da ih vukovi ili psi ne bi raskopavali. Takva mjesta stanovnici su posvuda nazivali groblja (grobya). Na svaki grob postave vrlo tešku drvenu gredu ili naslažu hrpu teškog kamenja. Žene na grobove svojih pokojnika stavljaju najčešće kruh, jabuke i druge plodove namijenjene siromasima za jelo, a ne za hranu dušama kao što to čine pogani. Čine to zato da bi, okrijepivši hranom tijela živih siromaha, oni još živi molili za preminule siromahe vjernike. Pošto se skupilo mnoštvo seljaka, i nakon što su se mnogi ispovjedili, o. Kašić je slavio svetu Misu i narodu održao kratku propovijed. Potom je sve, koji su bili pravilno i valjano raspoloženi, okrijepio Presvetom Euharistijom, sakramentom Tijela i Krvi Gospodnje, i to samo pod krušnim prilikama.

Završio je s navještajem potpunog jubilejskog oprosta. Duhovno okrijepljeni, radosni i razdragani, vjernici su se zahvalno vraćali u svoje seoske domove blagoslivljajući i hvaleći Gospodina. I svećenici pođoše u župnikovu kuću da se okrijepe jelom. Bili su veoma umorni i iscrpljeni te su slijedeće noći ondje i počivali.

Idućeg jutra, vrlo rano, gosti se oprostiše od domaćina i odoše župniku u Kuzmince. Taj župnik je, upozorivši već ranije svoje vjernike na dolazak svećenikâ, sve pozvao u svoju crkvu posvećenu svetim mučenicima Kuzmi i Damjanu. Crkva je bila zidana od cigle. Nevjernici je nisu dirali te je ostala onakva kakva je bila od starine, ali je iznutra bila slabo uređena. Oltari su bili bez oltarnika, posve otkriveni. Tako su ih držali zbog lupeža i razbojnika koji, kad bi vidjeli oltare pokrivene oltarnicima kao što je običaj, i još ukrašene ostalim predmetima potrebnima za slavljenje Mise, razbili bi vrata i sve bi pootkidali i odnijeli. U blizini crkve, naime, nema župne kuće niti se vidi ikakva seoska nastamba. Crkva je sagrađena posve uz državni put, ali su seoske nastambe ili kuće vjernika podalje u šumi. Tako su smještene zato da im putnici koji prolaze mimo ne bi svaki dan dolazili »u goste« proseći stalno od tih siromaha živež, te da drski ljudi i lutalice ne bi ugrožavali domaće obitelji još gorim stvarima.

Svećenici uđoše sa župnikom u crkvu i pokriše oltare oltarnicima koje su donijeli sa sobom kao i sve ostalo što je potrebno za slavljenje sv. Mise. Svaki je od njih pojedinačno prikazivao božansku Žrtvu Bogu svemogućem i velikom, dok su drugi u to vrijeme slušali ispovijed. A bilo je to dosta neudobno jer nije bilo nikakvog sjedala. Iz sela se skupilo mnoštvo seljaka vrlo pobožnih, pristojnih i kršćanski čednih. Posljednji je Misu služio o. Kašić. On je propovijedao i ponudio jubilejski oprost svima koji su se ispovjedili i odmah nakon pričesti misnika pričestili se svetim Tijelom Krista Gospodina, da ne bi nakon ablucije, i pošto Misa završi, u čestičnjaku ostali ulomci hostija bez dužnog poštovanja. Obavivši zdušno i pobožno sve svete čine, razotkrili su oltare i oltarnike pospremili da ih ponesu. Čuvari su zatvorili vrata i dobro ih učvrstili prijevornicama. Činili su tako zato da ne bi neki pokvarenjak ili nevjernik, iz prezira prema svetom mjestu, unutra ugonio stoku ili goveda te tako obeščastio sveto mjesto. Vjernici su se vraćali svojim seoskim kućama veseleći se i slaveći Gospodina, dok su svećenici otišli u župnikov dom.

Naumili su da sutradan krenu ponovno prema Osijeku i da ondje ostanu možda dva dana u kućama katolika čekajući časnog starca Mađara o. Gregorija Vasarellya koji se trebao vratiti iz Pet Crkava. On je bio misionar u onim krajevima preko Drave u Pet Crkava (Quinque Ecclesias) ili Pećuhu. Dobri je starac napokon i stigao do mosta na rije-

ci Dravi. Porazgovorivši se dakle s o. Kašićem o raznim teškoćama svoje misije, a osobito o neslaganju sa svojim pratiocem, vratio se (starac) u Pećuh. Napomenimo i to da je o. Vasarelly (Vásárhelyu) svakodnevno vodio sporove s arijancima, kalvinima, muslimanima i drugim hereticima. Poseban se spor vodio o nekoj vcrkvi u kojoj su naizmjenično držali propovijedi heretici i katolici, ali je taj običaj izmjeničnog propovijedanja kratko trajao. Konačno su svi odlučili parnicu i raspravu iznijeti pred turskog suca (kadiju). Sudac je po svom povjereniku donio odluku da se svađa prekine. Crkva neka se podijeli tako da se od dasaka podigne nešto kao zid, te neka jedan dio služi arijancima, a drugi katolici kako za propovijedi tako i za obavljanje drugih službi. Neka nijedna strana drugu ne ometa, niti se ubuduće usudi praviti bilo kakve neugodnosti, pa niti u svađi prigovarati tuđim običajima. Tako je učinjeno i svađa je utihnula, ali se nije posve ugasila. Heretici su stalno mrmljali, ali se nisu otvoreno protivili da im se ne desi štogod nezgodno. Stvar je bila u tome što su mnogi heretici slušali katoličke oce propovjednike, a bilo je i takvih koji su i privatno dolazili da čuju katoličke istine. Nakon toga su odbacivali heretičke laži te, s Božjom milošću i pomoći, žarko prigrlili katoličku vjeru i u njoj radosno ustrajali. Neka to kratko izvješće o pećujskim prilikama bude ujedno dovoljno i o pećujskom narodu u kojem je bilo malo onih koji bi nešto znali o pravoj vjeri u Boga, iako su u razgovorima zalazili u rasprave. Samo poneki su bili zaraženi krivim arijanskim dogmama, ali ne i nekim prigovorima svojih starješina protiv katolikâ. Zbog toga ocima nije bilo teško dokazima neke razuvjeriti te ih pridobiti i privući na katoličku vjeru, blago i ljudski, bez svadljivih rasprava.

Pošto smo u Esseku ili Osiku s ono nešto malo katolika uspješno obavili sve što se odnosi na duhovne stvari i na savjest, učinilo nam se da je prikladno vrijeme za povratak u Taurunum ili Biograd, da se malo odmorimo te obnovimo i učvrstimo tjelesne snage. Povratak je potrajao dva dana. Zaustavili smo se najprije na jednom mjestu u šumi, daleko od selâ, a to nije bilo bez pogibija. Zatim smo još prije podne stigli do Vukovara. Poslije podne smo nastavili put do Sirmiuma, ili Mitrovice, a sve u strahu od kesedžija ili bodežara koji se često pridruže kao tobožnji suputnici. Oni noću ostave karavansaraj te odu i lutaju šumama i stazama da bi se ujutro, kad se razdani, pridružili putnicima koji ne slute ništa zlo. Oni su, dakako, nepoznati, ali jašu na konjima. Dobro su naoružani, a o lijevi bok im je pripasana zakrivljena sablja. Tebi lukavo prepusti desnu stranu, tobože iz nekog poštovanja, a da bi te mogao, ako slučajno putuješ sam s njim, negdje na samotnom mjestu i daleko od ljudskih očiju – napasti. Iznenada izvuče zakrivljenu sablju, njenim jednim udarcem odsiječe ti glavu i zbaci te s konja kojega ti

otme kao i sve ostalo što si imao. Čak te i svuče pa te ostavi gola. On pak s otetom odjećom i plijenom luta šumskim bespućem bježeći što dalje od državnoga puta. Kad se nađe na sigurnom mjestu, stavi oteti prtljag na konja ubijenog suputnika te nastavi drugim, udaljenijim putem. Pojavi se negdje gdje mu se svidi, kao posve nedužan putnik, da ne bi nitko u njemu prepoznao opasnog bodežara i najgoreg ubojicu.

Otac Kašić i njegovi suputnici stavili su se pod zaštitu svemogućeg Boga i njegova dobrog anđela, te im se u ta dva dana nije dogodilo nikakvo zlo, niti im je ikakvim lošim susretom život doveden u opasnost. I tako su svikoliki putnici stigli zdravi i čitavi u Mitrovicu gdje su prenoćili kod gostoljubivog i dobrohotnog prijatelja.

Mitrovica – to je onaj prastari grad (drugi Rim i Rimu takmac), sjajno sjedište careva sagrađeno nekoć na obali rijeke Save. Sada je taj grad sav srušen. Zidovi su sravnjeni sa zemljom. Vide se cigle tih temelja i zidova, a crvene se poput krvi. Te su cigle dosta velike. Nemilosrdni zub vremena nije ih načeo te izgledaju gotovo neuništive. O, nedokučivih li nauma vječnoga Boga! Sjajan grad, ugodno i bogato sjedište careva, nekoć je bio cio, a sad je teško razrušen, sveden gotovo ni na šta. Učinili su to Slaveni, pa Huni i napokon Turci pod čijom vlašću i mrtav stenje. Još postoje samo tragovi golema grada među kojima se ne nazire da bi stajala ijedna kršćanska crkva. Zbog toga je katolički svećenik morao, za utjehu vjernika, svetu Misnu Žrtvu svemogućemu Bogu prikazati u privatnoj kući kršćanskog domaćina, a to nije išlo bez suza. Pošto su i to obavili, otišli su svećenici u miru, zdravi i čitavi put Beograda.

(Ovaj prijevod priredio je Valentin Miklobušec prema latinskom tekstu Kašićeve autobiografije: »*Vita P. Bartholomaei Cassii Dalmatae, ab ipsomet conscripta, et dono data a P. Raphaele Prodanello Ragusino, P. Raphaeli Tudisio, ex sorore filio*«. Za tisak je Autobiografiju pripremio dr. Miroslav Vanino D.I. Zagreb 1940. a izdala ju je JAZU. Prijevod str. 43-53. je mjestimično dosta slobodan. Kašić najčešće piše u 3. licu, iako se radnja odnosi na njega i na njegove pratioce, pa su takva mjesta – gdje je bilo nužno za razumijevanje – u hrvatskom prijevodu izražena u 1. licu jednine ili množine.)

Ardelio Della Bella

Pismo Della Belle isusovačkom generalu Tyrsu Gonzalezu iz Dubrovnika 6. X. 1704. Na početku svog dugogodišnjeg misionarskog rada on opisuje misije održane iste godine u Poljicima. To je jedino sačuvano Della Bellino izvješće o njegovim misijama.

Mnogo poštovani Oče u Kristu!

Mir Kristov!

Drugog ovog mjeseca sretno su stigli iz Ancone novi magistri koji su mi predali kutiju s pobožnim predmetima. Zahvaljujem na očinskoj ljubavi i pobožnoj darežljivosti Vaše Velečasnosti i ne znam kako da uzvratim Vašoj dobroti. Ali osim tri mise koje prikazujem za Vas na svakoj misiji dok dijelim komadiće Agnusa Dei, koji su tako dragocjeni da se istrijebe praznovjerni zapisi, odredit ću da sav narod izmoli za vas Očenaš i Zdravo Marijo. Sada ću Vam javiti pokoju vijest o dobru što se s milošću Božjom učinilo u zadnjim misijama u pokrajini Poljica. Taj kraj, koji je u početku prošlog rata (1683-1699) od Turaka prešao pod vlast Mletačke Republike, jako je brdovit i sav još okružen planinama, osim malog područja što gleda na more. Kraj je nastanjen narodom vrlo sposobnim u uređenju uprave po starinski na način republike. A plemići među njima, premda su većinom ljudi sa sela, diče se jako starim plemstvom. Drugačije je s crkvenim ljudima. Župnici, kojih ima u svemu nešto više od 50, svi su hrvatskog obreda (glagoljaši), nikakve ili slabe naobrazbe, osim što znadu na hrvatskom čitati i pisati. Otišao sam onamo koncem svibnja, nakon misija u Makarskoj i Neretvi, s Prečasnim vikarom iz Splita, jednim kanonikom i još jednim svećenikom, koji su mi revno pomagali u svim ovom misijama. A trebalo je Gospodinu podnijeti dosta nevolja od zime i kiše na početku, a zatim od prevelike vrućine, i u kućama građenim bez vapna i pokrivenim crijepom ili slamom. To je stari običaj ovog kraja u blizini Turaka, da budu siromašni kako ih bogate kuće ne bi mamile.

Posjet je misijama bio zaista velik jer, premda je običajem obavljati sve funkcije misija u svakom selu, budući da su kuće raspršene jedna od druge i da se izbjegnu neredi kada se skupi mnoštvo svijeta uz

sve to dolazili su mnogi iz sela, gdje je već bila misija, u druga mjesta, a i iz turskih krajeva došli bi po čitav dan hoda daleko. Bilo je zaista dirljivo gledati napose toliko siromašnih žena koje su dolazile izdaleka s djecom na rukama i po nesnosnoj žegi čekale dan-dva da bi se mogle ispovijediti, premda je osim nas četiri svećenika ispovijedalo još mnogo drugih iz onog kraja, svi pod kakvim drvetom jer je za toliki narod bila nepodnosiva vrućina u tijesnim crkvama. Zatim u procesijama, koje su išle u svakom selu od župne crkve do neke druge daleke jednu ili dvije milje, nije bilo nikog, da nije sudjelovao, i svi bosi. Muževi bi odgovarali na litanije koje su predmolili vikar i kanonik, dok sam ja među njima išao s velikim križem, a žene su pak, koje su išle odvojeno, pjevale krunicu. Narod je imao visoko mišljenje o misionaru i utjecao mu se kao da ih može izliječiti od svakoga zla, i čovjek uistinu Božji mogao bi učiniti mnoga dobra, zato je bijednik za ono što vrijedim dugujem njegovu Božanskom Veličanstvu.

Koliko se dobra učinilo po ispovijedima samo Bog zna jer se udostojao ostvariti ga. Općenito se može reći da su stotine duša oplakale svoje grijehe u kojima su godinama živjele bez ispovijedi. Veliki je plod bio da su iskorijenjene psovke i kletve koje su strašne u tim krajevima, na veliku štetu naše svete vjere i duša. Uklonjena su mnoga neprijateljstva koja samo što nisu završila prolijevanjem krvi. Među ostalima u selu Jasenica trajalo je veliko neprijateljstvo između dvije obitelji jer je neki Matija Kapić ozloglasio ženu Franje Naporovića. Ovaj se zakleo da će ubiti svoju ženu ako je kriva, a ako se nađe nevina ubit će klevetnika. I tako jedno jutro, dok sam se zahvaljivao u crkvi nakon mise, čuo sam vani veliku galamu. Izletim napolje i ugledam više od 400 ljudi podijeljenih u dvije skupine s oružjem u rukama. Prva pomisao mi dođe, eto danas će misije u Dalmaciji doći na zao glas u Mlećana (tj. zabranit će ih). S pomoću Božjom nisam izgubio prisebnost već sam se vičući bacio u mnoštvo, stignem do spomenutog Kapića, zgrabim ga za prsa i silom odvučem u crkvu, a kasnije ga pošaljem drugamo. Vratio sam se gore spomenutim mužu i ženi i, bacivši se raspelom u ruci pred njihove noge, stišao sam gungulu. Nakon tri dana nagovaranja sklonio sam ih s pomoću Božjom na oproštenje. Zatim sam pridobio i Kapića da javno opozove klevetu, premda se ranije pritivio i govorio da će si prije iščupati jezik iz grla nego poreći što je bio rekao. Svi su se izgrlili u crkvi, zatim primili sakramente, i sa čitavim narodom, radosnim zbog pomirenja dviju moćnih obitelji u kraju, zapjevali su »Tebe Boga hvalimo«.

Preko petnaest sličnih pomirenja sklopljeno je za vrijeme tih misija, no ovdje ću ih ispustiti da ne duljim. Vrijedne su, međutim, spomena riječi konta Marka Barića koji je prošle godine bio veliki knez čitave po-

krajne (poljičke). On, kada se pomirio s kontom Matijom Šarićem, kome je bio opalio šamar, u prisutnosti naroda reče: »Spreman sam dati Vam zadovoljštinu koju god želite i volio bih više da mi je odsječena ova ruka, nego što sam Vas uvrijedio«. Nije to bilo malo za čovjeka koji je ranije obavljao prvu službu u kraju, imao je preko 70 godina i bio je više puta časnik u ratu i vrlo cijenjen od upraviteljâ Dalmacije. Puno se dobra učinilo time što su uklonjeni praznovjerni zapisi. Za jednoga od njih, što sam ga našao, jedan je čovjek dao vola, toliko su držali do njih. Način na koji su istrijebljeni bio je ovaj: najprije se rastumačilo kako su zapisi stvar isprazna i đavolska, a zatim se razdijelili komadići Agnusa Dei umotani u košuljice, te su se narodu pročitali njihovi spasonosni učinci, ili im se davali koji drugi pobožni predmeti. Divno je bilo gledati kako muževi i žene kidaju zapise s vrata ili prsa da bi dobili komadić Agnusa Dei ili neku drugu nabožnu stvarčicu.

Ništa manje značajan događaj pred Bogom i ljudima bilo je obraćenje petnaest drumskih razbojnika od njihova strašnog života, među njima dvaju harambaša s Pavlom Landekom, glasovitim u onim krajevima. Ja sam ih susreo kad sam išao pješice iz Kostanja u Srijane. Ti su razbojnici s ostalima mnogo štete nanosili i pograničnim Turcima i to je bio razlog da se bosanski paša često zbog njih žalio generalu Dalmacije zahtijevajući odštetu. Sada je generalu bilo drago kad sam mu ja poslao popis obraćenih razbojnika s molbom da budu pomilovani i poslani na službu u Italiju ili drugamo.

Naposljetku spominjem kako sam u sedam župa uveo da se stalno drži Presveto. Ni u kojoj poljičkoj crkvi nije su čuvala Hostija, premda je to zahtijevao Prečasni Nadbiskup i njegovi predšasnici su se trudili da to uvedu. Nažalost nisu mogli izlagati Presveto čitavo vrijeme kako su bili pod Turcima. Prečasni Nadbiskup je sada bio zadovoljan i nadao se da će se isto provesti i u ostalim župama. Još bi se mnogo toga moglo pripovijedati, ali bi predugo trajalo. Život koji mi Gospodin se udostoji darovati posvetit ću ovoj svetoj službi, za koju ja postajem sve manje dostojan. Sada se bavim svojim hrvatskim Rječnikom; mučan je to posao, ali ga darujem Gospodinu nadajući se da će se neka dobra duša moći njime poslužiti da nauči ovaj jezik i ostvariti ono dobro u dušama što ga ja ne činim. Ponovno neizmjerno zahvaljujem Vašoj Velečasnosti za pobožne predmete i uz najpobožnije poštovanje preporučujem se u molitve. Dubrovnik 6. listopada 1704.
Vaše Velečasnosti

nedostojni sluga u Kristu
Ardelio Della Bella

(Archivum Romanum Societatis Iesu – Rom. 183, ff. 39r-40v)

Juraj Mulih

Mulih u dva predgovora svojih katekizama naglašava potrebu vjerske pouke, opće naobrazbe i pismenosti, te potiče narod da prigrle knjigu. Prvi je predgovor iz »Pisanice duhovne« (Beč 1734), posvećen Požežanima; a drugi iz »Posla apostolskoga« (Zagreb 1724), upravljen Zagrepčanima.

PRIDGOVOR

Plemenita i Poglavita Gospodo Senatori, Purgari i svi ostali virni krstianini, navlastito pako otci i matere, zdravo.

Dugo sam mislio, što bi vam drugoga i korisnoga za uskrsnu pisanicu poklonio, i nisam našao što bi meni dostoinie vam pokloniti, ali vam koristnie i morebit dražie od mene uzeti bilo, nego ovu malenu knižicu, u kojoj se nahodi Nauk krstianski, koi premda vam nie toliko potriban, ništa manje ufam se, da bude vrlo koristan za dragu dičicu vašu, koju ste dužni u Božjem strahu i u krstianskomu katoličanskomu zakonu odhraniti. Što se vidi iz onoga, što Moysesu G. Bog govori: Skupi mi puk, da slušaju riči moje i da se uče bojati mene u sve vrime života svoga na zemlji i neka uče dicu svoju. Drugda po S. Paulu govori: Koi na svoje, navlastito pako na svoje kućane brigu neima, on je viru zataio i jest od nevirnika gorji.

S. Hieron (im) govori: mlogo kod Boga zasluži otac i mati i budu se zaista spasili, ako vrlo brigu imaju, da dicu odhrane u Isusovoj viri, ljubavi i svetosti krstianskoj. Priličnim načinom govore mlogi s. otci i naučiteli s. matere Crkve, jer brez vire ne moremo Bogu ugodni biti niti se spasiti. To nas vira uči, a kako ćemo ono virovati, što ne slušamo, pita sv. Pavao.

Zato na pomoć za dužnost vašu izpuniti i dušu spasiti, dajem vam ovu knižicu, da ju ali sami, ako znate, vašim mladim kadkad šćiete, ali drugoga diaka šćiti pušćate, i zapovidate, da pomlivo slušaju, i koja

slušaju, da vam kažu. Da vas pako još većma ganem na Nauk kristianski, znajte veliku vašu duhovnu korist. Jer svaki otac i mati kada godir budu svoju dičicu kućane, ali istoga sebe ovoga Nauka kristianskoga učiti ali štiti ali govoriti slušali, za svaki put mogu dobiti sto dana oproštenje. Praeceptori pako kada u kući čeljad uče, ali kada u svetkovinu na Nauk svoje dite dovedu, sedam godina oproštenja. Ovo i mloga druga velika oproštenja dao jest Sv. Otac Papa Grgur XV. Dakle i oproštenje toliko i dužnost vašu veliku promisleć, dragi otci i matere, brinite se za blago od kojega na svitu većega neimate, to jest: za dicu vašu. Jer i ja nisam se oblinio dugo misliti dobra načina, kojim bi vas k tomu pomogao i nisam našao niti sam ga u drugih pametnih vilaetih vidio boljega za naučiti zakon i viru, nego je naučiti knigu. Evo vam jedna, gdi na svrhi jesam metnuo i libarice, da imadu lipu priliku naučiti se prie knigu štiti, pako onda i Nauka, ovakovu priliku nigde niste imali, a budu li igda vaša dica imala, ja ne znam, nego želim viditi, kako sam vidio i tužno promišljavao veliku brigu, koju imaju i pauri krivovirski, da svako dite mužko i žensko knigu uče zato, da se lasnie nauči svoga zakona, u kojemu tužno neima spasenia.

A što mi virni kristiani (ako smo vridni ovoga imena) činimo za naučiti naš zakon? kojega virujemo, da je istinito Božji? koliko ih dolazi u nedilju na Nauk? O žalost! Ako pako od knige govoriti, znadem da nike starie Gospoje štiti znadu knigu, koju su se ali u Bosni, ali od Božnjaka još pod turskim vladanjem ali malo posli naučile, i sada stide se knigu u ruke uzeti i druge učiti, kada je mir i draga krstianska sloboda. Gdi su koje se sada uče štiti? ja ne znam nijedne. To mogu reći, da se na izpovidi odmah poznadu, jer razložitie govore, koje su se ali iz knige ali od knižnika naučile lipoga načina izpovidíti.

Ali dragi Požežani, preštimajte vašu slobodu! učite dicu knige i molite G. Boga, da vas opet ne pušća pod oblast neprijatelja naše vire, koju lasno zaboravite onda, ako knižnika ne bude, koji bi vas i na misto redovnika u viri i ljubavi Božjoj okripio, i što bi bilo da ne bi bilo knižnika? i da se to ne dogodi, pomogla je na moju molbu vami čak u Beču Sveta Ana srićna i Blažena Mati Blažene D(ivice) Marie.

Gdi vidite, da ona i ja vrlo se brinem za sriću, blaženstvo i spasenje vaše, ali znaite, da to ne bude bez brige i truda vašega, za koi trud ufaite se, da budete vičnoga pokoja i veselja zajedno s dicom vašom u Raju nebeskom uživali, što vam često od Gospodina Boga prosim, pomnju u Nauka priporučujem i svu ovu knižicu Bogu na slavu, Blaženoj D. M. i svetoj Ani na poštenje, vam pako na Duša Vaših i pridrage vaše dičice spasenje darujem. Premda Grišnik malovridni vam vazda gotov poslužiti.

(Miroslav Vanino, *Isusovic i hrvatski narod, II,* Zagreb 1987, 633-635)

PREDGOVOR PISCA

Pokehdob čast Poslenika Apoštolskoga, ovo na šesnajsto leto, po več Biskupiah jesem obnašal, gdesem dosta mogel spoznati, i videti, kulika negde je med ljudstvom, vu duhovnom dugovanju pripostoča, ada i Navuka Keršćanskoga velika potreboča. Ter največ iz toga zroka: kajtiga i knigo-znaci neimaju odkuda čitati, i druge navučati: arse našega jezika malo knig najde, kojebi Navuk Keršćanski vu sebe zaderžavale. Zato je Duhovnem Pastirom, knigo-znancem, i vsem ostalem vernem Keršćanikom na pomoć šetajući (a k-tomu nagovorjen od Njih Gospodstva Gospodina Biskupa, za vseh nas zveličanje osebujno skerblivoga) jesemse na oveh knig složenje rad postavil. I to ne zato: da ime moje, med drugo ljudstvo, za nami na ov svet dojduće, ovak vu knigah prenesem, ali po drugeh Orsageh, i po već Biskupiah raznesem, nego najbolje zato: da predragem, obodvojega spola Dušam, i po moje smerti ovak obilneše, na Zveličenje dojti pomorem. Želeći: da vazda, i potlam na vnogo let, na mesto mene zakopanoga, i zagnjiloga, ove iste knige, ali da bolje rečem: Dragi Knigo.znanci (ki se budu dostojali vunje pogledati) naj negda (kaj ljubleno, i ponizno prosim) Duše Keršćanske, na vsako dobro marlivo navučaju. Da ovak navučajuć, kuliko falinge, iliti pomanjkanje moje pobolšaju; tuliko najme svoje povekšaju. Memorem toga tajiti; nego rad valujem: dase ovde najdu vnoga, koja vsem povoljna ne budu, kajme i je od ovoga truda nekuliko odvraćalo, da budem na miru, kaksu vnogi drugi, od mene vnogo vredneši, to dobro znajući: da našega naroda ljudem, vu izgovarjanju i pisanju rečih, vsem ne moguće vgoditi; arse nekoji osmehavaju iz rečih, da nesu prave horvatske; nekoji sude, da nesu pravo pisane, negobise drugač pisale: a nekoji druga prigovarjanja izmišljavaju, ter suproti postavljaju. ali ja takoveh nesemse zbojal: kajtisem iz jedne strane to spoznati: dase jošće na ov svet ne rodil, kibi vsem ljudem vgodil. A iz druge strane, jesem premislil duhovnu hasen, kojase po oveh knigah, more negda, i po moje smerti včiniti: arse ufam, dase najdu vnogi Keršćeneki, koji, ne samo vu Svetek; nego negde i vu delatnik, budu ove knige veselo čitali i druge marlivo navučali. I takovi znavši, da sam se ja vu izgovarjanju reših, moral prilagoditi samo k-Zagrebcem, pri kojeh ovo pišem, a ne Karlovčanom, niti Varaždincem, niti Požežanom, kaj vezda nemore biti. Zato na duše hasnuvati želječi, nebudue gledali na falinge izgovarjanja, niti pisanja, niti štampanja; nego budu samo duhovne hasne izkali, i vse ovo za dobro prijemali, kajsem ja, ne iz moje glave iznesel, niti zmislil, nego (kakti verna pčelica med iz cvetja, ali rožic)

iz vnogeh knig, dobro pregledaneh jesem izebral, izvadil, i ovak skupa, vu ove knige, najmre ono postavil, kajsem sudil, i negda spoznal, daje pri nekojeh ljudeh manje znano; a vendar na pravo Keršćansko živlenje, i na Dušno Zveličenje znati bolje potrebno, ali končema, hasnovito. I kaj goder ovde navuka menjka, to prosim ponizno! naj od mene vredneši ljubleno izpričaju, a vučeneši naj nekaj pobolšaju, a nekaj pribolšaju, ter akosu i vu imetku od mene premogučneši, naj nekaj vekšega, i bolšega, ali sami napravljaju; ali drugem nato gotovem, potrebne stroške pripravljaju, dase štampaju knige, koje vnogo verneše, i hvale-vredneše od vseh odvetkov, dobro debelo nadeleneh, dapače vnogo duglje, i dalje od isteh Cirkvih zazidaneh, ali Oltarev napravleneh, vu več Biskupiah, i po smerti budu svedočile, ter odičeno i mučeč nazvešćale, takovoga svojega Dobro-činitela darežlivost, a za vseh Duš Zveličenje ljublenu, Bogu povoljnu, Svetcem spodobnu, sebi i vnogem drugem hasnovitu, ter Apostolsku takvu skerblivost: koju vsem drugem premogućem budu preporučele: arje ovo, prave Božje Cirkve zidati, i zezidane, vu svojem dobrom redu zderžavati, tojeto: Duše Keršćanske na vekovečno Zveličenje pomagati. Od koje skerbi nikaj ne Kristušu, Angelom, i Svetcem spodobnešega, a ljudem hasnovitešega, dapače i potrebnešega. Zato ja dobivši ovu priliku (kada vam nemorem nazočiti govoriti) vazda za vsigdar, hotelsem vas po Otčinski opomenuti, i vam vsem ljubleno pred oči serdca postaviti: da kakti Duhovni Pastiri, Kapelani, i vsi drugi na duhovne časti postavleni, veliku skerb vsigdar imati moraju: da mladi, ter nevmetelni, iliti priprosti ljudi, na Navuk keršćanski vu Cirkvu dohadjaju, i onde najbolje potrebne Kotrige Vere, marlivo poslušaju, Tak prispodobnem načinom, Gospodare i Gospodarice, a navlastito Otce i matere serdčeno nagovarjam! i za ljubav Zveličenja prosim! da svoju družinu i detcu, ne samo vu Cirkvu na navuk pošiljaju, nego takajse, da nje vu svojeh hižah takve potrebne Kotrige, sami po sebi, ali po drugom k-tomu vučenom gustokrat navučaju, ter njim po takvom Navuku, na put Zveličenja stupiti, i po njem hoditi pomagaju. Da ovak jošće vu mladosti, Veličanstvo Božje dobro spoznaju, svoje dužnosti razmeju, i tverdno zapamte one Kotrige, koje neznati, i zapustiti, jese skvariti; a koje znati i obderžavati,jese Zveličiti, kakse vu oveh knigah obilno iztolnačeno najde. Koje vsem predragem Dušam Keršćanskem na pomoć k-Zveličenju zebiram, pripravljam, aldujem, i izručam, ter ne samo vu čtejenju; nego i vu drugeh navučanju, veliku marlivost ljubleno preporučam: da ov moj trud, a Njih Gospodstva Gospodina Biskupa k-tomu skerbliva pomoć, nebude zevsema prez vaše Duhovne hasne, koju samu, i jedinu iščemo, kada vam po oveh knigah, na sveto, iliti: na trezno, pravično, terplivno, složno, i pobožno živlenje ovak na vnogo let pomoći željimo. Kaj lehko i stanovito zadobimo; ako nam vi po vašem marlivosti k-tomu pripomorete. I da to

isto legle včinite; zato ja ostavivši diačke reči, jesem (kaksem najbolje znal) samo po naški ovde hotel govoriti, dame bolje razmeti more vsa općina, kojase morebit negda bude dostojala ovoga Navuka poslušati. Kajbise po Svetkeh i po Nedeljah, pri Cirkve jošće pred svetom mešum i Prodekum, negda kruto hasnovito moglo včiniti: dabi G. Skolnik, ali drugi knigo-znanec glasno čtal, a drugibi poslušali, i to bi dobro bilo, na mesto drugoga praznoga, nehasnovitoga, i negda grešnoga razgovarjanja, doklam duhovni Pastiri već ljudskih čekaju, alise za Prodeku pripravljaju, ali druge Duhovne svoje posle opravljaju. O kakbi to bilo lepo svetkuvati! vnogo na Duše hasnuvati! i Svetce nasleduvati! Nut Kniga je k-tomu gotova, samo Bogbi dal! takove, kibi nato hoteli marlivo šetuvati. (...)

(Juraj Mulih, *Posel apostolski,* Zagreb 1742, 8-13)

NEKROLOG O JURJU MULIHU

(Nekrolog o. Mulihu iz pera tadašnjeg rektora Zagrebačkog kolegija Ivana Galjufa. Ovaj tekst je iz Litterea Annuae za godinu 1755, a nešto skraćeni je bio tiskan iste godine u Zagrebu)

U Zagrebu je još prošle godine (1754), 31. prosinca u 10 sati navečer završio život i tu godinu, usred apostolskih poslova, otac Juraj Mulih, muž zaista vrlo slavan sa svetosti i rada za slavu Božju po Iliriku u onom njegovu dijelu koji je danas podložan ugarskim kraljevima.

Svjetlo je dana ugledao u Turopoljskoj oblasti Hrvatske 30. travnja godine 1694. Čim je izašao iz djetinje dobi, zagrijao se nekom osobitom revnošću za Presvetu Djevicu. Prvih je godina morao čuvati stado svog oca, ali bi svaki dan određene sate provodio moleći pohvale Mariji. Našavši se slučajno bez krunice sastavljene od zrnaca kako je običaj, usjekao je na oduljem drvcetu, koliko pobožno toliko i spretno, neznanke prema broju zrnaca. Uvijek ih je nosio obješene o pojasu, pa dok bi drugovi tratili vrijeme igrom, on ih je opet i opet prolazio izgovarajući pozdrav Majci Božjoj. Bog tako znade stvarno čudesnim načinom, pa i bez učitelja, privesti k sebi one koje je odredio za se.

Od stada je prešao u Zagreb u školu. Tu je lijepim ponašanjem budio u vršnjacima čestitost, a u profesorima naklonost. Na kraju, kad je već završio logiku, četrnaeste godine ovog stoljeća (1714) zamoli da bude primljen u Družbu. U nju stupi u Beču 27. listopada. U novaštvu se tako prožeo krepošću da se činilo da i kao otac Juraj jednako od nje živi. Nakon filozofije dan je za učitelja djeci. Njih je odgojio u svakom

zakonu poštenja pa je ljepota njihova vladanja govorila o svetoj stezi njihova učitelja.

Zatim je u Trnavi završio četiri godine teologije, a onda je u Banjskoj Bistrici toliko povećao plamen ljubavi prema Bogu i bližnjemu da ga je želio proširiti čak u novi svijet. Zato je zamolio poglavare da ga pošalju u teške indijske misije. No, po Božjem naumu, koji ga je čuvao za rad u Iliriku, dogodilo se da nikad nije bio uslišen premda je bio jako prikladan. Stoga, budući da mu od Indije ne ostade ništa osim želje za njom, posveti sebe i sve svoje nastojanje spasenju ilirskog naroda. A da ne bi izgledalo kao da se čežnja za Indijom bez koristi smjestila u njegovo srce, njom se običavao hrabriti za sve napore, njom je kao neprobojnim štitom suzbijao sve teškoće koje bi se suprostavile. Stoga kad bi nešto naporno jače navadilo (a da li je toga ikad manjkalo kod onih koji su se u srcu odlučili za velike stvari radi Boga), često bi u sebi ponavljao (kako je nađeno zapisao hebrejskim slovima u rukopisnom podsjetniku, izlizanu dugom uporabom): »Sjeti se želje za Indijom!« »neka ti se obnovi u srcu kakvom si željom plamtio prvog dana novicijata«! »Spremi se za apostolski život!«

U istinu, ostvario je što si je obećavao: dvadeset sedam godina što ih je imao na raspolaganju proživo je u neprestanu radu kako uči Apostol. Po naravi i kreposti bio je pripravan da podnese sve, i ono što bi svakog drugog slomilo. Probio se kroz sve zapreke na koliko god ih je mnogo naišao u tom vremenskom razdoblju. Sve je prevladao i sve želio pretrpjeti. Smiješnima je učinio klevete kojima su ga neprijatelji kreposti često teretili ne bi li na nevinoga podjarili zavist i mržnju. Dapače, gotovo nikoga nije bilo, pa ni među njima samima, koga ne bi ne samo pokrenulo na bolje nego ga i poveo, samo ako bi ga čuo. Jer upravo ničega nije bilo što ne bi postigao od svog slušatelja, pa ma koliko bio otvrdnuo u zlu, govorom bez kićenih riječi, ali oživljenim mislima punim sadržaja i oplemenjenim ponajčešće velikodušno prolivenom krvlju (u pokorničkom samobičevanju).

Dok je govorio, gorjelo bi lice, uvijek odsijevajući milinom i užižući nekakav nebeski oganj u onima koji su ga gledali. Jednostavnost svojstvena Božjim slugama, rijetka čednost i ljubav što ju je do te mjere iskazivao svima da je, nastojeći da drugima bude lijepo, sebe sasvim zaboravio pa bi često klonio od gladi, imala je vrlo veliku moć na srca. Stvarno, čim je izašao na bojno polje u borbu, tri stotine osoba je iz krivovjerja priveo u Crkvu. A koliko ih je tisuća iz raspojasana vladanja dozvao natrag do stavova dostojnih kršćanskog imena to zna samo onaj za koga je lio znoj. U podacima imamo ovo: prokrstario je sve pokrajine, pa i Ugarsku ukoliko je zahvaća ilirski govor. Pozivali su ga tamošnji biskupi natječući se u pismima. U sve je krajeve unio pobožnost

koju će prenositi sinovima i unucima pa je stekao naziv »svetog oca« kojim ga i danas svi nazivaju kad o njemu govore.

Kao borac u bojnom redu učinio je i ovo: poslije ljeta punog vojevanja i bogatog svetim plijenom, došla je zima ne manje rodna svetom dobiti. Naime, jako mrzeći svako mirovanje, svu je zimu utrošio u pisanje knjižice na domaćem jeziku koje će poslužiti neukom puku prije svega, ili za svetih pohoda susjednim krajevima, ili napokon pri odgajanju srdaca sugrađana u kreposti. Za to je vrijeme neumorno pružao najljepši primjer svim sudrugovima, ponizno bio na raspolaganju, tako pažljiv u poslušnosti da mu je mig značio zapovijed, i trsio se da bude strog prema sebi. Svakom je petku u tjednu posvećivao posebnu pažnju dragovoljnom pokorom u blagovaonici. Smatrao je pravednim da toga dana dade obilniji prinos svojoj pobožnosti jer ga je i Krist posebno počastio svojom smrću, a on ga je doživljavao posebno sretnim u vezi sa sobom i da mu dobro nagoviješta. Govorio je: »Tim su mi danom tijekom cijelog života započinjali najdraži događaji: tog sam dana rođen i opran svetom vodom krštenja; tog sam dana pošao iz očinske kuće prvi put u školu; tog sam dana krenuo sa škola u novicijat Družbe; tog sam dana napokon prvi puta poslan na apostolski zadatak.«

Budući da se tako svim marom brinuo jedino za slavu Božju, zaslužio je da poput Apostola ne odloži svetu službu koju je obnašao nego kad i život: Podvečer je izrekao veliku propovijed na riječi himna »Tebe Boga hvalimo« u zahvalu za božanska dobročinstva – taj pobožni običaj u Zagrebu baš njemu duguje početak – i po svom običaju završio govor pobožnom pjesmom. Odmah zatim leže u postelju i poslije nekoliko sati smireno izdahnu, misli se od grča u malom trbuhu. A zaista je zaslužio da umre bez patnja duže bolesti on koji si je čitav život nametao toliko dobrovoljnih muka. Zaslužio je da umre tako reći od prekrasne teme o pohvalama darežljivom Bogu on koji ih je dvadeset i sedam godina nastojao promicati kod svih uz toliki znoj i krv, prolijevanu neštedimice. Zaslužio je napokon da mu osobito svečana bude prva Spasiteljeva svetkovina na zemlji (1. siječnja – Blagdan davanja imena Isusu) on koji se tako zauzeto i tako dugo predao nastojanju oko spasenja sviju.

Čim se pročuo glas o ovoj smrti, dragocjenoj pred licem Gospodnjim, gradsko je poglavarstvo moralo popustiti molbama da tijelo bude za sve javno izloženo u crkvi. Valjda nikoga nije bilo da mu nije došao iskazati počast.

(Ivan Fuček, *Nacrt života Jurja Muliha,* Vrela i prinosi 15 (1985) 48-50; preveo o. Josip Kukuljan DI)

Josip Milunović

Predgovor djelu »Šest nedilja na poštenje sv. Alojžie Gonzage« (Zagreb 1759) svjedoči o velikoj brizi i zauzetosti za pismenost i prosvjetu u našem narodu ne samo Milunovića već i ostalih hrvatskih misionara toga vremena.

(...)

I radi toga poznati ćeš Najprvo ovo, da se navlastito s ovom knjižicom moreš služiti ne samo u ovo šest nedilja s. Alojžie, nego također i u drugi svaki dan iliti nediljni i svetačni iliti radići i posleni. Poznati ćeš Drugo, kolika je korist, koliko li naslađenje duhovno znati knjigu štiti i š njom se kako valja služiti: kako oda zla i od grihah odgovara, a kako na dobro, na kripost, na svetost i na Ljubav Božju nagovara. Poznati ćeš Treće, kolika je zloća i opačina onih, koji druge ludo i brezobrazno odgovaraju, da knjigu ne uče, da knjigu ne štiju, gdi ni sami, sram ji bilo! ne znaju pravo ni otčenaša ni Zdrave Marie izmoliti. Te još sa svim tim druge od Knjige odgovaraju, kako da će zato ali pametniji biti, ako budale višje uza se budalah hrane, ali svetji, ako po neznanju stvarih za spasenje potribnih u muke paklene propadnu. Izmišljaju još nikakve tobože razloge, ali, da istinite rečem, babje šurke, da druge mogu od knjige odgovoriti i slipci slipo u neznanosti svojoj do smrti živit i umrit. Kojim ovdi valja odgovoriti i ludost njihovu svitu ukazati, da odsele druge ne varaju.

Prvi dakle razlog onih, koji druge od knjige razmeću, jest ovi: Da navlastito Dica po selih uza se knjige prinose, a još ne znadu dobro ni Otčenaša moliti. Kojim valja ovako odgovoriti, da zaradi istoga uzroka, što još ne znadu Otčenaša ni Zdrave Marie dobro moliti, valjda da uza se knjige nose i knjigu uče, jer u malo vrime mogu knjigu naučiti, a po knjigi pako Otčenaš, Zdravu Mariu i ostalo, kako se lasno more vidi u onih koji su knjigu naučili. Protivnim pako načinom od sto otaca i matera, koji knjigu ne znadu, ne znade kad i kad ni jedan pravo izmoliti Otčenaša, Zdrave Marie, Virovanja i ostalo. Pak ti, koji ovo govoriš, odgovori mi, da ti odgovorim. Zašto ti, kad tako mrziš na knjigu, brez knjige ne naučiš mlađe tvoje pravo Boga moliti? Zašto oko Uskrsa jedni i jedni k ispovidniku ne smidu ni pristupiti, bojeći se, da ji ispovidnik Otajstva i druge stvari, koje su dužni znati, ne upita? Zašto jedne redovnici ne će ispoviditi? Nie li zato, jerbo ne znadu što valja znati? A u Nimačkoj zemlji svaka ova znade najmanje dite; ali zašto? Nie li zato, jerbo znade knjigu štiti? Ovo je dakle jedan način osobiti i najpriči, ako se navlastito (sic) nauči knjigu štiti puk krstijanski, naučiše i ono, što valja krstjaninu znati i obsluživati.

Drugi je njihov razlog, da nie knjiga za čeljad mušku i žensku, koja su po selih. Kojima valja ovako odgovoriti: a zašto dakle uči knjigu i muško i žensko po selih u svoj zemlji Nimačkoj, Mađarskoj, Talijanskoj i ostalih mistih doista glasovitih? Zašto uči po selih i muško i žensko kod Luterana, Kalvina i ostalih? Nie li zato, da bolje znadu što njihova nevira zapovida? A zašto ne bi kod nas učili, da znadu što naša prava i jedna jedina vira zapovida? Hoćeš li ništo čuti, što se more biti i ne nadaš? Slušaj! Ja velim, da je većma od potribe znati knjigu štiti ljudma seljanom, negoliti istim varošcem. Zašto? Zato, jer u varošu može skoro svako svake nedilje na nauk krstjanski doći, a u selu ne može. U varošu ima toliko misnika i redovnika, koji mogu maloumne učiti i naučiti, a u selu ih nejma toliko. U varošu može svako svaki dan s. Misu čuti, ako isto hoće, a u selu ne može, da ih hoće. U varošu, ako se komu stešča, prag je uz prag, kuća uz kuću redovničku,može taki imati misnika, a u selu ne može. U varošu najposli, ako ih se mnogo na jedan put razboli, na priliku deset ali dvadeset, može svakomu, budući blizu, redovnik doteći, a u selu ne može, jer su kad i kada sela na daleko, a dva na priliku misnika ne mogu se na toliko mista jedan put razići i razdiliti. Ako dakle po selih ne znadu (sic) knjige štiti, ni sebe ni drugoga ne mogu pomoći. Ne znadu se pravo pokajati ni ispoviditi, ne znadu drugomu, kad je na smrti, nadahnuti dila od vire, od ufanja, od ljubavi i ostala; ne znadu i kada svetac li je? Radićak li je? Jer se more desiti, da ali zlo vrime izvrne ali voda izađe, gdi ni Pastir k ovcami ni ovce k Pastiru ne mogu doći. Ali i osim ovoga neka svaki dobro promisli, nie li bolje da pastiri i pastirice uz marvicu idjući i knjižice štiući Boga dragoga fale i slave, nego prezaposleni dangubeći u one se stvari pušćaju, koje poslie suzam ih valjda prati pokornim, ako na vike ne misle određene grišnikom podepse podnositi.

Treći je njihov razlog ovi: da su se jedni odvrgli od vire katoličanske u Nimačkoj zemlji štiući knjige luteranske. Kojim valja ovako odgovoriti, da tomu nie bio uzrok, što su oni znali knjigu štiti, nego njihova zloća i opačina, jer su se zlo s knjigom služili i jerbo su proti zabranjenju s. Matere Crkve knjige zabranjene štili. Pak da ovi što razlog valja, valjalo bi se ostati od stvarih, prez kojih ne možemo na ovom svitu živiti. Ne bi valjalo jisti, jerbo su jedni umrli zlo se i nerazložito s jistvinom

služeći; ne bi valjalo vina ni rakie piti, jer se u vinu i u rakii može pianstvo dogoditi; ne bi valjalo, za obraniti svoj život, uza se oružje nositi, jer se po oružju more ubojstvo učiniti. Ali recimo i ovo, da su se neki luteranske knjige štjući s puta svrgli i od vire katoličanske odstupili, mnogo ih je i mnogo veće, prez svake prilike, koji su po knjigi na putu od spasenja dovedeni, po pomanjkanju pako malih ne pomanjkanje stanovitost mnogih, koji i dan današnji po knjigi i svetinji života i nevirnike nadvlađuju i svetu viru našu po svemu svitu razširuju. Dapače po štenju knjige čudnovatim načinom Bog obrati s. Augustina, s. Antuna Ognjenoga, s. Kolumbina i s. Ignaciu Družbe Isusove patriarku, koji dobro poznavši, koliko je koristno i potribno znati knjigu, skule po svitu diže i otvori, da po njima i polovirce pridobie i slavu Božju razširi. Najposli ovo je dosta reći, da se je s knjigom, kanoti drugmi štitom, vazda služila i služi protiva svojim nepriateljom s. Mati Crkva katoličanska. Vidit je dakle očito, da niedan od ovih razloga druge ne može razvući od knjige i nauka književnoga; da tko je dakle kriv, da se jedni ne će učiti? Meni se čini ovako: da nitko drugi nego vlastiti otci i matere, koji dicu svoju ali ne gone, kaono bi dužni bili na dobro nagoniti, ali još i odgovaraju, da se dica ne uče. O otci! Niste otci, nego u dici vašoj Isukrstovi progonitelji! Nećete da dica knjigu uče, a morate ji pušćati i obdan i obnoć da se skitaju i vratolome od igre do igre, od kuće do kuće. Nećete da dica knjigu uče, a morate ji pušćati na nikakvo vražje prelo, vražji končac, vražji jastučac. Nećete da dica knjigu uče, a morete ji izgledom vašim opakim učiti, da vragu pridaju, da viru, da dušu, da otca, da majku, da greb, da dasku sramote, ruže, grde, psuju i nepoštuju. Niste li dakle zlotvori duše vaše? Zlotvori dice vaše? Ni Boga se ni smrti ni suda ni pakla ne bojite. Ali doći će vrime, doći, strašnog suda i osuda Božje, gdino će se kozlići od janjaca, nepravedni od pravednih razstati i razdiliti, i svaki za svoja dila dostojnu plaću primiti. Mazite sada i lagodite dicu vašu, ne držeći ji u strahu Božjemu, nego im sve na volju pušćajući, dok odvijaju i pusta postanu, pak se još čudite da vas psuju progone i kad i za kose vuku. Čudite se, da toliko duša u muke paklene grne i vrvi. Nemojte se čuditi, otci su dosta puta krivi vikovičnjega pogubljenja njihova, koji neće dicu iz mala učiti i u strahu Božjemu držati. Gdi su sada stara vrimena ona, gdi li majke one, koje su drugačije učile dicu svoju, nego li sada uče i nastoje. Gdi Euridice žena ona ilirička, koja bivši veće sredovična, kao piše Plutarko, poče se knjigu učiti, da dicu svoju more naučiti? Gdi mati Ivana Lugona, crkve rimske kardinala, koja je ovoga istoga sina svoga počela učiti štiti i pisati, kada je još on bio ditešce od tri godinice dana, na toliko, da je on posli bio običajan reći: Ja se, veli, ne mogu spomenuti od onoga vrimena, u komu ne bi znao štiti i pisati, jerbo ga je navlastito vrlo malena mati počela učiti. Ali što ćemo od drugih govoriti, kad imamo prid očima našim Bosnu, ako

u čemu, u ovomu doista slavnu i bogoljubnu, koja među sitih Turcih uči knjižicu štiti, gdino nie toliko misnika i redovnika, koliko ih ima u ovoj zemlji. Nagovaraju vas misionari, da se učite i Bogu služite, ali vi ništa ne marite i ne hajtate. Jao vami! Jao dici vašoj! Kada počnete strašne strašnome Sudcu razloge pridavati. Ako dakle želite i vašu i dice vaše dušu spasiti, molim vas za isto spasenje vaše, ne gubite duše, veće mlađe vaše nukujte, nagovarajte, karajte, nagonite, da i knjigu i po knjigi stvari svete i potribne uče i nauče. Vidite li, kako se muče i kako žele duhovni pastiri vaši, da po knjigi naučite, što ima jedan krstjanin naučiti. Vidite li koliko se oni trude, kada vas ispovidaju, videći da ne znate što valja jednomu krstjaninu, kada se ispovida, znati. Tebi najposli i muška i ženska glavo, velim i svetim Bernardom ovi svit dajem: Ako hoćeš s Bogom vazda biti, vazda moli, vazda štij. Štij, rekao, i nemoj se obliniti ovi isti Pridgovor drugim višje puta proštiti. Nemoj se obliniti i druge uza se, navlastito kućane i domaće tvoje štiti učiti i naučiti. Bog će ti trud tvoj na drugomu svitu platiti u slavi i diki nebeskoj, u kojoj da se u niko doba moremo viditi i na vike raskošje ono nebesko uživati, spomeni se, brate, često u molitvi tvojih, da na vike ne poginem zaradi priteških griha mojih.

(Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod,* II, 1987, 655-658)

Mihovil Lovinić

U godišnjem izvješću (Litterea Annuae) isusovaca Austrijske provincije za g. 1731. postoji i opširan nekrolog o Mihovilu Loviniću, neumornom apostolskom radniku i redovniku kreposna života. Pri koncu tog izvješća su i njegove preporuke o pravoslavnima, iz g. 1721.

Temišvar je g. 1730. u katalog mrtvih upisao i ime muža vrijedna da ga pamtimo zbog velike revnosti i sveta života, a to je o. Mihovil Lovinić, rodom iz Sutjeske u Bosni 1682. godine. Završivši u svijetu humanističke nauke i filozofiju u kojoj je stekao i naslov magistra, stupio je 1707. u našu Družbu. Tijekom četiriju godina s velikom se marljivošću i uspjehom posvetio studiju Sv. Tome, da bi 1722. mogao biti pribrojen profesima četiriju zavjeta. Govorio je više jezika: češki, slovački i njemački odlično kao i svoj domaći ilirski i hrvatski, a vlaški osrednje.

Značajno svedočanstvo marljivosti o. Milovila je i knjižica koja sadrži vjerske istine, a Otac ju je napisao za Vlahe i objelodanio njihovim pismom. Njom se i sada služe također učeni ljudi i veoma je cijene. Četiri je godine poučavao mladež a dvije godine predavao vjeronauk. Deset je godina veoma revno upravljao crkvom, a četiri je proveo kao misionar u Karašovi. Karašova je onaj predio što si ga je od poglavara sam najusrdnije izmolio, u kojem je jako mnogo i veoma uspješno radio na širenju božje slave i na nevjerojatnu korist duša. Ta se pokrajina stere naširoko brdima i dolinama sve do granica Dacije, a nastanjena je Vlasima i Ilirima. Vlasi su pridošlice koji žive ovdje ondje kao razasuti ostaci, dok su Iliri stari naseljenici i najbrojniji narod pokrajine. Kršćanima, i to katolicima, smatrali su se i onda kad su Turci zauzeli te krajeve, i to su javno očitovali. Ipak, u istine vjere bili su tako slabo upućeni da su se jedva znali i prekrižiti, a i to nevješto. Od ostalog što je potrebno vjerovati znali su tek nešto što je do njih doprlo kao slabo svjetlo kroz gustu maglu. Bablje bajke i pusta gatanja smatrali su istinom, a praznovjerja i sasvim lude i bezvrijedne običaje svetim obredima. Suživot sa shizmaticima navodio ih je malo pomalo da poprime i njihova zastranjenja. Lako je otud odgonetnuti kakav je bio taj narod. Zaista se smije reći, i uopće se neće pogriješiti, da su živjeli više kao nerazumno blago, nego kao ljudi, No, u jednom ih ipak valja pohvaliti: oskvrnuće djevojke drže nečim najsramotnijim i zločinom koji se ne smije oprostiti ni na drugom svijetu.

Takvi su, dakle, bili Karašovljani prije nego što je došao k njima o. Mihovil. Premda su prije toga bili kod njih već i drugi svećenici, ništa nisu popravili, jer oni ili nisu umjeli postupati prema ćudi tog prostog puka ili su izbjegavali dodijavanje i beskrajnu muku poslova. Mislili su da dovoljno čine što su kod njih čitali misu u kakvoj kolibici ili slabo opremljenoj crkvici.

No sada, hvala nebesnicima, stvari izgledaju drukčije. Preobrazba je nebu zasigurno predraga. O Karašovljanima danas više ne govore kao o stoci, nego kao o vrijednim ljudima i izvrsnim kršćanima. Oni znaju što treba vjerovati, što činiti, što izbjegavati. Zgražaju se nad praznovjerjem, odbacuju raskolništvo. Vladanje usklađuju se zakonima kršćanske stege. S dužnom pobožnošću pristupaju sakramentima pokore i euharistije. Krunicu koja im prije nije bila ni imenom poznata mole vrlo pobožno časteći Djevicu Majku.

A koliko je znoja, koliko rada, koliko truda i muke stajalo oca Mihovila to obrađivanje, jedva da se može iskazati. Nedjelje i blagdane u godini posvećivao bi sad svetim obredima sad propovijedima i poučavanju u vjeronauku. Time bi se neumorno bavio od ranog jutra do kasne večeri ne ostavljajući za sebe u podne ni četvrt sada da uzme nešto malo hrane. Tek što bi je stavio u usta, ponovno bi žurio do skupina ljudi ili koliba, razasutih ovamo-onamo. I začas bi sad ovima sad onima predmolio Apostolsko vjerovanje, Molitvu Gospodnju, Anđeoski pozdrav i drugo što spada na vjeronauk.

U radne bi ih dane, pogotovo u zimsko doba kad su se zadržavali u kolibicama razasutim po brežuljcima, neprekidno obilazio i mnoge bi sate ugodna ćaskanja proplitao vrlo korisnim razgovorima. Po ugledu na velikog Apostola Indije (Sv. Franju Ksaverskog) osobitu je brigu posvećivao prvenstveno onima u nježnoj dobi. Skupljao ih je u školu i bio njihov učitelj. Svaki ih je dan učio osnove kršćanske vjere, oduševljavao ih za pobožnost i odgajao u čestitu vladanju.

Dok je to radio riječju, postizavao je još mnogo više velikom svetošću života. Nju su Karašovljani tako cijenili kod svog oca Mihovila da

su ga izdaleka pozdravljali otkrivajući glavu uz duboki naklon, a kad im se približio, ljubili bi mu s poštovanjem ruke. Čim bi čuli ime oca Mihovila, nitko se ne bi usudio učiniti išta ružno, drsko i nedolično. Sam mig predragog oca postidio bi izgrednike. Glas o njegovu životu bez traga zloće i velik sjaj kreposti tako su se širili da su i stanovnici krajeva izvan Karašove, premda slijede grčka zastranjenja, željno slušali »svetog oca«, kako su ga nazvali, i kao proročku riječ bi primali sve što je rekao. Mnogi od njih, upitani koje su vjeroispovijesti, odgovarali bi da vjeruju u Boga u koga vjeruje otac Mihovil: zar kojoj neistini uči taj muž bez traga grijeha i najsvetijeg vladanja?

U rukama imamo pismo što ga je gospodin Predstojnik one pokrajine poslao ocu Superioru u kome na brzinu piše što slijedi, spreman, ako treba, to potvrditi i zakletvom. Piše: »Gledom na hranu i piće otac je Mihovil živio vrlo uzdržljivo. Malokad bi u tjednu jeo meso, a jednako i toplu hranu. Svi su se njegovi obroci sastojali od hladne hrane i kruha, površno ispečena pod pepelom, (puk ga zove »malei«). Čitavo je područje prolazio pješke kad god je mogao. Kad su ga zvali bolesnicima ne bi htio uzeti poslanog ili ponuđenog konja, osim ako je bilo hitno. Noć bi gotovo svu proveo u svetom bdjenju. Češće su ga vidjeli gdje na otvorenu polju, pa i za najžešće zime, kleči na hladnoj zemlji i mnoge sate provodi u molitvi.«

Uz ovu strogost na koju je sveto pazio i duhom uistinu nepokolebivim za sve vrijeme što ga je proveo u misiji, pokazivao je prema sebi još jednu nesmiljenu okrutnost: često bi dugo bičevao svoje tijelo, omršavjelo od mnogog posta. Kod toga je sam gosp. predstojnik, prisluškujući u znatiželji, ali i od sućuti, nejedanput čuo odjek udaraca i nemalo se zaprepastio kad je nakon smrti oca Mihovila, koga je oplakivao iskreno i s mnogo suza, otkrio da mu se žičani pokornički pojas, već srastao s kožom, prilično duboko utisnuo u meso.

U siromaškoj zaostavštini u kući nađena je knjižica, najpovjerljiviji čuvar osobnih tajni. U njoj se mogu pročitati stvari pred kojima duh ostaje jednostavno zapanjen. Evo otud tek nešto. Bilježi tu da je na njega navaljivao pakleni neprijatelj divljim bijesom, da mu je uzrokovao rane i druge neugodne vrste muka i pokazivao je toliku mržnju da je zbog toga već i smrt očekivao. Osim toga navodi opomene, upozorenja Anđela Čuvara koji je bio uz njega često vidljivim načinom, i mnogošta drugo što je na pobudu čitatelju i u srcu budi svete osjećaje i želje. Ako poglavari pristanu, sve će to jednom objelodaniti i bit će poticaj našima da se i sami s poletom dadu na misijski rad. Nije nužno tražiti ga preko mora u Americi ili Aziji. Ima ga u izobilju i u našim krajevima pa tko hoće može jednakim uspjehom u dušama zadovoljiti svoju revnost.

Ponos je Karašovljana velika i skladna crkva koju je od temelja počeo graditi otac Mihovil kao prvu u Banatu. Otac Mihovil ju je sretno započeo, još sretnije doveo do krova, i konačno još za života potpuno dovršio. Djelo je tako izvrsno napredovalo jer ga je gonio naprijed ne samo svojom nazočnošću, nego i ponajviše žarom i poniznošću kad su primijetili da i sam ctac s radnicima kopa temelje i s mukom razbija kamenje, donosi žbuku i cigle, slaže skele, uključuje se spretno u poslove sad ovih sad onih postavši takoreći radnik svake struke. Time je bio i drugima poticaj da s voljom prionu uz posao, uistinu rado obavljaju i da ga završe.

Ta je crkva istaknuto djelo oca Mihovila. On ga je sazdao objema rukama: jedna je prikupljala novčanu pomoć, ponizno isprošenu i darežljivo darivanu od prijatelja i pokrovitelja; drugom se i sam uključio u radove. Nije podigao samo gole zidove i okrunio ih krovom, nego ju je opskrbio i unutrašnjim ukrasom za svetu službu. Pobrinuo se za tri oltara umjetnički izrađena od orahovine i za njih je od oca provincijala pribavio šest slika koje su izradili kistom umjetnici u Beču.

Ti i vrlo mnogo drugih jako napornih apostolskih poslova gotovo bez ikakvog prekida za odmor, što ih je velikom revnošću obavio tijekom svih tih godina, uz to onako strog i tvrd život o kakvom smo malo prije govorili, hrana mršava, čobanska, površno pripravljena pod pepelom, i konačno nebriga za samog sebe doveli su iscrpljeno i sasvim klonulo tijelo u smrtnu bolest. Kad se u Temišvaru doznalo za to, U Karašovu su bez oklijevanja poslani najskuplji lijekovi, a odmah ujedno i naš svećenik da tješi bolesnika i bude uz njega u posljednjim časovima.

I kad se bolest toliko pogoršala da nije bilo pomoći ni od kakva lijeka, vrlo oštri ubodi pod rebra, nesavladiva prehlada i jake temperature ipak mu još nisu oduzele svijest, učini ispovijed odmah o cijelom životu. Okrijepljen i ostalim sakramentima uz iskaze najsvetijih čuvstava i ponavljajući čine bogoslovnih kreposti (vjere, ufanja i ljubavi), potpuno predan u Božju volju usnu sasvim mirno u Gospodinu na dan posvećen obraćenju Svetog Pavla (25. siječnja) i blaženom svetačkom smrću preseli veliku dušu iz siromašne i skromne kolibice, koju si je sam sagradio, u onaj prostrani presretni »dom nebeskog oca u kojem ima mnogo stanova« (Iv 14,2). Pouzdano se nadamo da je s Apostolom pogana čiji je rad i darove Duha nastojao što vjernije nasljedovati već postigao »pripravljeni vijenac pravednosti« (2 Tim 4,8).

Sprovod je bio praćen najiskrenijim oplakivanjem i jaukom Karašovljana koji su tugovali jer su ostali bez najboljeg oca. Vodio ga je otac Superior uz pratnju mnogo drugih svećenika u crkvu koju je sâm (otac Mihovil) podigao svojim trudom. Pošto je obavljeno što se traži za

pokoj duše, i poslije govora narodu, pokopan je uz veliki oltar. Činilo se, naime, da je pravo da dobije pokoj upravo na onom mjestu koje je uredio i zalio tolikim znojem. Karašovljani tako imaju uza se posmrtne ostatke tog svojeg apostola pa, kad god im se pred očima pojavi grob tog predobrog čovjeka, u promatranju mi se svaki put obnovi sjećanje na pouke koje su od njega čuli.

Smrt oca Mihovila nije rastužila samo Karašovu nego i svu okolinu i sam Temišvar. Preuzvišeni zapovjednik vojnog logora čim je doznao da je o. Mihovil umro, jako se ražalostio zbog njegove smrti i izrekao je mnogo pohvala o njemu budući da ga je uvijek vrlo cijenio. Govorio je da je Banat izgubio neusporedivog muža, svetog svećenika i najžarčeg apostola, kojemu zbog velike skromnosti duha kakvu je pokazivao, te zbog preponiznog vladanja, ništa nije mogao odbiti što god bi zamolio. Za Banat bi želio dobiti mnogo takvih kao što je bio otac Mihovil. Nada se da bi onda lako bilo dovesti sve shizmatike u jedinstvo Crkve. Presvijetli savjetnik carske dvorske kancelarije javno je ustvrdio da je uistinu čudesno koliko je toga postigao otac Mihovil. Konačno, svi koji su ga poznavali govore jednoglasno o njemu kao o svecu. Mnogi, sve do današnjeg dana, blagoslivljaju spomen na njega. Tako, naime, Bog uzvisuje one koji teže za onim što je ponizno pa njega koji se sakrivao kod priprostog puka kao u mraku postavlja na svjetlo jače od podnevnog i nagrađuje ga poštovanjem sviju.

Na pohvalu isusovačkih misionara valja tu ovo dodati: Kada su ti Karašovljani čuli da im je otac Superior temišvarske misije dodijelio svećenika iz neke druge redovničke družbe da u međuvremenu ne ostanu bez ikojeg služitelja sakramenta, vidjelo se kako su stali spuštenih glava i gorko razočarani govorili da ih se ponovno zapušta pa, ako ne budu imali drugoga slična pokojnom ocu Mihovilu, znaju da će nesumnjivo opet zapasti u prijašnju surovost i neznanje o božanskim stvarima. No čim im je isti otac Superior zadao riječ da će dobiti drugog svećenika iz Družbe Isusove kojega pošalje otac Provincijal, neobično su se razveselili. Ponovno i ponovno su ga preklinjali da ne zaboravi obećanje i neka se pobrine da im taj čovjek bude što prije poslan.

xxxxx

Točke dane shizmaticima na ravnanje 1721. godine

Ilirski je dušobrižnik u Temišvaru sastavio sedamnaest vrlo korisnih točaka da se obuzda shizmatička drzovitost, isprave zablude i izbjegne ono što su smatrali da ranjava katoličku crkvu. (crkvu) ali i da se grkoistočnjaci pomalo raspolože da prihvate sjedinjenje. Izložio ih je na otvorenoj sjednici pred Časnom carskom upravom u nazočnosti mitropolita i dvaju vladika. Oni su ih prihvatili, a prečasni General Wallis i ostali članovi uprave potvrdili su ih kako slijedi:

1. Neka mitropolit s popama zahtijeva da se provede rastava u slučajevima mnogoženstva i neka takvima ubuduće najstrože zabrani griješni odnos.

2. Kad se radi o zabranjenom stupnju rodbinske veze neka pope, prije nego što dođe do odnosa, dobro sve ispitaju pa ako nađu da u nekoga ima zapreka koja brak čini ništavim, neka ih rastave.

3. Neka se ne zabranjuje, nego nek se jasno dade do znanja i popama i narodu da smiju, premda su shizmatici, ulaziti u naše crkve i prisustvovati misama, propovijedima, procesijama, vjenčanjima tid.

4. Nipošto neka se ne zabranjuje popama da razgovaraju s katoličkim svećenicima. Radije nek im se savjetuje da uspostave prijateljstvo.

5. Vladika ili motropolit neka nikad ne sude ikome od katolika ili sjedinjenih, a pogotovo neka ih ne stavlja u zatvor ili na mučila.

6. Kad se neki shizmatički popa ili svjetovnjak dragovoljno javi za sjedinjenje, ako ga zbog nečega prije kao shizmatika sebi podložnog nisu kaznili, neka mu to sada kad želi sjedinjenje ne predbacuju i neka ga više ne ocrnjuju i progone zbog izmišljenih razloga (kao što najčešće čine).

7. Neka nipošto ne suzdržavaju ili odvraćaju shizmatičku mladež koja želi pohađati njemačku ili latinsku školu.

8. Ako netko od shizmatika u bolesti zaželi katoličkog svećenika, neka mu ga odmah dozovu. Ako se to ne učini, neka se teško kazni onaj koji je to skrivio ili zanemario.

9. Zločinca osuđena na smrt, ako dragovoljno primi utješnu pouku od katoličkog svećenika, nikad neka nitko ne odrvaća u suprotno ili ga smućuje protivnim vjerskim naukama.

10. Nikad ni pod kojom izlikom neka ne odgađaju dugo s krštenjem shizmatičke novorođenčadi jer se zna iz iskustva da ih je mnogo umrlo bez krštenja.

11. Bolesnicima, pa i najsiromašnijima, neka se ne uskraćuju sakramenti bolesnika zato što nisu platili popama što su dužni i neka zbog toga razloga ne ostaju bez crkvenog sprovoda.

12. Shizmatici neka ne prisiljavaju radnike, supruge, drugove, sluge i sluškinje koji su katolici na svoje postove i neka ih ne sprečavaju u katoličkim postovima. Jednako neka ne prisiljavaju svoje supruge, služinčad i drugove na povredu zapovjednih blagdana Katoličke crkve ili ih silom zadržavaju od slušanja mise ili Božje riječi.

13. Neka shizmatici nastoje izvršavati bez povrede najozbiljniju obvezu da suprugama, drugovima, vojnicima u zimovalištu, slugama i sluškinjama ako su katolici, a nađu se u opasnoj bolesti, ne samo rado dopuste pristup katoličkog svećenika u svoju kuću i da im se sakramenti podijele katoličkim obredom, nego neka domaćini sami pozovu katoličke svećenike katoličkoj služinčadi i pobrinu se za to još na vrijeme. Ako netko zanemari tu stvar, neka se najozbiljnije kazni kao krivac za propast duše.

14. Svaki bi katolik morao duhovnim razgovorom posvuda pronositi kršćanski nauk, pa i u shizmatičkim kućama i na trgovima i javnim mjestima uzimajući u obzir okolnosti vremena, mjesta i osoba. One koji to žele slušati neka ne priječe nikakvim prijetnjama ili laskanjem.

15. Svim se shizmaticima najsvetije zabranjuje ružiti katoličku vjeru zajedljivim dosjetkama, prezirati je, izrugivati i proklinjati. Osim toga, shizmatici će se suzdržavati od onih sablažnjivih izreka kojima običavaju reći da bi se voljeli poturčiti nego postati katolicima, i sl.

16. Nijednom popi, osim u smrtnom slučaju i to iznenadnom, nije dopušteno krstiti katoličku novorođenčad, naročito nezakonitu koju bi možda poslali popama samo da izbjegnu crkvenu kaznu koju im župnik mora naložiti.

17. Osim toga, neka se nitko ne usudi stupiti u bračni odnos s ikojom katolikom ili katolkinjom da ne bi ušli u bračnu vezu koja ima zapreke poznate samo katoličkim svećenicima. A ondje, gdje je samo bilo jedno bilo drugo od supružnika katolik, valja im se u odgoju djece držati onoga čemu nas uči zakoni Apostolskog kraljevstva i izvrsni običaji uvedeni u mnogim krajevima, to jest da djecu valja odgajati katoličkim načinom.

(Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani,* Oeniponte 1885, 796-802; prijevod: o. Josip Kukuljan DI)

LITERATURA

Ovdje spominjemo samo najvažnije objavljene izvore i literaturu, u kojima se može naći ostala bibliografija, i napose navodimo novije radove na hrvatskom jeziku. Inače smo se u biografijama pojedinih misionara služili također i neobjavljenim izvorima i starijom literaturom.

ANTOLOVIĆ, Josip, *Otac Ardelio Della Bella (1650.-1737.) apostol Dalmacije,* Obnovljeni Život 42 (1987) 508-525; 43 (1988) 60-71.

– *Nikola Ratkaj, isusovac, u:* S duhovnim velikanima kroz veljaču, Zagreb 1976, 187-193.

– *Ivan Ratkaj, u:* S duhovnim velikanima kroz travanj, Zagreb 1977, 273-302.

– *Hrvatski isusovac – misionar u Tibetu i u Indiji otac Nikola Ratkaj,* u: S duhovnim velikanima kroz studeni, Zagreb 1980, 289-318.

– *Bartol Kašić, isusovac,* u: Mi svi smo jedno tijelo, Zagreb 1988, 96-102.

– *Otac Juraj Mulih, isusovac,* Isto, 124-127.

– *Otac Ferdinand Konšćak, isusovački misionar u Kaliforniji,* Isto, 203-214.

BAŠIĆ, Đuro, *Elogia Iesuitarum Ragusinorum,* Vrela i prinosi (VP) 3 (1933) 1-104.

BLAŽEKOVIĆ, Milan, *Nikola Plantić D.I. (1720-1777). Prvi hrvatski misionar u Argentini – tobožnji paragvajski kralj,* Hrvatska revija 28 (1978) 377-406.

DEANOVIĆ, Mirko, *Dnevnik Iva M. Matijaševića,* Anali Historijskog instituta u Dubrovniku 1 (1952) 279-330.

DIVKOVIĆ, Vladimir A., *Neobična sudbina Nikole Plantića hrvatskog misionara i navodnog kralja Paragvaja,* Marulić 7 (1974) 6, 24-41.

FUĆEK, Ivan, *Književni rad Jurja Muliha,* VP 14 (1983) 3-65.

– *Nacrt života Jurja Muliha,* VP 15 (1984) 3-52.

– *Svečani tip pučkih misija Jurja Muliha. Propovjedničko-pokornička metoda,* VP 16 (1986) 50-117.

HAMMERL, Franjo Ks., *Misije Družbe Isusove po hrvatskim zemljama,* Kalendar Srca Isusova i Marijina 14-19 (1919-1924).

– *O. Ivan Fiorović D.I. (1819-1898),* Isto 10 (1915) 193-208.

KAŠIĆ, Bartol, *Putovanja južnoslavenskim zemljama* (prijevod: Dr Stjepan Sršan), Privlaka 1987.

KAZY, Franciscus, *Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu,* Tyrnaviae 1737.

KORADE, Mijo, *Život i rad Ignacija Szentmartonyja (1718.-1793.), VP 14 (1983) 66-100.*

– *Hrvatski isusovci XVI. stoljeća (1553.-1584.) – Biografski podaci,* Isto, 101-117.

– *Podaci o hrvatskim isusovcima iz XVI. i XVII. st.,* VP 15 (1985) 86-108.

– *Hrvatski isusovci i redukcije u Južnoj Americi,* VP 17 (1987/88) 52-81.

– *Molbe A. Della Belle, B. Zuzorića i G. L. Camellija za misije u Dalmaciji,* Isto 112-125.

– *Hrvati i redukcije u Južnoj Americi.* Pogovor u: Ph. Caraman, *Misija Paragvaj. Izgubljeni raj 1607-1768.,* Zagreb 1990, 290-300.

KRČELIĆ, Baltazar Adam, *Annuae ili Historija 1748-1767,* (preveo Dr. Veljko Gortan), Zagreb 1952.

KRIŽMAN, Mate, *Pisma isusovca Nikole Ratkaja, misionara u Indiji u prvoj polovici 17. st.,* Most – The Bridge 4 (1990) 79-194.

KRMPOTIĆ, Martin Davor, *Life and Works of the Reverend Ferdinand Konšćak, S.J. 1703-1759,* Boston 1923.

LUKÁCS, Ladislaus, *Monumenta antiquae Hungariae,* I-III (1550-1592), Romae 1969.1981.

– *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu,* I-III, Romae 1987-1988.

– *Ljetopis dubrovačkoga kolegija (1559-1764),* VP 7 (1937).

NILLES, Nicolaus, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris. S. Stephani,* Oeniponte 1885.

SERVÍN, Manuel P., *The Apostolic Life of Fernando Consag Explorer of Lower California,* by Francisco Zevallos, Los Angeles 1968.

VANINO, Miroslav, *Nikola Plantić tobožnji paraguajski kralj,* Zagreb 1917.

– *Duae epistolae Euphrosynae Palfi vid. Ratkai filio Nicolao (1622).,* VP 1 (1932) 100-105.

– *Misijska izvješća XVII i XVIII vijeka,* VP 1 (1932) 106-182; 2 (1933) 53-102; 4 (1934) 110-128.

– *Ferdinand Konšćak SI misionar i geograf Kalifornije (1703-1759),* VP 2 (1933) 103-118.

– *Ferdinand Konšćak i njegovo istraživanje Kalifornije,* Život 15 (1934) 67-74.

– *Prijedlozi Bartola Kašića Svetoj Stolici za spas u procvat katoličanstva u Turskoj (1613. i 1614.),* Croatia Sacra 4 (1934) 8, 217-254.

– *Izvješće Bernarda Zuzzeria o misijama,* VP 6 (1936) 72-107; 11 (1940) 116-184.

– *Ardelio della Bella, vjersko-prosvjetni radnik dalmatinske Hrvatske,* Život 18 (1937) 311-320, 363-374.

– *Le P. Barthélemy Kašić SI écrivain croate (1575-1650).* Archivum Historicum S.I. 6 (1937) 216-258; 11 (1942) 83-97.

– *Lovro Camelli i njegova povijest pučkih misija u mletačkoj Dalmaciji g. 1703-1762.,* VP 12 (1941) 87-192.

– *Isusovci i hrvatski narod,* I, Zagreb 1969; II, Zagreb 1987.

WICKI, Josef – KORADE, Mijo, *Hrvatski penitencijari u Rimu od 1596. do 1773.,* VP 16 (1986) 23-49.

SVE NA VEĆU SLAVU BOŽJU!

SADRŽAJ